

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •



1

FÜSTI-MOLNÁR SZILVESZTER

*„Ubi ecclesia, ubi theologia?” –
Felfedezések az átmenet küszöbén
A liminalitás teológiai horizontjai:
az egyház átalakulása a rend és
káosz határán – 1. rész*

REIMER MÁRTA

*A narcizmus jelensége lélektani
és lelkipásztori kontextusban*

BERÉNYI MÁTYÁS

*Fundamentalizmus – a vallási
és politikai radikalizmus
vonatkozásai*

KORÁNYI LUCA

*„Te pedig menj el, és hirdesd az
Isten országát!” Szempontok a
Jézus-követő élethez*

BOGNÁR NÉ HORGOSI ANIKÓ

*„Ahogy valójában volt”
Inashood – Az arizonai
lutheránus apacs misszió és
lelkészeinek története*

Kedves Olvasó!

A *Lelkipásztor* 101. évfolyamának első két tanulmánya olyan alapvető kérdéseket vizsgál, amelyek bár különböző tudományágak felől közelítenek, együttesen mutatnak rá napjaink egyházának és emberének kritikus határhelyezeteire – legyen szó akár strukturális átalakulásról vagy a személyiség mélyén rejlő elakadásokról.

Füsti-Molnár Szilveszter hiánypótló tanulmánya a teológia és a kulturális antropológia metszéspontjában vizsgálja az egyház jelenkori állapotát. Az „Ubi ecclesia, ubi theologia?” kérdésfelvetés a liminalitás, azaz a küszöbhelyzet fogalmát állítja a középpontba. Olyan korszakot élünk, amelyben a régi rend már „recseg”, de az új még nem öltött szilárd formát. A szerző rávilágít arra, hogy ez „a rend és a káosz határán” való egyensúlyozás nem csupán intézményi krízis, hanem a kreatív megújulás elengedhetetlen első lépése. A Tillich, Rahner és Kierkegaard gondolataival gazdagított elemzés arra hívja és bátorítja az olvasót, hogy ne féljen az átmenettől, hanem a transzcendens valóságra figyelve váljon a társadalmi átalakulások aktív formálójává.

Míg Füsti-Molnár Szilveszter a makroszintű változásokat elemez, addig Reimer Márta írása a személyközi kapcsolatok és a gyülekezeti élet egyik legnehezebb dinamikájára, a narcizmusra irányítja a figyelmet. A tanulmány nem elég-szik meg a fogalom tisztázásával, hanem sorra veszi azokat a jegeket, amelyek segítenek felismerni ezt a jelenséget a hétköznapiakban, az egyházi közösségekben és a társadalomban, vezetői szerepekben egyaránt. A német pasztorálpaszichológiai alapokra épülő elemzés bibliai karaktereken keresztül is tükröt tart elénk, segítve, hogy a keresztény közösségekben is gyakran rejtve maradó viselkedésformák felismerhetőbbé és – a felelősségi szintek figyelembevételével – kezelhetőbbé váljanak.

Az igehirdetési előkészítők a *vízkereszt ünnepe utáni utolsó vasárnaptól böjt első vasárnapjáig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kívánnak

a szerkesztők

Januári számunk szerzői

Berényi Mátyás pszichológushallgató – Budapest
Bognárné Horgosi Anikó doktorandusz – Budapest
Füsti-Molnár Szilveszter főiskolai tanár – Sárospatak
Fabiny Tamás püspök, egyetemi tanár – Budapest
Garas Krisztina Judit lelkész, hitoktató – Ostffyasszonyfa
Gerlai Pál esperes, doktorandusz – Tokaj
Kalincsak Balázs Varga Katalin lelkész, hitoktató
– Nemescső

Korányi Luca teológushallgató – Budapest

Reimer Márta doktorandusz, lelkigondozó szakember,
pasztorálpaszichológus – Regensburg (Németország)
Szebik Károly lelkész, hitoktató – Csákvár
Tamásy Tamásné lelkész – Budapest
Varga Gyöngyi tanszékvezető egyetemi docens
– Budapest

A *Lelkipásztorban* publikált tartalmakra a
Creative Commons BY-NC-ND 4.0
licenc feltételei érvényesek.



Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor
Rovatszerkesztő: Szakács Tamás
OJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese

A szerkesztőbizottság tagjai

Angyal-Cseke Csaba	Korányi András
Csáky-Pallavicini Zsófia	Kőszeghy Miklós
Fabiny Tamás	László Virgil
Johann Gyula	Pángyánszky Ágnes
Kodácsy-Simon Eszter	Percze Sándor
Kondor Péter	Szabó B. András
	Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.rosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Borítóterv: Jánosi Nikolett

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Virtuóz Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)



2 133 282 112 6019



Isten bölcsessége

5Móz 6,5

■ GARAS KRISZTINA JUDIT

Szeretet. Ez talán az egyik leggyakrabban használt szavunk, de valójában ma is rejtély. Mikor kimondjuk, mosolyhoz hasonló arckifejezést láthatunk másokon és érezhetünk magunkon. Könnyen lehet, hogy a szeretetről többet írtak, mint bármi másról, mégis felfoghatatlan. A „szeretet” szó a szótárak szerint vonzódást, ragaszkodást és mély érzéseket fejez ki egy személy, dolog vagy élőlény iránt, amely lehet barátság, gyengédség, önzetlen törődés vagy romantikus vonзалom. Ez az érzés az ember alapvető és legszebb élménye. Szeretetet adunk és kapunk, vagyis így lenne a helyes. De sajnos sokan úgy gondolják, hogy nekik jár, de ők minek pazarolnák másokra. Előfordul, hogy valaki nárcisztikus módon és engedményeket téve keres valakit, aki azért szereti majd őt, mert neki szüksége van a szeretetre, tehát azért szeretne valakit, hogy ettől jól érezze magát. Bizony, az ember elég önző tud lenni, ha éppen úgy tartja a kedve.

Istennek hála, többen vannak a környezetemben, akik adnak szeretetet. Természetesen a gyermekem, testvérem, anyukám, barátaim és a gyülekezeti tagok részéről is érzem a felém áradó kellemes érzést. Iskolában többször meglepnek bennünket a katolikus és evangélikus hittanosok, mikor egyszer csak elénk toppannak, és megölelnek bennünket, vagy éppen megkérdezik, hogy megölelhetnek-e. Nemrég a lányommal beszélgetve mondtam neki, hogy a kisgyermekeknek még milyen önzetlen a szeretete, aztán később már az ember különböző dolgokhoz köti ezt az érzést, sokszor pedig úgymond feltételhez. Ő zokon vette, hogy miért mondok ilyet, hiszen ő felnőtt emberként még mindig feltétlen szeretettel van irántam. Nem azért érzi azt, mert valamit kap érte cserébe, vagy mert szeretne valamit érte. Ez szerintem az igazi gyermeki szeretet. Vajon még mindig megvan bennünk ez az érzés Isten iránt?

Adni és kapni. Mi csak emberektől kapnánk szeretetet? A válasz nagyon egyszerűen: nem. Mindig eszembe jut a celldömölki evangélikus templom hátsó bejárata feletti felirat: „Az Isten szeretet”. Gyermekkoromtól kezdve minden alkalommal, amikor templomba mentem, először felnézve elolvastam, majd úgy léptem be a kapun, és ma sem teszem másképpen. Szeretet és Isten teljesen összefonódott bennem az évtizedek során. Sokszor elgondolkodtam gyerekként, hogy miként is lehet ez a három szó egymás mellett – „Az Isten szeretet” – mindenféle ige nélkül, aztán szépen fokozatosan megértettem. Leginkább akkor, mikor a szöveggörnyezetét is elolvastam. *„Szeretteim, szeressük egymást, mert a szeretet Istentől van, és aki szeret, az Istentől született, és ismeri Istent; aki pedig nem szeret, az nem ismerte meg Istent, mert Isten szeretet. Abban nyilvánult meg Isten irántunk való szeretete, hogy egyszülött Fiát küldte el Isten a világba, hogy éljünk őáltala.”*

Amikor az ember szeretve érzi magát, akkor egy idő után ő is másképpen fordul a társai felé. Látja a felebarátjából kiáradó kedvességet, a mosolyt az arcán, gesztusaiban a pozitív megnyilvánulást. Az igazi szeretet kevéssé hasonlít ahhoz, amelyről a regényekben olvasunk, vagy amelyről a dalok szólnak. Az igazi szeretet az Örökkévalóhoz kapcsolja létünket s következésképp mindenkiket, aki körülvesz minket. Istenhez kapcsolt szeretetünket mi leginkább nagy parancsolatként ismerjük, melyet Jézus mondott egy törvénytudó által feltett kérdésre. „Melyik a nagy parancsolat a törvényben?” Krisztus pedig elmondta, idézte a Tórát, annak egyik ígését Mózes 5. könyvéből, egy kiegészítéssel a felebaráti iránti szeretetről. Krisztus nem véletlenül idézte ezt a mondatot; ezt parancsként kapták a zsidók, hogy hirdessék nemzedékről nemzedékre, és írják fel szívük táblájára. Ma is a zsidó hívők reggel és este, illetve baj esetén mondják el a Szmá Jiszráél hitvallását, melynek része ez a mondat: „Szeresd azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes erődből!” Izrael népe évezredekken keresztül ismételte ezeket az ígéket. A homlokára tette azért, hogy azon gondolkodjon. A bal karjára tette azért, hogy meg akarja tenni. A szíve fölé rejtette egy tokban, hogy engedelmeskedjen. Megérintette, akárhányszor kiment vagy bement a házának az ajtaján. Mégis: folyton-folyvást letért a jó útról, és kiveszett a szívéből Isten szeretete. Ilyenek vagyunk mi is netán?

De vajon lehet-e szeretni parancsra? Nem, ugyanis a szeretetet nem lehet kierőszakolni. Ilyen esetekben csupán képmutatás lenne az érzelem, külső szemnek látható, míg belül üres lenne az a valaki, vagy éppen gyűlölettel fűtött. Mi, keresztények azonban nem így szeretünk, sőt érezzük, hogy az Úr szeretete velünk van nap mint nap. Testet öltött szeretete Krisztusban jelent meg, bennünket pedig a keresztség által gyermekeivé fogadott. Tegyük fel tehát a kérdést: ki szeret előbb, ő vagy mi? „*Mi azért szeretünk, mert ő előbb szeretett minket.*” Tehát mi kerülünk bele az Isten szeretetének körébe, amit nekünk elfogadni és visszatükrözni kell, mely a Lélek gyümölcsének egyik része, cikkelye. A nagy parancsolat nem parancsolat valójában, hanem Isten ígéje, teremő szava, mely által megteremti a szívünkben, lelkünkben és teljes valónkban az iránta való szeretetet. Teremő ígéje célzott és személyre szóló. Nem olyan, mint a Sziget fesztivál vagy a Balaton Sound, melyet mindenki hall, mert olyan hangerővel szól. Halld meg, ne csukd be a füled! Ez utóbbit nem is tudnánk megtenni, mert az Úr ezt az érzékszervünket úgy teremtette meg, hogy a fülnek nincs záróizma, nem tudjuk becsukni. De be tudjuk fogni a két kezünkkel – és modern világunkban elég feltenni a fülhallgatót, ugyanúgy megsüketülünk minden másra. Az Isten ígéje számunkra, mindannyiunknak külön-külön, mint egy személyes telefonhívás, egyénileg szól és hangzik.

Megkérdeztem egyszer egy istentisztelet után, mikor már mindenki elment, a felügyelőt, egyházasfit és gondnokot, hogy mit jelent nekik egy szóban a nagy parancsolat ebben a pillanatban. A következő válaszokat kaptam: Isten szeretete, törvény és Isten bölcsessége. Falusi emberek megszégyenítő őszinteséggel és hittel tudnak példát mutatni.

Nagy tehát mindannyiunk felelőssége a saját szeretetkapcsolatunkban a Teremő felé. Halld meg tehát, Testvérem, a Mindenható szavát, hogy szeresd őt szíveddel, lelkeddel és elméddel egyaránt!



„Ubi ecclesia, ubi theologia?” – Felfedezések az átmenet küszöbén

A liminalitás teológiai horizontjai: az egyház átalakulása a rend és káosz határán
– 1. rész

■ FÜSTI-MOLNÁR SZILVESZTER

Sárospataki Református Hittudományi Egyetem
főiskolai tanár
E-mail: fusti@tirek.hu

DOL: 10.61894/LP.2026.101.1.1



► A tanulmány az egyház helyzetét vizsgálja az átmeneti, liminális korszakokban, amikor a meglévő társadalmi és vallási rendek szétesnek, de az új struktúrák még nem szilárdultak meg. Az elemzés átfogó, interdiszciplináris megközelítést alkalmaz, amely szisztematikus teológiai, antropológiai és filozófiai perspektívákat ötvöz annak érdekében, hogy komplex keretet nyújtson az identitás, a küldetés és a megújulás kérdéseinek vizsgálatához. A liminalitás fogalma – amely Arnold van Gennep és Victor Turner kulturális antropológiájából, illetve Eric Voegelin metaxyelméletéből származik – az átmeneti állapotok elemzésének alapjául szolgál. A tanulmány rávilágít arra, hogy a küszöbhelyzetek ugyan identitás- és intézményi kríziseket idézhetnek elő, de egyúttal kreatív megújulási lehetőségeket is megnyithatnak. A tanulmány hangsúlyozza az egyház aktív szerepét a társadalmi átalakulások formálásában, a transzcendens valóság iránti nyitottság megőrzésében, miközben új kihívásokra reflektál. A bibliai átmeneti tapasztalatok és olyan gondolkodók, mint Tillich, Rahner és Kierkegaard kritikai megítélésai mélyítik az elemzés teológiai vetületeit.

Kulcsszavak: egyház / liminalitás / liminoid / átalakulás / identitásválság / szisztematikus teológia / missziói megújulás / antropológia

Bevezetés

„Ubi ecclesia, ubi theologia?” azaz: „Hol található az egyház és annak teológiája?” A kérdés alapján arra keressük a válaszokat, hogy az egyház és teológiája miként pozicionálja magát azokban az időszakokban, amikor sem a rend, sem a káosz nem domináns, és az átalakulás küszöbén egyensúlyozunk. Ez a tanulmány az egyház mai helyzetét és küldetését elemzi egy folyamatosan átalakuló világban, a liminalitás – vagyis az átmeneti, „küszöbön álló” állapot – antropológiai fogalmát alkalmazva értelmezési keretként. A liminalitás elmélete itt azokra a köztes helyzetekre utal, amikor a régi rend

már felbomlott, de az új még nem stabilizálódott. Az egyház és a társadalom egymást tükröző, kölcsönhatásban álló liminalitása új megközelítési lehetőségeket kínál. Bár a teológiai alkalmazás nem magától értetődő, mégis olyan sajátos szempontokat nyújthat mind teológiai, mind közösségi szinten, amelyek segíthetnek megérteni az egyházi kríziseket és intézményi átalakulásokat, és egyben a megújulás irányaihoz is hozzájárulhatnak. Ennek érvényesítésében arra törekszünk, hogy a liminalitás keresztény teológiai (protestáns) keretben való értelmezése során megőrizzük a kinyilatkoztatás transzcendens természetét és a reformátori hagyomány folytonosságát.

Az „átjárások” küszöbén – Filozófiai háttér

A liminalitás fogalmának mélyebb megértéséhez, illetve a teológiai alkalmazás néhány szempontjának előkészítéséhez elsőként a filozófiai kontextusra érdemes kitérni, hiszen e fogalmi háttér alapvető szerepet játszik abban, hogy a liminalitás hogyan válik antropológiai és társadalomtudományi szinten értelmezhetővé és majd teológiai vonatkozásban is alkalmazhatóvá. A filozófiai nézőpont nemcsak előkészíti, hanem gazdagítja is a fogalom értelmezését, olyan alapvető kérdéseket feltárva, amelyek túlmutatnak az emberi létezés és identitás határain, valamint új szempontokat jelölhetnek ki a teológiai és ekkleziológiai összefüggésekben.

A filozófiai háttér meghatározóan a létezés köztes, átmeneti állapotára mutat, ahol Eric VOEGELIN a *metaxy* fogalmát a rend és a káosz közötti feszültségként jeleníti meg, és ezáltal az emberi egzisztencia transzcendens irányú nyitottságának lehetőségét tárja fel (1956, 88–90. o.). Voegelinnek a *metaxy* fogalmára eső választása nem véletlen, hiszen ez a kifejezés Platón filozófiájában gyökerezik, ahol a földi és isteni szféra közötti köztes állapotot jelöli. Platónnál a *metaxy* fogalma az emberi létezésnek azt a helyzetét írja le, amely az érzéki világ és az ideák birodalma között helyezkedik el, folyamatosan törekedve a magasabb rendű valóság felé (PLATÓN 1984a; 1984b, 146. o.; 1995). Voegelin a platóni *metaxy* fogalmat kiterjesztve alkalmazza az emberi lét dinamikus természetének megragadására, ahol a harmónia és a zűrzavar közötti feszültség az emberi tapasztalatok alapvető szervezőelveként jelenik meg.

Ez az ellentét, amely Voegelin értelmezésében központi szerepet kap, visszavezethető a határhelyzetek és meghatározatlanságok klasszikus filozófiai reflexióira, ahol a struktúra és az ismeretlen találkozására új értelmezési lehetőségeket teremt. Anaximandrosz *apeiron*- (ἄπειρον) fogalma, amely az ősi, meghatározatlan „őslevegő”¹ (határtalan ősanyag, princípium) jelöli, olyan jellegű definiálatlanságot és potenciált hordoz, amelyben az anyagi és szellemi lehetőségek még korlátlanok. Tulajdonképpen olyan „ kozmikus liminalitást” jelöl, ahol a dolgok még formálódnak, a lehetőségek pedig még korlátlanok. Az *apeiron* és a liminalitás közös pontja a keretek feloldódása, új identitások és rend (igazság etikai értelemben) születése, amely lehetőséget biztosít az ember számára az új értelmezések megtalálására. Az egyház számára e „ kozmikus liminalitás” ideje arra ösztönöz, hogy nyi-

¹ ἡ δὲ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὖσι, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα γίνεσθαι κατὰ τὸ χρεῶν διδόναι γὰρ αὐτὰ δίκην καὶ τίσιν ἀλλήλοισ τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν. – „A dolgok, amelyekből eredetük van, oda is kell visszatérniük szükségszerűen; mert meg kell fizetniük a büntetést, és igazságot kell szolgáltatniuk egymásnak az igazságtalanságukért, az idő rendje szerint.” (SIMPLICIUS 1951, 13., 24. o.) Ez a töredék Anaximandrosz kozmológiai nézeteit tükrözi, ahol az univerzum ciklikus természetét és a dolgok közötti igazságosság helyreállítását hangsúlyozza. Simplicius kommentárjaiban található meg, amelyeket Diels és Kranz gyűjtött össze a preszokratikus filozófusok töredékeinek gyűjteményében.

tott maradjon a társadalmi átalakulásokra, ugyanakkor megőrizze saját identitását és küldetését.² Az *apeiron* nem közvetlenül a liminalitás előzménye, de gondolkodástörténeti távlatban az átmeneti állapotok egyik korai megfogalmazása, ahol a létezés határtalansága és rendezetlensége egy kreatív, teremtő potenciált jelent.

Ezt a „kozmosz liminalitást” a modern filozófusok is újraértelmezték. Søren Kierkegaard egzisztenciális filozófiájában szintén a határhelyzetekkel és az emberi létezés választási pontjaival foglalkozik, ahol a transzcendens felé fordulás lehetősége vagy épp tagadása a hit és kétség között vívódó egyén létezésének alapját jelenti. KIERKEGAARD szerint az ember önmaga által létrehozott bizonytalanságából csak a transzcendens hit felé fordulva találhat kiutat (1983, 35–37. o.). Nietzsche hozzájárulása a liminalitás fogalmához elsősorban az ember végességével és a transzcendens értékek hiányával való szembenézés radikális igényében mutatkozik meg. „Isten halálának” gondolata, amely a hagyományos értékek elvesztésére és a nihilizmus kialakulására utal, liminális állapotot idéz elő, ahol az egyén kénytelen saját maga új értékeket és célokat alkotni egy bizonytalan világban (NIETZSCHE 2003, 45–50. o., 128. o., 130. o.). Az *übermensch* koncepciója önmeghaladásra és autentikus létformák kialakítására ösztönöz, amelyek egy liminális állapotban történhetnek meg, ahol a régi értékek szét hullanak, és az egyén új identitást keres (NIETZSCHE 2000, 13–15., 23–27. o.; 1986, 102–106., 181–191. o.). Így Nietzsche gondolkodása inspirálóan hathat a liminalitás fogalmának azon elemeire, amelyek az önmeghaladás és az új értékek teremtésének folyamatát helyezik előtérbe. A 20. századi gondolkodók közül HEIDEGGER *Dasein* és *Sein-zum-Tode* (halálhoz viszonyuló lét) fogalmi kapcsán az ember végességével való szembesülését tárgyalja (1996, 235–240. o.). Ez a nyitottság kreatív feszültséget eredményez, és különösen fontossá válik, amikor az egyén vagy közösség a megszokottól elszakadva a lét alapvető kérdéseivel szembesül. Karl Jaspers határszituációi ugyanebben a köztességben látják az emberi lét alapját, ahol az identitás és a rend újraformálása válik szükségessé (JASPERS 1971, 58–61. o.). Ilyen értelemben az *apeiron* fogalmától a liminalitás modern koncepciójáig terjedő gondolkodástörténeti ív néhány releváns példája is azt sugallja, hogy a rendezetlen és ismeretlen határhelyzetek filozófiai jelentősége – az emberi létezés mélyebb kérdéseit feszegetve – a transzcendens irányába mutat.

Voegelin modernségkritikája ugyanakkor arra figyelmeztet, hogy a transzcendens kizárása az emberi létezést egy „második valóságba” kényszeríti (VOEGELIN 1956, 88–90. o.). Voegelin úgy véli, hogy a modernségben kibontakozó világnézetek – különösen a racionalizmus és a posztmodern relativizmus – végső soron az emberi lét mélyebb értelmét tagadják, ezzel létbizonytalanságot és identitáskrizist idézve elő. Ez a „második valóság” egyfajta elszigetelődés, ahol a transzcendens értékek és az emberi élet magasabb rendű céljai hiányoznak, így csak átmeneti, önkényes rendszerek jönnek létre (VOEGELIN 2004, 115–120. o.). Voegelin megállapításai összhangban állnak Kant határfogalmával is. KANT szerint az ember a megismerés korlátainak elfogadása révén léphet át új világképekbe, de ezen küszöb átlépése egyben korlátot is jelent, amely a modernség transzcendens nélküli világában végül bizonytalanságot eredményez (KANT 1998, 274–276. o.).

² Anaximandrosz filozófiájában az *apeiron* a határtalan, meghatározatlan princípium, amelyből minden ered, és amelybe minden visszatér. Az *apeiron* fogalma a keretek feloldását jelenti abban az értelemben, hogy nem korlátozza a dolgokat egy meghatározott formára vagy anyagra. Az *apeiron* nem azonos semmilyen ismert elemmel vagy anyaggal, hanem olyan alap, amely túl van a konkrét, érzékelhető világ határain. Ez a határtalanság lehetővé teszi a világban lévő dolgok folyamatos keletkezését és pusztulását, valamint az ellentétek közötti dinamizmust. Az *apeiron* tehát nem statikus anyag vagy forma, hanem olyan elv, amely biztosítja a világ állandó átalakulását és megújulását. A keretek feloldása új lehetőségeket teremt az univerzum számára, hogy különböző formákban és struktúrákban nyilvánuljon meg (KOČANDRLE–COUPRIE 2017, 45–60. o.; GRAHAM 2010, 19–23. o.; LAMBROPOULOS 2007).

Tillich és Rahner gondolatai további teológiai mélységet adnak Voegelin metaxyértelmezésének, különösen a spirituális és teológiai vonatkozásait tekintve. TILlich *ultimate concern* (végső kérdés, meghatározottság) fogalma azokat a lelkeséget érintő kihívásokat írja le, amelyekkel a liminalitás-ban szembesül az ember, amikor élete értelmét és célját keresi (1996, 23–25. o.). RAHNER *Vorgriff*- (előrenyúlás) koncepciója szerint pedig minden emberi megismerés és létezés a transzcendens felé irányul, és ez az alapvető nyitottság éppen a határhelyzetekben, a liminalitás révén bontakozik ki (1982, 42–45. o.). Hasonlóan ehhez, Mircea Eliade *axis mundi* fogalma a szent és a profán világ közötti kapcsolódás helyeként értelmezhető, ahol az ember a transzcendenssel érintkezik, és az anyagi világ határain túllép.³ Az egyház ekkleziológiai szempontból itt találja meg missziós feladatát, mivel ezen a „küszöbön” képes összekötni a társadalom liminális állapotait a transzcendens igazságok keresésével.

Voegelin modernségkritikája nemcsak releváns, hanem a metamodern kor számára iránymutató is, hiszen a mai emberi létet jellemző spirituális nyitottság, az *apeiron*, Kant határfogalma, Heidegger jelenvalólét-elmélete, Tillich végső kérdései és Rahner transzcendens irányultsága mind megerősítik azt a vágyat, amely a modern világ redukcionista válaszain túllépve a valódi rend és stabilitás felé vezet. VERMEULEN és van den AKKER leírják, hogy a metamodernizmus nem utasítja el a posztmodern szkepszt, de visszahozza a vágyat a jelentés, hit és értelem után, amely Voegelin kritikáját igazolja: a modern ember „második valósága” nem tudott tartós válaszokat adni (2010). Gabriel Marcel meglátásai tovább erősítik Voegelin metaxykoncepcióját és mában ható jelentőségét, mivel az emberi lét válságát mindketten a transzcendens iránti nyitottság hiányában látják. Voegelinhez hasonlóan Marcel is az emberi identitásválságot tárgyalja, amely a modernitás metafizikai alapjainak hiányából fakad. Marcel szerint az autentikus lét forrása a transzcendenshez való remény és bizalom, amely lehetővé teszi az ember számára, hogy átlépjen a materiális világ korlátain, és kapcsolatba lépjen a transzcendenssel. Így MARCEL a voegelin metaxy kortárs képviselőjének tekinthető, mivel mindketten hangsúlyozzák az emberi létezés köztes állapotának fontosságát, ahol az ember a rend és a káosz közötti feszültségben új utakat találhat a transzcendens felé (2010, 79–82. o.).

E tekintetben a metamodern kor olyan új „köztes állapotként” jelenik meg, amelyben a transzcendens keresése és a racionális megértés iránti vágy egyaránt teret kap, áthidalva így a modern és a posztmodern válságok közötti szakadékot. Voegelin a modernitás kritikájában rámutatott arra, hogy a transzcendens nélkül maradt emberiség (Marcelnél: *Homo Viator*) nemcsak etikai, de egzisztenciális szempontból is hiányt szenved (MARCEL 2010; BEDE 2007). Voegelin gondolatai tehát ma is relevánsak, hiszen a metamodern ember a spiritualitás és értelem iránti igényét éppen a modernség egyoldalú racionalizmusával és a posztmodern relativizmussal való szembehelyezkedésként fogalmazza meg (GIBBONS 2017, 35–38. o.).

³ Mircea Eliade a vallási élmény és a szimbolikus terek elemzése révén jelentősen hozzájárult a liminalitás fogalmához, különösen az *axis mundi* és a szent tér (hierophany) koncepcióinak kidolgozásával. Eliade szerint minden vallásos ember számára létezik egy központi szimbolikus tér vagy tengely – az *axis mundi* –, amely összeköti a földi világot a szenttel, azaz az istenivel vagy transzcendenssel. Az *axis mundi* a világ közepét jelképezi, ahol a profán (hétköznapi) és szent (transzcendens) világ találkozik. Ebben az értelemben a szent tér maga is liminális térként működik, ahol az emberi világ az isteni renddel érintkezhet, és ahol az átmenet lehetséges az anyagi világból a spirituálisba (ELIADE 1996, 20–32. o.).

Küszöblét – A „társadalmi dráma” és a liminalitás fogalmának átfogó, vázlatos bemutatása

A liminalitás fogalmát először Arnold van Gennep vezette be 1909-ben, aki a különböző életciklusokhoz kapcsolódó rítusokat három fázisra osztotta: elkülönülés, átmenet (liminalitás) és újraegyesülés. A köztes, átmeneti liminális állapotban az egyén vagy csoport kilép a megszokott társadalmi struktúrákból, és egy bizonytalan helyzetbe kerül (GENNEP 2007, 21–25. o.). A 20. században Victor Turner brit kulturális antropológus továbbfejlesztette van Gennep elméletét, és a liminalitást általános társadalmi folyamatként értelmezte. TURNER *A rituális folyamat* című könyvében azt vizsgálta, hogy a társadalmi struktúrák felbomlása során hogyan alakulhatnak ki olyan közösségek, mint a *communitas*, amelyek alkotói energiákat szabadítanak fel, és új formákat teremtenek (2002a, 107–145. o.; 2002b, 59–107. o.).

Turner szerint a liminális állapotot „antistruktúrának” is nevezhetjük, amelyben a hierarchikus és rangbeli különbségek ideiglenesen megszűnnek, és egy alkotó, puritán szellemű közösség jöhet létre. Az ilyen *communitas*ok a társadalmi egyenlőség és kölcsönösség elvei szerint működnek, és lehetővé teszik a közösség tagjai számára, hogy új megoldásokat és kapcsolati formákat hozzanak létre. Az egyén vagy a csoport számára az átmeneti állapotok – akár egy háború, természeti katasztrófa vagy éles társadalmi változások idején – különös jelentőséggel bírnak, mivel új tapasztalatokkal gazdagodhatnak, miközben eloldódnak a korábbi struktúráktól (TURNER 2002b, 59–107. o.).

Turner két alapvető társadalmi szerkezetet különböztetett meg: 1. a hierarchikus, hagyományos rendszert és 2. a liminális helyzetekben kialakuló *communitas*-t. Az első típus politikai, jogi és gazdasági értelemben is kategorizálja az egyéneket, míg a liminális állapotok során létrejövő *communitas* struktúra mentesen, egyenrangúként fogadja el tagjait. Ezt a két struktúrát TURNER kulturális antropológiája számos egyéb fogalommal gazdagította, például a marginalitás és az alsóbbrendűség (inferiority) formáival (2002a, 125–130. o.).

Turner munkásságára különböző filozófiai és társadalomtudományi gondolkodók is hatással voltak. Arnold van Gennep háromfázisú modellje – elkülönülés, átmenet és újraegyesülés – képezte elméletének alapját, de Turner különös figyelmet fordított az átmeneti fázisra mint kreatív potenciállal teli állapotra. Claude Lévi-Strauss strukturalista elmélete is inspirálta: Turner az antistruktúra fogalmával leírta, hogyan bomlanak fel a társadalmi rendek, amikor újjáfogalmazódnak a társadalmi jelentések (LÉVI-STRAUSS 2001). Wilhelm Dilthey történeti hermeneutikája nemcsak arra irányítja a figyelmet, hogy a liminális tapasztalatokat kulturális kontextusukban kell értelmezni, hanem arra is, hogy ezek az élmények az élettörténeti összefüggések, a történeti tudat, az egyéniség és történetiség dialektikája, valamint az életértelem keresése révén válnak igazán érthetővé, így nemcsak a válság, hanem az életértelemre irányuló személyes és történeti perspektíva is megjelenik bennük (DILTHEY 2004, 30–52. o.; 1925, 12–35. o.). A liminalitás elmélete az egyháztan szempontjából is meghatározóvá válhat. Az egyház olyan társadalmi és kulturális térben végzi küldetését, amely maga is liminális jellegű. A modern, posztmodern és metamodern korszakok olyan társadalmi „drámákat” hoztak létre, amelyekben az egyház különleges szerepet játszhat. A társadalomból az egyház közösségébe érkezők magukkal hozzák a liminális állapotot, amelyben identitásuk és kapcsolataik folyamatosan átalakulnak. Az egyházatannak erre a környezetre reflektálva kell megújítania küldetését úgy, hogy a transzcendens alapokra helyezett identitását meg is különböztesse attól.

Karl Rahner *Vorgriff*-fogalma, amely minden megismerési aktust a transzcendens felé irányuló előrenyúlásként értelmez, azt sugallja, hogy az egyház új missziós perspektívát találhat ezekben a ha-

tárhelyzetekben. Az egyház feladata nem csupán a belső struktúrák megőrzése, hanem válaszadás a társadalmi átalakulásokra. A *communitas*, amely egy-egy liminális helyzetből születik, kreatív térként értelmezhető, ahol újraformálódhat az egyház szerepe a világban. Ez egyben a missziói munka azon dimenziójának felerősítését jelentheti, amely során a liminalitást figyelembe véve olyan programok kerülnek meghatározóan előtérbe, amelyek a társadalom peremén élők számára biztosítanak közösségi tereket. Ezáltal az egyház befogadó közösségi közeget kínálhat, amelyben a társadalmi korlátokat és a kirekesztést átlépve helyezhetjük előtérbe a szeretet és elfogadás üzenetét.

Bár Turner *communitas*felfogása számos kritikát kapott, különösen annak idealizálása miatt, elmélete mégis nélkülözhetetlen eszközzé vált az antropológia és a társadalomtudományok számára a társadalmi változások és rítusok elemzésében. A liminalitás alkalmazható politikai átmenetek, migrációs helyzetek vagy a digitális világ tapasztalatai során is, mivel ezek mindegyike feloldja a megszokott határokat, és új identitások, értékek kialakulását teszi lehetővé.

A liminalitás fogalma tehát a modern társadalmi változások tükrében kiemelt hozzájárulást adhat az egyháztanban. Ez az átmeneti, „köztes” állapot nemcsak a társadalmi struktúrákban, hanem az egyház működésében és missziós feladatában is megjelenik, amely új, kreatív értelmezési lehetőségeket kínál a mai társadalmi drámákra és az emberi identitásválságokra adott válaszként. Victor Turner *communitas*modellje is erősítheti – a társadalmi liminális együttthatók szerint – az egyházon belül az egyenrangú szerepvállalás és a közös felelősségvállalás hangsúlyozását, és fokozhatja a közösségi kohéziót. Azáltal, hogy az egyház feloldja a hierarchikus kereteket, lehetőséget biztosít a közösség tagjai számára, hogy aktívan vegyenek részt a gyülekezet működésében, új vezetési gyakorlatok létrejöttéhez járulva hozzá.

„Bezárt ajtók” előtt a „küszöbön” – Permanens liminalitás és a liminoid

A permanens liminalitás és a liminoid fogalmi keretek a klasszikus liminalitás elméletének továbbfejlesztéseként értelmezhetők, amelyek képesek rugalmasan igazodni napjaink összetett és dinamikus társadalmi viszonyaihoz. Míg a hagyományos liminalitás a kollektív rítusokra és a meghatározott közösségi keretek között zajló átmeneti állapotokra épült, addig a permanens liminalitás és a liminoid új dimenziókat nyit meg, amelyek jobban tükrözik a modern társadalmak strukturális bizonytalanságát és állandósult változásait.

Bár jogosan merülhet fel kritika e megközelítésekkel szemben, miszerint olykor idealizált vagy túlságosan általánosító értelmezésekkel operálnak, mégis tagadhatatlan, hogy új perspektívákat kínálnak a társadalmi instabilitás és az átmenetek megértéséhez. Ezek az elméletek nem csupán diagnosztikai eszközként funkcionálnak a modernitás felfüggesztett állapotainak leírásában, hanem értelmezési keretet biztosítanak annak feltárására is, hogy miként válhatnak ezek az átmenetek kreatív lehetőségekké, vagy hogyan kezelhetők konstruktívan.

A modern társadalmakban a permanens liminalitás állandósult állapotként jelenik meg, amelyben a régi struktúrák lebomlása és az újak kialakulásának késlekedése társadalmi, kulturális és valósi vákuumot eredményez. A liminoid jelenségek viszont ezzel párhuzamosan olyan átmeneti terek létrejöttét jelzik, amelyekben az egyének és közösségek reflexív és kreatív módon keresnek választ a fennálló instabilitásra. Ezáltal a liminoid nem pusztán az átmenetek passzív állapotát ragadja meg, hanem a modern társadalmakra jellemző tudatos kísérletezést és újrateremtési folyamato-

kat is, amelyek kulturális, vallási és közösségi formákban öltenek testet. Az egyház, a vallási közösségek, valamint a társadalmi intézmények számára e fogalmak fontos útmutatót kínálnak ahhoz, hogy a modernitás kihívásai között is képesek legyenek értelmes és hiteles válaszokat adni a két stabil állapot határmezsgyéjén.

A permanens liminalitás fogalmához szorosan kapcsolódnak olyan gondolkodók meglátásai, mint Zygmunt BAUMAN „folyékony modernitás” koncepciója (2007, 12–25. o.), Anthony GIDDENS reflexívmodernitás-elmélete (2006, 45–60. o.) vagy Ulrich BECK kockázatitársadalom-elmélete (2003, 98–115. o.). Ezeknek a fényében olyan állandósult átmeneti állapotról beszélünk, amelyben az egyének és a közösségek folytonos bizonytalanságban élnek, miközben a stabil struktúrák és identitások helyét egy dinamikus, folyamatosan változó „antistruktúra” veszi át. Beck különösen arra világított rá, hogy a modern társadalmak a globális kockázatok és folyamatosan jelen lévő krízisek közepette elvesztik a hagyományos stabilitásukat, ami állandó alkalmazkodást igényel.

A liminalitás fogalmát később más gondolkodók is továbbfejlesztették. SZAKOLCZAI Árpád például a „permanens liminalitás” jelenségét vizsgálta, amelyben a liminális állapotok tartóssá válnak, és a társadalom folyamatos átmeneti állapotban ragad, a régi normák felbomlanak, de új rend nem szilárdul meg, így állandó bizonytalanság és identitásválság alakul ki (2017). Szintén jelentős Bjørn Thomassen hozzájárulása a permanens liminalitás elméletéhez. THOMASSEN szerint a modernitás hozta létre az állandó átmeneti állapotot, amelyben a stabil struktúrák és identitások helyét egy rugalmas, állandóan átalakuló keretrendszer (antistruktúra) tölti ki (2014, 113–120. o.). A modern társadalom alapvetően a határok és korlátok folyamatos átlépésére törekszik, de ez gyakran egy üres, soha be nem teljesedő vágyakozáshoz vezet. HORVÁTH Ágnes pedig a politikai alkímia⁴ és a liminalitás összefüggéseit kutatta, rámutatva arra, hogy a liminális állapotok hogyan befolyásolják a politikai és társadalmi változásokat (2013).

Ezek a megközelítések tovább mélyítik az egyházi struktúrák elemzésének relevanciáját, ahol a hagyomány és a modernitás közötti kettősség miatt egy tartósan köztes, liminális helyzet állhat elő. Az egyház folyamatosan próbál reagálni a külső társadalmi változásokra, de belső megújulás híján gyakran nem képes új, stabil formát ölteni; így identitása és küldetése is olyan köztes állapotban maradhat, amelyben saját hagyományaihoz hű akar maradni, de mégis igazodni kíván a modern világ elvárásaihoz.

Pierre Bourdieu fontos kritikai észrevételeket fűzött a permanens liminalitás nézetéhez. Arra mutatott rá a reflexív szociológia szemszögéből, hogy a társadalmi struktúrák folyamatos változása nemcsak alkalmazkodást, hanem önkritikát is követel az egyes intézményektől, így az egyháztól is, hogy ne csupán passzívan reagáljanak a társadalmi nyomásokra, hanem képesek legyenek autonóm módon is fejlődni (BOURDIEU 2002, 75–90. o.). Bourdieu mellett Alain TOURAINE is kritikusan szemlélte a permanens liminalitás eszméjét, hangsúlyozva, hogy az intézmények túlzott alkalmazkodása identitásvesztéshez vezethet (1998). Hasonlóan kritikus Niklas LUHMANN, aki a társadalmi rendszereket az önszerveződő rend alapján értelmezi, és úgy látja, hogy a struktúrák túlzott flexibilitása szétzilálhatja a szervezetek koherenciáját (2005).

Az állandó liminalitás és a liminoid fogalma rávilágít arra, hogy az egyházi rituálék és szokások olykor elavultnak tűnhetnek, mivel nem képesek megfelelően reagálni a modern társadalom kihívá-

⁴ A „politikai alkímia” olyan folyamatot jelöl, amelyben a hatalom és az ideológia eszközeivel egy társadalmi rendet, értékrendet vagy politikai struktúrát radikálisan átalakítanak, sokszor rejtett manipulációval vagy radikális reformokkal.

saira. Ez a jelenség nem pusztán a külső nyomásoknak tudható be, hanem a belső reflexió és az autonóm megújulás hiányának is. Pierre Bourdieu kritikai meglátása szerint az egyházaknak nem szabad pusztán reaktív módon alkalmazkodniuk a társadalmi változásokhoz, hanem proaktív önkritikával kell formálniuk saját struktúráikat, hogy elkerüljék az identitásvesztés veszélyét. Ellenkező esetben a permanens liminalitás könnyen céltalansághoz és fragmentálódáshoz vezethet, amely megingatja az egyház misszióját és egységét.

Az állandósult liminalitás fogalma segíthet annak elemzésében is, miért tűnnek az egyházi rituálék és szokások időnként elavultnak, és miért nem kellően rugalmasak az egyházak a megújításukra. Az egyház az állandósult liminalitással egy „várakozó” állapotba kerülhet, ahol a változás iránti igény és a belső megújulás hiánya egyaránt jelen van, miközben folyamatos feszültségben egyensúlyoz a külső nyomások és a belső rend megőrzésének szándéka között. Eközben fennáll a veszély, hogy a permanens liminalitás idővel céltalansághoz és belső széthúzáshoz vezet, hiszen az egyház küldetése és egysége így meginoghat. A permanens liminalitás tehát olyan kettősséget jelent az egyház számára, amely egyszerre jelzi a változásra való nyitottságot és az elmaradó megújulás kockázatát. A reflexív szociológia – különösen Bourdieu és Touraine kritikai megjegyzései alapján – rávilágít arra, hogy a mélyebb átgondolás és a hosszú távú megújulás döntő jelentőségű a modern kérdésekre adott egyházi válaszokban, ám ez csak akkor lehet sikeres, ha az egyház nem pusztán a külső változásokra reflektál, hanem saját belső struktúráinak autonóm megújítására is képes.

Victor Turner liminoid fogalma a modern társadalmakban egyre jelentősebbé válik, mivel a hagyományos struktúrák fellazulása állandósuló átmeneti állapotokat hoz létre. Ezzel párhuzamosan a permanens liminalitás a stabil társadalmi rend megbomlását jelöli, miközben a végleges új formák kialakulása elmarad.

A liminoid jelenség ezzel szemben a modern társadalmak sajátosságaként jelenik meg, ahol az átmeneti helyzetek tudatosabb, egyéni és kreatív formákat öltenek. A két fogalom együttesen alkalmas arra, hogy leírja a kortárs társadalmi, kulturális és vallási átalakulásokat, különösen a keresztény egyház helyzetének elemzésében. A liminoid jelenségek a modern társadalmakban a hagyományos közösségi rítusok helyét veszik át, amelyek korábban kollektív és kötelező jellegűek voltak. A liminoid a modernitásban olyan tapasztalatot jelöl, amely az egyéni döntésekre és önreflexióra épül, miközben teret ad a személyes kreativitás kibontakozásának és a kulturális innovációk megjelenésének. Ezt az átmeneti állapotot nem a társadalom központi struktúrái határozzák meg, hanem a szabadidő, a művészet, a kultúra és az alternatív közösségek világa. Ez a dinamika a vallásszociológia szempontjából kiemelt jelentőségű, hiszen a vallási élet és a keresztény egyház is egyre inkább átmeneti terekre alakul, ahol a stabil intézményi keretek és hagyományos gyakorlatok meggyengülnek, ugyanakkor új formák is kibontakoznak.

Victor Turner elmélete mellett van Gennep vezette be az átmeneti rítusok (rites of passage) fogalmát, amelyek során az egyének státusza ideiglenesen meghatározatlan lesz (GENNEP 1960, 10–25. o.). TURNER ezt továbbfejlesztve különítette el a liminalitás (rituális, kollektív jellegű) és a liminoid (egyéni és kreatív) fogalmát (1969, 94–113. o.; 1974, 23–59. o.). Bruce KAPFERER Turner nyomán vizsgálta az egalitarianizmus szerepét ezekben az átmeneti terekben (2005, 1–15. o.), míg Bjørn THOMASSEN az identitásformálódás és a társadalmi változások kapcsán alkalmazta ezeket az elméleteket (2014, 45–78. o.). Tom BOLAND pedig arra mutatott rá, hogy ezek az állapotok hogyan kérdőjelezik meg a meglévő társadalmi struktúrákat (2013, 222–239. o.).

A liminalitás és a liminoid közötti kapcsolat így nem csupán a múlt és a jelen, hanem a hagyomány és az innováció közötti párbeszéd színtere. Az egyház jövője pedig azon múlik, hogy mennyire képes részt venni ebben a párbeszédben, miközben megőrzi hűségét a transzcendens üzenethez és saját tradícióihoz. Ez az állandó egyensúlykeresés alapvetően járulhat hozzá a hit autentikus megélésének alapfeltételéhez is a modernitás kihívásai között.

Jan Assmann kulturális emlékezetéről szóló elmélete tovább gazdagítja ezeket az irányokat. Assmann szerint az átmeneti helyzetekben – legyen szó liminalitásról vagy liminoid terekről – gyakran átalakulnak azok az emlékezeti struktúrák, amelyek meghatározzák egy közösség identitását. A hagyományos kulturális emlékezet meggyengülhet ezekben az állapotokban, miközben új narratívák és identitások jönnek létre (ASSMANN 1999, 34–57. o.). Ez különösen releváns lehet az egyházak esetében: amikor intézményi stabilitásuk meginog, új emlékezeti formák alakulhatnak ki, amelyek lehetőséget adnak arra, hogy kreatívan újragondolják saját múltjukat és jövőjüket. Jellemzően akkor megy ez végbe, amikor az átmeneti állapotok identitásformáló erejéről és a közösségi emlékezet átalakulásáról van szó. Assmann kulturális emlékezetéről szóló elmélete szerint a közösségek identitását meghatározó múltbeli tapasztalatok nem statikusak, hanem dinamikusan alakulnak a társadalmi változások és krízisek hatására. Ez a folyamat különösen aktuálissá válik a modern társadalmak állandósult átmeneti állapotaiban, amikor a hagyományos struktúrák meginognak, és a közösségek új értelmezési kereteket keresnek saját múltjuk és identitásuk számára.

“Ubi ecclesia, ubi theologia?” – Discoveries at the Threshold of Transition

Theological Horizons of Liminality. The Transformation of the Church at the Boundary of Order and Chaos – Part 1

- **The study addresses the complex positioning of the church during liminal periods of transformation, wherein established orders disintegrate and emerging structures remain in flux. It employs an interdisciplinary methodology, integrating systematic theology, anthropology, and philosophy to offer a nuanced framework for analyzing identity, mission, and renewal in transitional contexts. The concept of liminality, rooted in cultural anthropology (Arnold van Gennep, Victor Turner) and philosophical traditions (Eric Voegelin's metaxy), is used as a central analytical tool. The study explores how these liminal thresholds can generate crises of identity and institutional coherence but simultaneously foster opportunities for creative renewal, mainly through the dynamic interplay of order, chaos, and openness to transcendence. It emphasizes the church's role as an active participant in shaping societal transformation and spiritual resilience by preserving theological continuity while responding to contemporary challenges. Biblical narratives of transitional experiences and the critical perspectives of thinkers like Tillich, Rahner, and Kierkegaard further contextualize the theological implications of liminality.**

Keywords: church / liminality / liminoid / transformation / identity crisis / systematic theology / mission renewal / anthropology

Felhasznált irodalom

- ASSMANN, Jan 1999. *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Ford. Hidas Zoltán. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- AUGUSTINUS, Aurelius 1984. *The City of God*. Ford. Henry Bettenson. Penguin Books, London.
- AVILAI SZENT TERÉZ 1991. *A belső várkastély*. Ford. Kocsis Imre. Ecclesia, Budapest.
- BARTH, Karl 1956. *Church Dogmatics*. I/2. köt. T&T Clark, Edinburgh.
- BAUMAN, Zygmunt 2007. *Folyékony modernitás*. Ford. Kiss László. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- BECK, Ulrich 2003. *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Ford. Lányi András. Századvég Kiadó, Budapest.
- BEDE József: *A misztérium bölcselete*. Vigilia Kiadó, Budapest.
- BERGER, Peter 1992. *A Far Glory. The Quest for Faith in an Age of Credulity*. Free Press, New York.
- BERGER, Peter 1999. *The Desecularization of the World*. Eerdmans Publishing, Grand Rapids.
- BOLAND, Tom 2013. Towards an Anthropology of Critique: The Modern Experience of Liminality and Crisis. *Anthropological Theory*, 13. évf. 3. sz. <https://doi.org/10.1177/1463499613496731>
- BONHOEFFER, Dietrich 2020. *Közösségben*. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó – Luther Kiadó, Budapest.
- BOURDIEU, Pierre 2002. *Reflexív szociológia*. Ford. Kovács Éva et al. Napvilág Kiadó, Budapest.
- DILTHEY, Wilhelm 1925. *Élmény és költészet. Három tanulmány*. Ford. Várkonyi Hildebrand. Franklin Társulat, Budapest.
- DILTHEY, Wilhelm 2004. *A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban*. 2., átdolg. kiad. Ford. Erdélyi Ágnes. Gondolat Kiadó, Budapest.
- ELIADE, Mircea 1996. *A szent és a profán. A vallási lényegről*. Ford. Szigeti József. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- ECKHART mester 1981. *The Essential Sermons, Commentaries, Treatises and Defense*. Ford. Edmund Colledge – Bernard McGinn. Paulist Press, New York.
- GIBBONS, Alison 2017. *Metamodernism. Historicity, Affect, and Depth after Postmodernism*. Rowman & Littlefield, London.
- GIDDENS, Anthony 2006. *A késő modernitás következményei*. Ford. Láng Zsolt. Gondolat Kiadó, Budapest.
- GENNEP, Arnold van 1960. *The Rites of Passage*. University of Chicago Press, Chicago. <https://doi.org/10.7202/chicago/9780226027180.001.0001>
- GENNEP, Arnold van 2027. *Átmeneti rítusok*. Ford. Liszka József. Lilium Aurum Kiadó, Dunaszerdahely.
- GRAHAM, Daniel W. (szerk.) 2010. *The Texts of Early Greek Philosophy. The Complete Fragments and Selected Testimonies of the Major Presocratics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- HEIDEGGER, Martin 1996. *Being and Time*. Suny Press, Albany.
- HORVÁTH, Ágnes 2013. *Political Alchemy. Technology Unbounded*. Routledge, London – New York.
- HURD, Elizabeth Shakman 2008. *The Politics of Secularism in International Relations*. Princeton University Press, Princeton.
- HURD, Elizabeth Shakman 2015. *Beyond Religious Freedom. The New Global Politics of Religion*. Princeton University Press, Princeton. <https://doi.org/10.23943/princeton/9780691166094.001.0001>
- HURD, Elizabeth Shakman 2018. The New Global Politics of Religion. *Osgood Hall Law Journal*, 55. évf. 3. sz. 306–308. o.
- IANNACCONE, Laurence R. 1992. Religious Markets and the Economics of Religion. *Social Compass*, 39. évf. 1. sz. 123–131. o. <https://doi.org/10.1177/003776892039001012>
- JASPERS, Karl 1971. *Philosophy of Existence*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia. <https://doi.org/10.9783/9780812200867>

- JUNG, Carl Gustav 2019. *Az archetípusok és a kollektív tudattalan*. Ford. Turóczi Attila. Scholar Kiadó, Budapest.
- LLOYD, Stephen 2013. Jungian Foundations for Managing and Performing Secular Pilgrimages. *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 7. évf. 4. sz. 375–393. o. <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-08-2012-0064>
- KÁLVIN, János 2014. *A keresztyén vallás rendszere*. 2. köt. Ford. Buzogány Dezső. Kálvin Kiadó, Budapest.
- KANT, Immanuel 1998. *Critique of Pure Reason*. Cambridge University Press, New York.
- KAPFERER, Bruce 2005. *The Retreat of the Social. The Rise and Rise of Reductionism*. Berghahn Books, New York – Oxford. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1x76dwb>
- KIERKEGAARD, Søren 1983. *The Sickness unto Death*. Ford. Howard V. Hong – Edna H. Hong. Princeton University Press, Princeton.
- KIERKEGAARD, Søren 1985. *Fear and Trembling*. Ford. Alastair Hannay. Penguin Books, London.
- KOČANDRLE, Radim – COUPRIE, Dirk L. 2017. *Apeiron: Anaximander on Generation and Destruction*. Springer, Cham. (SpringerBriefs in Philosophy) <https://doi.org/10.1007/978-3-319-49754-9>
- LAMBROPOULOS, Vassilis 2007. Stumbling Over the Boundary Stone of Greek Philosophy. Two Centuries of Translating the Anaximander Fragment. In: uő (szerk.): *Justice in Particular. Festschrift in Honour of Professor P. J. Kozyris*. Atn. N. Sakkoulas, Athén. 193–210. o.
- LÉVI-STRAUSS, Claude 2001. *Strukturális antropológia*. 1–2. köt. Ford. Saly Noémi – Szántó Diana. Osiris Kiadó, Budapest.
- LUHMANN, Niklas 1995. *Social Systems*. Stanford University Press, Stanford.
- LUHMANN, Niklas 2005. *Társadalmi rendszerek. A társadalom általános elméletének vázlata*. Ford. Biczó Gábor et al. Typotex Kiadó, Budapest.
- MARCEL, Gabriel 2010. *Homo Viator. Introduction to a Metaphysic of Hope*. St. Augustine's Press, South Bend.
- MILBANK, John 1990. *Theology and Social Theory: Beyond Secular Reason*. Blackwell, Oxford.
- NIETZSCHE, Friedrich 1986. *A hatalom akarása*. Ford. Vajda Mihály. Kossuth Kiadó, Budapest.
- NIETZSCHE, Friedrich 2000. *Így szólott Zarathustra*. Ford. Romhányi Török Gábor. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- NIETZSCHE, Friedrich 2003. *Túl jón és rosszon*. Ford. Tandori Dezső. Osiris Kiadó, Budapest.
- PAPP Zsolt 2018. *Niklas Luhmann és a vallási rendszerek önreferenciális működése*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest. (ELTE Reader)
- PLATÓN 1984a. *Az állam*. Ford. Jánosy István. Európa Könyvkiadó, Budapest. (614b–621d, 514a–517c)
- PLATÓN 1984b. *Lakoma*. Ford. Devecseri Gábor. Európa Könyvkiadó, Budapest. (Platón összes művei)
- PLATÓN 1995. *Phaidrosz*. Ford. Németh György. Európa Könyvkiadó, Budapest. (8246d–248c)
- RAHNER, Karl 1982. *Foundations of Christian Faith. An Introduction to the Idea of Christianity*. Crossroad, New York.
- SIMPLICIUS 1951. *In Physica*. In: Hermann Diels – Walther Kranz (szerk.): *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Weidmann, Berlin.
- STARK, Rodney – FINKE, Roger 2000. *Acts of Faith. Explaining the Human Side of Religion*. University of California Press, Berkeley. <https://doi.org/10.2307/1386688>
- STARK, Rodney – IANNACCONE, Laurence R. 1994. A Supply-Side Reinterpretation of the “Secularization” of Europe. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 33. évf. 3. sz. 230–252. o.
- SZAKOLCZAI Árpád 2017. *Permanent Liminality and Modernity. Analysing the Sacrificial Carnival through Novels*. Routledge, London. <https://doi.org/10.4324/9781315600055>
- TAYLOR, Charles 2003. *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press, Durham. <https://doi.org/10.2307/j.ctv11hpgvt>

- THOMASSEN, Bjørn 2014. *Liminality and the Modern. Living through the In-Between*. Ashgate Publishing, Farnham.
- TOURAINE, Alain 1998. *A cselekvő történelme*. Ford. Kiss Zsuzsanna. Atlantisz Kiadó, Budapest.
- TILlich, Paul 1996. *Rendszeres teológia*. Ford. Szabó István. Osiris Kiadó, Budapest.
- TILlich, Paul 2000. *A lét bátorsága*. Ford. Szabó István. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.
- TURNER, Victor 1969. *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Aldine Publishing, Chicago.
- TURNER, Victor 1974. *Dramas, Fields, and Metaphors. Symbolic Action in Human Society*. Cornell University Press, Ithaca.
- TURNER, Victor 2002a. *A rituális folyamat. Struktúra és antistruktúra*. Ford. Biczó Gábor. Osiris Kiadó, Budapest.
- TURNER, Victor 2002b. *A szimbólumok ereje. A ndembu rítusok aspektusai*. Ford. Biczó Gábor. Osiris Kiadó, Budapest.
- VERMEULEN, Timotheus – AKKER, Robin van den 2010. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2. évf. 1. sz. 2–5. o. <https://doi.org/10.3402/jac.v2i0.5677>
- VOEGELIN, Eric 1956. *Order and History*. 1. köt. Louisiana State University Press, Baton Rouge.
- VOEGELIN, Eric 2004. *Science, Politics and Gnosticism*. ISI Books, Wilmington.
- VOLF, Miroslav 1996. *Exclusion and Embrace. A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*. Abingdon Press, Nashville.
- VOLF, Miroslav 1998. *After Our Likeness. The Church as the Image of the Triune God*. Eerdmans, Grand Rapids.

A narcizmus jelensége lélektani és lelkipásztori kontextusban

■ REIMER MÁRTA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz, lelkipálczó, pasztorálpszichológus
E-mail: mr_post@gmx.de



DOI: 10.61894/LP.2026.101.1.2

- A tanulmány a narcizmus szó eredetének ismertetése után a fogalmakat tisztázza, és sorra veszi a legjellemzőbb személyiségjegyeket. Egy bibliai személy bemutatása után a narcizmus hétköznapi, egyházi, közösségi és társadalmi megjelenéséről ír. Támpontokat ad a hétköznapi narcizmus felismeréséhez, és végül vázolja az egyes szerepkörökhöz és felelősségi szintekhez illeszkedő, biblikus hozzáállást ezzel a bonyolult jellemvonással és személyiségzavarral kapcsolatban. A felhasznált irodalom nagy része a német¹ keresztény pasztorálpszichológusi és pszichoterápiás irányelvet képviseli, néhány magyar szakmai és pasztorálpszichológiai hivatkozással kiegészítve. A súlyos narcisztikus személyiségzavar kezelésének gazdag pszichoanalitikus és pszichoterápiás tárházát a szerző itt nem tárgyalja. A tanulmány célja az, hogy alapokon informáljon a hétköznapi narcizmusról, és kapcsolatot keressen a bibliai meglátáshoz, hogy a keresztény körökben is előforduló viselkedés felismerhetőbb és kezelhetőbb legyen.

Kulcsszavak: hétköznapi narcizmus / pasztorálpszichológusi és pszichoterápiás megközelítés / keresztény közösségek és narcizmus

A narcizmus fogalmának eredete és a jelenség kutatói

A narcizmus kifejezés a görög mitológiai alakra, Narkisszoszra (Narcissus) utal. A mítosz szerint Narcissus egy délceg, betegesen önhitt fiatal férfi volt, aki a vízbe nézve beleszeretett a saját tükörképébe, és beszélni kezdett hozzá. Mivel még sosem látott annál szebbet, beteges önimádat lett a vége. Sigmund Freud a „narcisztikus” kifejezést a pszichoszexuális fejlődési elméletében (az autoerotikus szakaszt követő tárgykapcsolatként) a normális fejlődés egyik állomásának tulajdonította, amely azonban a kiszámíthatatlan vagy túlértékelő szülői nevelés miatt elakadhat, blokkolódhat. Freudot követően a kutatók a tárgykapcsolat-elméletet tovább bővítve narcisztikus személyiségről, karakter- vagy személyiségzavarról beszéltek, és a grandiozitást a kóros pszichoszexuális folyamat eredményeként említették (BECK–FREEMAN–DAVIS 2004, 151. o.). Otto Friedmann Kernberg² egy 2012-ben megtartott előadásában azt emeli ki, hogy a narcisztikus személyiségzavarral élő személy megértéséhez nagyon fontos a pszichopatológiai (lélektani) kórkép felvázolása, az áttétel és viszontáttétel feltérképezése. Súlyos narcisztikus személyiségzavarban szenvedő páciens kezelése közben gyakran támaszkodott a pszichoanalitikus csoportjában megtartott esetmegbeszélésekre, amelyek javították a terápia eredmé-

¹ A német nyelvű szakirodalmi idézeteket saját fordításban közlöm, és néhány helyen a lábjegyzetben a német szöveg is megjelenik.

² Otto Friedmann Kernberg (1928–) az USA-ban élő, nemzetközileg elismert ausztriai származású orvos, pszichoanalitikus és pszichoterapeuta, aki a személyiségzavarok kutatójaként és kezelőjeként ismert.

nyességét (KERNBERG 2012). Karl König kiemeli, hogy a narcisztikus személyiségjegyekkel rendelkező személy másoktól állandó megerősítést igényel, hogy nagyszerűségét és kivételességét elismerjék (BAKK-MIKLÓSI-HÉZSER 2023, 149. o.). Heinz Kohut 1971-ben felállított szelf-pszichológiája (amely a pszichoanalízis egyik ága) a libidó (pszichés energia) saját belső énhez (Selbst) mint instanciához való erős kapcsolódását nevezi narcizmusnak. Kohut szemlélete szerint a korai gyermekkorban az elsődleges kötődési személy által nyújtott idealizálásra és tükrözésre (hogy értékeljék és tiszteljék) szükségük van a gyermekeknek (PROCHASKA-NORCROSS 2011, 70. o.). Szerinte a narcisztikus személyiség gyökerei az elégtelen tükrözésben vagy az eszményítésben keresendők.

„A tükrözésre éhes személyiség például mohón vágyakozik arra, hogy másoktól csodálatot és elismerést nyerjen, emiatt szüntelenül a figyelem középpontjában kell lennie. Az ilyen emberek így aztán kapcsolatról kapcsolatra siklanak, halmozzák a teljesítményt, a figyelem elnyerésének kielégíthetetlen igényeketől hajtva.” (Uo. 71–72. o.).

Andrew P. Morrison szerint felnőttkorban egy kellő mennyiségű narcizmus lehetővé teszi, hogy az egyén tisztában legyen szükségleteivel, azokat kommunikálni tudja, és társas kapcsolataiban kiegyensúlyozott legyen.

A narcizmus körüli fogalmak

A narcizmus legmeghatározóbb személyiségvonásai az önzés, beképzeltség, csodálatosságérzés, hiúság, önhittség, grandiozitás, sértődékenység, érzékenység, hiányzó empatikus készség, valamint más emberek leértékelése (SCHEIBLICH-OBERBILLIG 2021, 8. o.). A narcizmus jelenlétét az énképpel kapcsolatos szavakkal lehet megérteni. Egészséges önbecsülés esetén az egyén embertársaihoz az „oké vagyok – oké vagy” alaphozzáállással viszonyul. Az ilyen ember tudja az értékét, de tisztában van hiányosságai is. Motivációja az, hogy céljai és álmai megvalósítására törekedjen, másokkal együttműködve tegye a jót, ne várjon el egy különleges státuszt másoktól, és semmiképpen ne más kárára érvényesüljön (uo. 9. o.).

Freud beszél az elsődleges narcizmusról, amely a kora gyermekkorban természetes. Ekkor fontosnak látja a személyiség strukturális összehangoltságát az ego és a szuperego között, másrészt figyel a libidó és az agresszió egyensúlyára. Szerinte az „egészséges narcizmus” egy állandó, valóságos tulajdonságainkon alapuló önmagunk iránti érdeklődés (uo. 7. o.). Az ilyen ember célokat és elveket fogalmaz meg, és örömmel konstatálja a jó eredményt. A személyiség- és szociálpszichológia néhány narcisztikus vonást elfogadható dimenzióknak tart. A klinikai pszichológia a betegségek nemzetközi besorolása (DSM-IV) alapján inkább narcisztikus személyiségzavarról, mint pszichiátriai diagnózisról beszél. Személyiségvonásaink összetevői (a környezet észlelése, a környezethez való viszonyulás és az önmagunkról való gondolkodás) egészséges esetben rugalmasan és éretten viszonyulnak stresszhelyzetekhez, az élet kihívásaihoz és a problémák megoldásához. William James az önkoncepció kifejezésben fogalmazza meg az egészséges és a narcisztikus lélek pszichodinamikai különbségét:

„Megismerő alanyként az ember az önmagával kapcsolatos tapasztalatokra, személyes tulajdonságokra, képességekre, erősségekre, gyengeségekre, érdeklődési körökre, érzésekre és viselkedésre alapozva alkotja

meg az önkoncepcióját. Mindent, amit magához tartozónak tekint (benne a másokkal és önmagával kapcsolatos tapasztalatokat is), azt értékeli, és mint egy tervrajzot az énkoncepcióba építi.”³

Az egész életen át tartó cél az, hogy az önkoncepció és a jelen tapasztalatok közötti eltérést, feszültséget ellensúlyozza, mert az önkoncepció nem törvényszerűen egyezik a realitással (uo. 7–8. o.).

A narcizmusnál a túlzott igényű, irreális (elidegenedett) én és az ideális énkép (feltételezett szerepteljesítmény) eltér, és annak kiküszöbölése csak az összeolvadásban sikerül. Nagy feszültség és diszszonancia alakul ki a külső látszat és a belső én között, amelyet tagadással old fel.

A szakirodalom különbséget tesz a) narcisztikus személyiségjegy, b) grandiózus narcisztikus személyiségzavar és c) rejtett narcizmus között. A narcisztikus személyiségjegyek NEUMANN (2010) szerint különböző erősséggel lépnek fel. A narcisztikus személyiségzavar nagyzolás, mások igényeinek figyelmen kívül hagyása, élősködő és arrogáns viselkedés (ATKINSON–HILGARD 2005, 591. o.). A csodálatra éhes giganarcizmus nagy önbizalommal és erős beépzeltséggel bír. A narcisztikus önkoncepció kihangsúlyozza a felsőbbrendűséget, nem titkolja a mások feletti hatalomgyakorlási vágyat, és melőzné a közösségi összefogást (BECK–FREEMAN–DAVIS 2004, 150. o.). A rejtett, vulnerábilis narcizmus nagyfokú kötődési zavar eredményeként kevés önbizalmat és veszteségtől való félelmet mutat. A rejtett narcizmus nehezen azonosítható be. Vigyázni kell a narcisztikus szó használatával, mert sokkal többször használják, mint kellene, és így értéke elinflálódik (SENST 2010a, 6. o.).

Narcisztikus személyiségjegyek

Az előző fejezetben említett DSM-IV szerinti besorolás a következő narcisztikus személyiségjegyeket említi (SENF–BRODA 2000, 413. o.):

1. Különlegességérzés, felsőbbrendűség és túlzott beépzeltség a saját értékekre vonatkozóan.
2. Témák, melyek foglalkoztatják őket: határok nélküli hatalomgyakorlás, szépség, siker stb.
3. Hiszi, hogy lénye valami különleges, egyszeri és megismételhetetlen.
4. Nagy vágy, szükséglet és sóvárgás a közösség figyelmére. A kritikát nehezen viseli.
5. Különleges figyelmet és vágyainak teljesítését kéri. Nehezen bírja, ha másvalaki van a középpontban.
6. Magas jogosultsági attitűddel él. Kapcsolataiban kihasználó, néha környezetében hasadást okoz. Képes valakit rajongásig felemelni, másokat pedig lenézni.
7. Kevés empatikus készséggel rendelkezik, így nem tudja más ember nehézségét átérezni és együttérzését kifejezni.
8. Irigy másokra, vagy azt hiszi, hogy mások irigyek rá.
9. Viselkedésében arrogánsnak és beépzeltnak tűnik.

Szemléltessük ezeket a jegyeket egy negyvenéves, jól szituált hölgy szavaival, akivel udvarlói sokszor minden előjel nélkül megszakították a kapcsolatot. „Az a problémám, hogy rendkívül gyenge férfiakkal kerülök kapcsolatba. Szeretném, ha kiderülne, hogy miért szakadnak meg (mint derült ég-

³ „Ich betrachte mich selbst als erkennendes Subjekt, meine Erfahrungen mit mir selbst in meinen persönlichen Eigenschaften, Kompetenzen, Stärken und Schwächen, Interessen, Gefühlen und Verhalten. Alles was ich als zu mir selbst gehörend betrachte, wird aus meinen Erfahrungen mit andern und andern mit mir selbst bewertet, wird zu meinem Selbstkonzept verdichtet; als ein Entwurf alles dessen, was zu mir gehört.” (SCHEIBLICH–OBERBILLIG 2021, 7–8. o.).

ből villámcsapás) a párkapcsolataim, még akkor is, ha én jól érzem magam bennük. Hogy tudnám a párválasztásnál idejekorán felismerni, hogy ki áll előttem, hogy ne érjen csalódás?”

A kora gyermekkorra visszaemlékezve ezt mondja magáról: „Engem mint egyke gyermeket és egyke unokát mindig komolyan vettek. Szavazati jogom volt. Minden felnőtt körülöttem forgott. Mindenkit én irányítottam. Szüleim anyagilag jól elláttak, kívánságaimat lesték, de igazi, empatikus és érdeklődő szülő–gyermek viszony nem alakult ki. Ezt teljes kapcsolatnélküliségként fogalmaznám meg. Serdülőkoromban úgy ítélték meg a jellemem, hogy egoista és domináns vagyok. Az ügyvédi tanulmányaimra szüleim legyintettek, mindig többet vártak el tőlem, a diplomaosztómra sem jöttek el, és nem örültek velem.” A mélylélektani beszélgetések végén, több önismerettel már így tudta megfogalmazni a gyengeségeit, amelyek táptalajként szolgálhattak a megszakadt párkapcsolati helyzeteihez. „Jellemző rám az egoizmus, amikor csak magamra és a saját előnyökre gondolok. A többiek ezt nem szeretik, és ezért nagyon kínos helyzetek alakulnak ki. Van egy »nagy Ego-hasam«, amivel én szabályozom, hogy mennyi térre van szükségem ahhoz, hogy jól érezzem magam. Ez a tér elengedhetetlen a túlélésemhez. Ha ezt a távolságot valami miatt nem sikerül betartanom, és túl közel jönnek hozzám az emberek, akkor kényelmetlenül érzem magam, görcsös, sőt néha kontrollálatlan és rosszkedvű leszek. Nem vagyok empatikus, inkább leuraló. Nehezen »engedek el« embereket, mert úgy érzem, hogy legyőztek. Az embereket két csoportba osztom, vagy barátként, vagy ellenségként látom őket. Az »ellenségről« rosszat beszélek. A »trónon ülve« mások fölé emelem magam, figyelmetlen leszek, és arrogánsnak tűnhetek. Az én nyereségem ekkor az, hogy nem kell emberekkel foglalkoznom. Hitgyakorlásom hullámozó. Nagyon félek a súlyos betegségektől.”

Ebben az összefoglalóban megnyilvánult néhány tipikus narcisztikus személyiségjegy. Megfigyelhetjük a temperamentumban rejlő érzelmi töltetet (domináns vagyok), valamint a családi helyzet és az átélte nevelési stílusból adódó személyiségjegyek (egyke gyermekként/unokaként komolyan vettek, minden körülöttem forgott, minden felnőttet én irányítottam) összeadódását a narcisztikus jegyek kialakulásában. Észlelhető a szociális bizonytalanság, amelynek gyökerei a szülő–gyermek kapcsolatnélküliségben keresendők. Életérzése minden anyagi elhalmozás mellett a következő: „Nem kaptam elég szeretetet, odafigyelést és empátiát!” Az egykeség, a hiányzó közösségérzés, az elkényeztetettség témakörei is eszünkbe juthatnak, amelyekkel Alfred ADLER, az individuálpaszichológia megalapítója részletesen foglalkozott (1996), de ez kliensünk narcisztikus jegyei mellett egy újabb lélektani folyamat elemzést érdemelne, melyre most nem vállalkozunk. A szakirodalom a már említett hiányzó kora gyermekkori tükrözésre utal, amely a gyermekben elindítja a csalódottságot. Az ember mély érzelmi vágyainak⁴ hiánya táptalajt biztosít a narcisztikus elhajlásra. Kohut pszichoanalitikus narcizmuselmélete (KOHUT 1976) abból indul ki, hogy minden ember csecsemőkortól kezdve az örömteli anyai tekintetet látva érzi, hogy szerethető, és képes szeretni (BAKK-MIKLÓSI–HÉZSER 2023, 158. o.). Kliensünk esetében ezt a hiányt véljük felfedezni. KERNBERG videofelvételében (2012) utal a narcisztikus személy „szeretetre való képtelenségének”⁵ személyiségjegyre, amely esetünkben egyben válasz is a kliens kérdésére: „Miért szakadnak meg, mint derült égből villámcsapás, a párkapcsolataim, még akkor is, ha én jól érzem magam benne?”

Kohut felhívja a figyelmet arra, hogy a szeretet és a szeretni tudás alapja az önbizalom. Az önszeretet és az istenszeretet nem zárják ki egymást, inkább kölcsönhatásos történések, és mindig hatással vannak egymásra (uo.). Az eseteírásban említett hullámozó istenkapcsolat ezt a vonalat követi. Horst-Eberhard Richter, aki német pszichoanalitikusként a társadalom szenvedésékezősét veszi észre, így fogalmaz, egyben

⁴ Mély érzelmi vágyak: szeretve lenni, tökéletesnek lenni, biztonságban lenni, védve lenni, másokon felülkerekedni.

⁵ Az „Unfähigkeit zu lieben” kifejezés szabad fordítása.

érthetővé téves kliensünk félelmét a súlyos betegségektől: „A szenvedés totális kiirtása – ami a narcisztikus omnipotenciára törekvés következménye – az egyik legfőbb társadalmi céljá vált. Csak a sebezhetőség, a törekenység és az elkerülhetetlen halál jelenségeinek teljes elfojtása árán tud egy hamis magabiztosság megmenteni az elveszettség kétségbeejtő érzésétől.” (RICHTER 2005, 129. o. Idézi: BAKK-MIKLÓSI-HÉZSER 2023, 261. o.).

Narcisztikus személyiségzavar esetében Allport személyiségtesztjével mérhető az a három jellemző, amelyek feltűnően eltérnek más személyiségzavarok mutatóitól. Ezek az összeférhetőség, az extroverzió és a neurotizmus (SCHEIBLICH–OBERBILLIG 2021, 9. o.)

Bibliai példa a narcisztikus hajlamra

Ezekhez a felvázolt, igen differenciált személyiségjegyekhez kapcsolható a Bibliából Jónás próféta személyiségének egy aspektusa. A következőkben csak a menekülési attitűdöt vizsgáljuk, anélkül, hogy a próféta egész lényé negatív fénybe kerülne. Jónás Istentől kapott küldetését azzal kerülte ki, hogy Ninive helyett egy Tarsisba induló hajóra szállt. *„El is indult Jónás, de azért, hogy Tarsisba meneküljön az Úr elől.”* (Jón 1,2) Hogy menekülésének mi volt a valódi oka? Félelem? Konfliktuskerülés? Dac? Önfajúság? A tengeren keletkezett vihar okát a hajóban utazók Jónásban vélték megtalálni. Jónás ötletének végrehajtása – *„Fogjatok meg, és dobjatok a tengerbe, akkor lecsendesedik körülöttetek a tenger! Mert tudom, hogy énmiattam zúdult rátok ez a nagy vihar”* (Jón 1,12) – a vihar elcsendesedését eredményezte. Jónás második megbízást is kapott Istentől, hogy a niniveieknek bejelentse Ninive pusztulását. Az ítélet kihirdetésére – *„...még negyven nap, és elpusztul Ninive!”* (Jón 3,4) – Ninive város lakossága megtért. *„Ninive lakosai azonban hittek Istennek, bűntöt hirdettek, és zsákruhát öltöttek a város apraja-nagyja.”* (Jón 3,5) Isten válasza a nép odafordulására a mérhetetlen kegyelem volt: *„Amikor Isten látta, amit tettek, és hogy mindenki megtért a maga gonosz útjáról, megbánta Isten, hogy pusztulásba akarta dönteni őket, és nem tette meg.”* (Jón 3,10) A következőkben látjuk, hogy a narcisztikus sértettség Jónást teljesen hatalmába keríti. *„Ez azonban nagyon rosszul esett Jónásnak, és megharagudott. Így imádkozott az Úrhoz: »Ó, Uram! Gondoltam én ezt már akkor, amikor még otthon voltam! Azért akartam először Tarsisba menekülni, mert tudtam, hogy te kegyelmes és irgalmas Isten vagy, türelmed hosszú, szereteted nagy, és visszavonhatod még a veszedelmet.«”* (Jón 4,1) Jónás, aki a Mindenható kérését akaratos viselkedésével felülírta, most nagy elkeseredésében szeretne meghalni, és azt mondja: *„Most azért, Uram, vedd el az életemet, mert jobb nekem meghalnom, mint élnem!”* (Jón 4,3) A meghalni vágyás ebben a helyzetben egy eltúlzott, depresszióra utaló reakció.⁶ Azért akar meghalni, mert nem neki lett igaza? Az ezt követő történések, a Jónás és Isten között lezajló párbeszéd mutatja Isten végtelen, odaadó kegyelmét. Jónásnál az én megbántottságát látjuk. Narcisztikus duzzogással és haraggal tudja a sértettséget és önértékelési veszélyeztetettséget csökkenteni és az ego megbillenését stabilizálni.⁷ Tipikus személyiségjegy az empátia hiánya és a bosszúállás vágya a niniveiekkel szemben. A bűnbocsánatot és a menekülési útvonal jelenlétét Jónás személyesen többször is megtapasztalta, de azt már nehezen viseli, hogy Isten ezt

⁶ „So zeigt auch Jonas' Unbarmherzigkeit mit der Bevölkerung Ninives ohnmächtig-depressive Züge: es scheint ihm nur um die Aufrechterhaltung des Grandiositätsanspruchs »Prophetenverständnis« zu gehen, ja Jona geht es letztlich nur um ihn selbst = narzisstische Selbstbezogenheit.” (OBERBILLIG 2010, 30. o.)

⁷ „Aus der Reaktion Jonas' wird eine klassische narzisstische Regulationsweise zur Stabilisierung des Selbst deutlich: »...er versucht, reale oder in der Phantasie antizipierte Kränkungen und Selbstwertseinbrüche durch Mobilisierung von Wut- und Racheimpulsen zu kompensieren: die narzisstische Wut.«” (Uo. 29. o.)

másoknak is adja. Saját mércéje a jó és a rossz, az igazságosság és az igazságtalanság, a kegyelem és a büntetés témában ekkor nem egyezik az isteni mércével, és az ebből adódó ellentmondásokat nem tolerálja.⁸ A narcisztikus jegyek közé tartozik az irigység is, amikor más ember szabadulásáért nem akar tenni, vagy nem tud annak örülni. Jónás különleges bánásmódot kér és kap. Ahogyan Jónás Istent, a Ninivében élő embereket, saját magát és a megbízatását látta, annak sok párhuzama lehet a ma élő emberekre, ránk keresztényekre nézve is.

Társadalmi keretek és szociális megfigyelések

A szociális viselkedés Európában évek óta tartó változáson megy át. Kialakult az individualista, ön-magára koncentráló, minden szükségletet kielégíteni vágyó hozzáállás. A legtöbb mai európai ember kevés igazi nélkülözést élt át, és nem tanult mértékletességet. Hans-Joachim Maaz *A narcisztikus társadalom* című könyvében azt fogalmazza meg, hogy a fogyasztásközpontú nyugati társadalom orientáció nélküli, és a kapzsiság fogságában sodródik, amely önmagában egy narcisztikus vonás (MAAZ 2014). Saját profilja építésének érdekében az ember sok lehetőség közül választhat, ezzel is emelve a saját értékességét. A saját hatáskeltést és az énképjavítást természetesen a kereskedelmi haszonhúzó hirdetési lehetőségek mellett a közösségi média lehetőségei is elősegítik. Mindezek a megjelenés örömeivel az ego „felturbózását” rejtegetik (HOLTHAUS 2010, 9. o.). A teljesítményre alapuló társadalom megköveteli az önszereplést és az önstilizálást.⁹

A legújabb kutatási eredmények szerint a fiatalok a tizennyolcadik és huszonkilencedik életév között hajlamosak a narcizmusra, amely aztán az életkor előrehaladásával csökken (SCHEIBLICH–OBERBILLIG 2021, 9. o.). „Vannak arra utaló jelek is, hogy a szülők azon elképzelése, hogy gyermekeik jobbak, jogosultabbak és különlegesebbek a többi gyermeknél (túlértékelés), valamint a következtelen, ellentmondásos nevelési stílus kedvez a kóros narcizmus kialakulásának.”¹⁰ A „csoportnarcizmus” esetén az egyéni narcizmus áttevődik egy szociális csoportra. Ilyenkor a narcisztikus előítéletekre hivatkozva a szolidaritás és a belső csoportkohézió által erősödik az összetartás, de a belső manipuláció esélye is növekszik. Sok tag osztja ugyanazt a véleményt, és az a látszat alakul ki, hogy jó értéket követnek. A csoporttagoknak az az érzésük, hogy egy elit csoporthoz tartoznak, és egy erős vezető személlyel az élen akár szektás irányt is felvehetnek (uo.).

Narcizmus keresztény körökben

Vallási felekezeteknél is kialakulhat „csoportnarcizmus”, ahol a tagok az önimádat felé hajlanak, maguk körül forognak, és csak a hit, a dogmák felügyeletére koncentrálnak. Ebben a légkörben hamar előlépnek vallási vezetők, akik azt gondolják magukról, hogy kiválasztottként (felkentként) Isten megbízását végzik,

⁸ „...der Widerspruch gegen den eigenen Massstab von Gut und Böse, von Gerechtigkeit und Ungerechtigkeit, von Barmherzigkeit und Strafe wird nicht ertragen.” (Uo. 30. o.)

⁹ „Die Leistungsgesellschaft verlangt die Selbstinszenierung und Selbststilisierung.” (HOLTHAUS 2010, 11. o.).

¹⁰ „Es liegen auch Hinweise vor, dass die Vorstellung der Eltern, ihre Kinder seien besser, anspruchsberechtigter und spezieller als die anderen Kinder (Überbewertung) ebenso wie ein inkonsequenter, widersprüchlicher Erziehungsstil, die Häufigkeit des pathologischen Narzissmus begünstigen.” (SCHEIBLICH–OBERBILLIG 2021, 10. o.).

és ezáltal más emberek felett uralkodhatnak. Azt gondolják, hogy ők tudják, mit vár el Isten az emberektől, és mi Isten üdvözítő terve a közösségre nézve. Grandiózus narcisztikus vallási vezetők igen hajlamosak a hatalom gyakorlására és a hatalommal való visszaélésre. Jellemző, hogy magukhoz kötik munkatársait, és irigység miatt nem engedik őket továbbfejlődni. Amennyiben a munkatársnak önálló gondolatai vannak, vagy távozni szeretne, a vallási vezető narcisztikus dühvel reagál. A közösség kettészakad, mert az őt felemelő tagok (játsszótársak) általa felemelve és különlegesnek érzik magukat. A narcisztikus vezető a vele nem harmonizáló embereket (a másik csoportot) lenézi és kirekeszti. Sajnos nincs elég reflexiója a saját viselkedésével kapcsolatban, nem fogadja el a korrekciót és a kritikát, vagy sok mindenre haraggal reagál. A narcisztikus magát mindig áldozatnak látja (SCHEIBLICH–OBERBILLIG 2021, 11. o.).

Az interakciók a gyülekezetekben és a keresztény közösségekben igen különbözőek lehetnek. Winfried HAHN lelkész és pedagógus egy cikkében a posztmodern és egomániás világot úgy mutatja be, hogy annak a keresztény világra vonatkozó jeleire is hivatkozik (2010, 24–25. o.). A szerző sok félelmet és bizonytalanságot érzékel a vezetők között, akik manapság félnek attól, hogy valamit rosszul tesznek, és ezért támadásoknak lesznek kitéve. A lelkipásztorok leginkább azt érzik, hogy a kapott kritikára reakcióképpen mentegetniük kell magukat. Félnak a megkérdőjelezéstől, és elbizonytalanodnak. A vezetőkkel szemben észrevehetően kevesebb lett a megértés és a tisztelet. A dilemma adott: Milyen legyen a jó vezető? Meggyőződését határozottan vállaló, kicsit kellemetlen és harcos? Vagy középjátékos, csendes, aki átmenekül a vezetői szerepből a moderátori szerepbe, hogy mindenkinek megfeleljen? A mai hívek között sokan hangsúlyos véleménnyel rendelkeznek, melyet akár ütköztetésig is vállalnak. Elmosódnak a határok a nagykorúság, az érettség, a felelősségvállalás és az akaratoskodás között. Ha tagként valaki nem érzi magát fontosnak és értékesnek, akkor gyakran sértődéssel és támadással reagál. A kritizáló, panaszkodó, narcisztikus érzékenységet mutató gyülekezeti tagok száma növekedett. Nagy kihívás az ő kedvükben járni. Hahn nem tér ki a lelkész és a vezetők személyiségében esetlegesen megbúvó narcizmusra. Egy vezető és a gyülekezeti tagok között kialakult nehéz atmoszférában ezt javasolja: „Olyan meggyőződéses és meggyőző szellemi vezetőkre van szükségünk, akik isteni tekintéllyel képesek megszelídíteni egyházaik narcisztikus káoszát anélkül, hogy kíméletlenné és igazságtalanná válnának.”¹¹ A kiutat a kölcsönös alázat és tisztelet gyakorlásában látja. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azokat a szempontokat sem, amelyek keresztény közösségekben a vezetőknek – nemcsak narcisztikus hajlammal – egy nem letisztázott vezetői struktúrában a hatalmukkal való visszaélésre adnak alkalmat. Ilyen például a vezető személyiségében rejlő éretlenség, hiányzó tanulási és változási készség, hiányzó szellemi látás a zavart okozó vagy előnyszerzésre fókuszált tagokkal kapcsolatban (KÖPKE 2021, 141–164. o.). A vezetők hiányzó lelkiismereti és szakmai kísérése szintén táptalajt adhat a közösségi vallási visszaélésnek (GERSDORF 2021, 165–185 o.).

Tisztuló kép

A narcisztikus érzékenységre jellemző mondatok – mint például „Ezt csak én tudom ilyen jól”; „Te nem emlékszel jól”; „Te ezt nem láthatod így”; „Mindenki azt mondja a tagok közül, hogy nem vagy megbízható”; „Én nem vagyok hibás, mindent jól tettem”; „Nem beszélek veled”; „Nem érdekelsz”;

¹¹ „Wir brauchen geistliche Leiter mit Überzeugungen und Überzeugungskraft, die das narzisstische Chaos ihrer Gemeinden mit göttlicher Autorität bändigen, ohne dabei rücksichtslos und unfair zu werden.” (HAHN 2010, 25. o.)

„Több tiszteletet vártam volna” – a kiváltságosságérzésről, a perfekcionizmusról, a határokat átlépő megalázásról, manipulációról, sértődöttségről, másokat sértő dührohamról tanúskodnak. A narcisztikus ember belső törékeny énképét megfelelési kényszerrel (kitűnéssel, feltűnő ruházattal, különleges ideológiával, elit körökhöz való tartozással, sznobizmussal, státuszbecépzettséggel, különleges emberi kapcsolatokkal) próbálja ellensúlyozni. A környezetünkben esetlegesen fellelhető narcisztikus emberekkel kapcsolatos tisztánlátásban segíthet, ha rákérdezünk: Milyen jelzőkkel írná le magát? Érdekli-e, hogy mások hogyan érznek? Zavarja-e, ha tudná, hogy felbosszantott valakit? Bocsánatot kér-e, ha megbántott valakit? Gondolja-e azt néha, hogy mások nem elég jók?

Ajánlatos azon dolgoznunk, hogy egészséges, fejlődő hitéletünk és szellemi látásunk legyen, hogy felismerjük az erős ráhatást, az elnyomást, a megalázást, a feltételezéseket, a hatalommal való viszályt és az egészségtelen rendszereket és játszmákat. A jó vezetés ellen nincs kifogás! Az a vezető, akinek van víziója, terve, ötlete, de elfogadja a visszajelzést és a kritikát, nincs rászorulva arra, hogy a „háttérben húzogassa a szálakat”. Transzparens, nyitott és ötleteket befogadó kommunikációval sok probléma elkerülhető. (Végiggondolandó kérdések: Hogyan beszéljük meg a bennünket is érintő kérdéseket? Mi az én beleszólási jogom, és hogyan fogadják a véleményemet? Megengedett-e más vélemény? Megengedett-e a vita? Lehet-e más véleménye valakinek, anélkül, hogy kirekesztve érezze magát? Ki hozza meg a végső döntést? A végeredmény hogyan lesz írásban rögzítve? Milyen kommunikációs csatornát használ?) Segítség lehet, ha tagként elfogadjuk a megbízott szellemi és világi autoritást, de nem a „vak engedelmisséget” gyakoroljuk, mert az nem erény. Ismerjük fel a jó és rossz engedelmisség közötti különbséget! A jó engedelmisség egy belső hozzáállás, amelyben a tudatos elengedés és a megengedés egy bizonyos mandátummal történik. Rossz engedelmisség lenne például keresztény körökben, ha a narcisztikus vezető erősen beavatkozna a hívek életének minden egyes részletébe, azzal a megjegyzéssel, hogy „én csak jót akarok neked”, vagy unszólna őket olyasvalamire, amit ők nem akarnak megtenni. Egy teljesen értelmetlen kérést, parancsot a vezető részéről nem szabad elfogadni. Egy lelkész (számomra nem elfogadhatóan) így magyarázta az engedelmisséget: „Ha télen azt mondom a fiamnak, hogy menjen ki füvet nyírni, akkor elvárom tőle, hogy azt meg is tegye.” Ha a vezetést valaki a hatalom direkt kimutatása miatt teszi, és nem a dolog értelméért, az már visszaélés. A magunk választotta engedelmisség a visszaélési veszélyre kifejlesztett érzékkel hasznunkra van.

Kiutak a bibliai koncepció mellett

Bibliai megközelítéssel a narcizmust a *superbia* szóval lehet megérteni, amely büszkeséget, gőgöt, kevélységet és becépzettséget jelent. Az egyháztörténelem különböző szakaszaiban a halálos bűnök (Todsünde) közé sorolták. A következő igehelyek (a teljesség igénye nélkül) bemutatják azt a törvényszerűséget, amely az emberi gőg és kevélység következménye. „Az összeomlást gőg előzi meg, a bukást pedig felfuvalkodottság.” (Péld 16,18) „Akire romlás vár, annak fölfuvalkodik a szíve, de akire dicsőség, az alázatos.” (Péld 18,12) Pál apostol a becépzetség veszélyéről ír: „Mert ha valaki azt gondolja, hogy ő valami, jöllehet semmi, megcsalja önmagát.” (Gal 6,3) Pál apostol nem az értéktelenségérzést akarja kiépíteni az emberben, inkább a relációkat szeretné helyre tenni. A stabil én/énkép nem káros az emberre, de csak Isten autoritása alatt tud egészséges maradni. Akkor nincs szüksége „önvédelemre”

patológiás elbizakodottsággal, göggel, kevélységgel, beképzeltséggel, arroganciával, önfényezéssel, érvényesülési vágygal és büszkeséggel (SCHEIBLICH–OBERBILLIG 2021, 13. o.).

Az általam képviselt pasztorálpaszichológiai folyamat pszichoterápiás lényege abban van, hogy az elbizonytalanodott és neurotikus viselkedést mutató embereknek segítsünk egy stabil énstruktúra kialakításában, de mellette a teológiai gyógyulási célt az istenhitben való meggyökerezés szükségességével mutassuk be. Mivel közösségeinkben is jellemző lehet ma az önfejlőség, a túlzott különlegességérzés, a tudálékosság, a sértettség, a haragkitörés, ezért Oberbillig a narcisztikus felfújó én gyógyulására a félénk énünk tudatosítását és 1Pt 5,6 biblikus hozzáállását ajánlja: *„Alázatok meg tehát magatokat Isten hatalmas keze alatt, hogy felmagasztaljon titeket annak idején.”* Bizalmat adó a *superbia* jótékony ellentéte, az alázat! HOLTHAUS is az alázatot mint bibliai alapértéket említi a narcisztikus elhajlás kiküszöbölésére (2010, 11. o.). Az ember az alázattal elismeri, hogy van egy felettes hatalom és rendszer, amelynek engedelmeskednie kell. Ezzel szemben a beképzeltség semmilyen tekintélyt nem ismer el maga felett. Az alázat nem alárendeltség, nem passzív önfeladás, hanem egy szolgáló, realista önértékelés alapján meghozott odaadás, a másik értékeinek elismerése mellett. A görög mitológiában Narcissus önmagára fókuszált, a víztükörben önmagától elbűvölt állapota pedig vízbe húzta, és a vesztét okozta. Analógiaként: az ember csak maga körül forgó állapotban egy önmagában összezsugorodott és megfáradt lény lesz Isten nélkül, mert a folyamatos énpolírozás megterheli, és tekintetét a menny helyett csak a földre fixálja (uo. 13. o.). SENST a bibliai analógiát és összefüggést keresve arra a megállapításra jut, hogy a büszkeség, gög, kevélység, felfuvalkodottság, arrogancia mint nemkívánatos narcisztikus személyiségjegyek a Bibliában is említésre kerülnek (2010, 34. o.). Az Úr Jézus és Pál apostol ennek ellenkezőjére, az alázatra tanítanak: *„Vegyétek magatokra az én igámat, és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok és alázatos szívű, és megnyugvást találtok lelketeknek.”* (Mt 11,29) *„Kérlek tehát titeket én, aki fogoly vagyok az Úrért: éljete ahhoz az elhíváshoz méltón, amelylyel elhívtattok, teljes alázatossággal, szelídséggel és türelemmel; viseljétek el egymást szeretettel.”* (Ef 4,2) Amikor lelkigondozói és terápiás kontextusban találkozunk narcisztikus személyiségjegyekkel (annak esetleg vádoló, kritikus és néha szemtelen megnyilvánulásaival), akkor SENST a jézusi alázat kimutatását ajánlja (2010b, 34. o.). Véleményem szerint az egyházi, de akár társadalmi helyzetben is fontos felelőssége egy vezetőnek, hogy a tagok narcisztikus viselkedésének határokat állítson. Amennyiben egy párkapcsolatban vagy más élethelyzetben patológiás méreteket ölt ez a jellemvonás, szükséges felfedni és változtatás hiányában a mérgező kapcsolatot megszakítani. Kernberg publikációiban kiemeli az erős grandiozitást, omnipotenciát, haragot, párkapcsolati diszfunkcionalitást, erőszakot mint súlyos jeleket, amelyeket csak terápiában lehet kezelni (KERNBERG 2016). Az ilyen esetekben (véleményem szerint) a szeretet, a megértés, az elviselés, az alázat és a keresztyén ráhatás nem hoz eredményt, inkább folyamatos frusztrációhoz vezet.

The Phenomenon of Narcissism in a Psychological and Pastoral Context

- The paper first explains the origins of the word 'narcissism', clarifies the concept and lists the most typical personality traits associated with it. After giving an example of narcissistic behavior in a Biblical character, it describes the ordinary, ecclesiastical, collective and social manifestations of narcissism. The study offers pointers to identifying everyday narcissism and concludes with a role- and responsibility-based biblical approach to this complex trait and personality

disorder. The wide array of psychoanalytic and psychotherapeutic treatments for severe narcissistic disorder is not discussed here. The aim of the study is to provide basic information on everyday narcissism and to seek a link to biblical insight in order to make the behaviour, which is also prevalent in Christian circles, more recognisable and treatable.

Keywords: everyday narcissism / pastoral psychological and psychotherapeutic approaches / Christian communities and narcissism

Felhasznált irodalom

- ADLER, Alfred 1996. *Emberismeret. Gyakorlati individuálpaszichológia*. Ford. Kulcsár István. Göncöl Kiadó, Budapest.
- ATKINSON, Richard C. – HILGARD, Ernest 2005. *Pszichológia*. Ford. Boros Otilia et al. Osiris, Budapest.
- BAKK-MIKLÓSI Kinga – HÉZSER Gábor 2023. *Pasztorálpaszichológia. Rendszereszméletű alapok és gyakorlati szempontok segítőknék*. Kálvin Kiadó – Exit Kiadó – Erdélyi Múzeum Egyesület, Budapest–Kolozsvár.
- BECK, Aaron T. – FREEMAN, Arthur – DAVIS, Denise D. 2004. *A személyiségzavarok kognitív terápiája*. Ford. Adorján Zsolt. Animula, Budapest.
- GERSDORF, Rolf 2021. Leitung braucht fachliche und geistliche Begleitung. In: Martina Kessler (szerk.): *Religiösen Machtmissbrauch verhindern*. Brunnen Verlag, Gießen. 165–184. o.
- HAHN, Winfried 2010. Narzissmus in Kirche und Gemeinde. *De'Ignis Magazin*, 39. sz. 24–25. o.
- HOLTHAUS, Stephan 2010. Gut ist, was mir nutzt. Narzissten unter uns. *De'Ignis Magazin*, 39. sz. 9–13. o.
- KERNBERG, Otto Friedmann 2012. Die narzisstische Persönlichkeit. *Auditorium Netzwerk*, <https://www.auditorium-netzwerk.de/ar/die-narzisstische-persoenulichkeit-otto-kernberg-100015601/>. (Megtekintés: 2025. május 1.)
- KERNBERG, Otto Friedmann 2016. *Hass, Wut, Gewalt und Narzissmus*. 2. kiad. Kohlhammer, Stuttgart.
- KOHUT, Heinz 1976. *Narzissmus. Eine Theorie der psychoanalytischen Behandlung narzißtischer Persönlichkeitsstörungen*. Suhrkamp, Frankfurt am Main.
- KÖNIG, Karl 1981. *Angst und Persönlichkeit. Das Konzept vom steuernden Objekt und seine Anwendungen*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
- KÖPKE, Florian 2021. Leitung bleibt lernbereit. In: Martina Kessler (szerk.): *Religiösen Machtmissbrauch verhindern*. Brunnen Verlag, Gießen. 141–164. o.
- MAAZ, Hans-Joachim 2014. *Die narzisstische Gesellschaft. Ein Psychogramm*. DTV Verlag, München.
- OBERBILLIG, Rainer 2010. Biblischer Impuls. Narzisstische Züge beim Propheten Jona – Gottes Antwort. *De'Ignis Magazin*, 39. sz. 25–31. o.
- PROCHASKA, James O. – NORCROSS, John C. 2011. *A pszichoterápia rendszerei. Összehasonlító elemzés*. Animula Kiadó, Budapest. 56–82. o.
- RICHTER, Horst-Eberhard 2005. *Der Gotteskomplex. Die Geburt und Krise des Glaubens an die Allmacht des Menschen*. Psychosozial-Verlag, Gießen.
- SCHEIBLICH, Herbert – OBERBILLIG, Rainer 2021. Narzissmus – ein Konzept für das Diesseits und Jenseits? *De'Ignis Magazin*, 61. sz. 6–13. o.
- SENF, Wolfgang – BRODA, Michael 2000. *Praxis der Psychotherapie. Ein integratives Lehrbuch*. Thieme Verlag.
- SENST, Rolf 2010a. Der Mythos des Narciss. *De'Ignis Magazin*, 39. sz. 6. o.
- SENST, Rolf 2010b. Therapeutische Beziehungsaspekte im Umgang mit narzisstisch strukturierten und narzisstisch gestörten Menschen. *De'Ignis Magazin*, 39. sz. 32–35. o.



Fundamentalizmus – a vallási és politikai radikalizmus vonatkozásai

■ BERÉNYI MÁTYÁS

FABINY Tibor – HORVÁTH Orsolya – M. PINTÉR Tibor (szerk.): *Fundamentalizmus, protestantizmus, modernitás*. L'Harmattan, Budapest, 2024.¹

Kétségtelen, hogy a fundamentalizmus jelenségének vizsgálata mulaszthatatlan teendő: a globális médiazajban és politikai drámában, ahol a közéletet a fogyasztás és a kattintásvadászat szirénhangjai uralják, éles reflektorfény világít a hit és értelmezés dimenzióira. A *Fundamentalizmus, protestantizmus, modernitás* (L'Harmattan, 2024) című tanulmánykötet a Károli Gáspár Református Egyetem Hermeneutikai Kutatóközpont kutatócsoportjának munkája: tizenegy szerző tollából származó írást tartalmaz, amelyek különböző tudományterületek szemszögéből vizsgálják a fundamentalizmus jelenségét. A kötet szerkesztői, Fabiny Tibor, Horváth Orsolya és M. Pintér Tibor a fundamentalizmus problémájának hermeneutikai jellegére hívják fel a figyelmet, így tulajdonképpen rátapintva arra a konfliktusra, amely oly erősen feszül a modern ember és általánosan mindenféle jellegű szöveg között. Többen a Biblia tévedhetetlenségéről szóló tanításról írnak, és mi más is lenne kézenfekvőbb gyógyír a jelenkor tömeges bizonytalanságára, mint a hitbuzgalom egy vallás, avagy vallási szent szöveg iránt, amely így már nem igényli a mély értelmezést, következetes és egyszerű bizonyosságokat, kiszámítható világ- és jövőképet biztosít. Ahogy Veres Ábel írja: „...a politikusok cserbenhagyják őket, ezért a földi, kézzelfogható reménységüket a transzcendens remény váltja fel.” Akármilyen nehéz fogalom is, úgy tűnik, fontos megértenünk a fundamentalizmust. A szerzők változatos – teológiai, vallásszociológiai, nyelvészeti, filozófiai és irodalomtudományi – módszertannal közelítik meg az ugyancsak sokrétű vallási és társadalmi jelenséget.

Mindannyian láttunk már ortodox zsidókat fekete kalapban, kaftánban és jellegzetes pajesszal, muszlim férfiakat hagyományos dzsalabijában vagy kufi sapkában, illetve amerikai evangélikál keresztényeket dicsőítő zenére emelt kézzel imádkozni, majd a politika és a vallás összefonódó hatalmi narratíváit hirdetni. Ám annál kevésbé vagyunk tájékozottak a megszokott vallásosságtól elhajló hittek sokszínűsége és mechanizmusai kapcsán, bár azok is meghatározó szerepet játszanak a modern társadalom alakulásában. A fundamentalizmus ólomnehéz fogalma sokszor a címkézés és megbélyegzés eszközévé válik, a szélsőséges vallási csoportok gyakran a média és a politika keresztüzté-

¹ A recenzió a KRE BTK 208o6B8oo témaszámú pályázatának támogatásával készült.

nek alanyai és tárgyai, így a közbeszéd és a tudomány részéről méltánytalan lenne, ha szemet hunyna vizsgálatuk elmaradása felett, és restelné annak árnyalt kivitelezését. Szalai Miklós tanulmánya például részletesen bemutatja, hogy az ortodox zsidóság korántsem egységes, és nem azonosítható automatikusan a fundamentalizmussal; ahogyan más vallási tradíciókban sem lehet a hitbuzgalmat vagy a hagyományhűséget a fundamentalizmus rangjelzésének tekinteni, ahogy a sokszor egy kalap alá vett amerikai evangelikál keresztények sem mind fundamentalisták. A tanulmánykötet eléri eredeti célját: olvasmányos és közérthető, így az akadémia elefántcsonttornyából közelebb kerül a társadalmi diskurzus dimenziójához. Fabiny többek között azzal is indokolja a fundamentalizmus kutatását, hogy az „amerikai egyetemeken, főleg a nem nyugati kultúrákból érkező hallgatók körében is megjelent ez az ideológia”. Bár elsősorban a protestáns fundamentalizmus és annak a Bibliára vonatkozó tévedhetetlenségi tanításának és modernitáshoz való viszonyának kérdése áll a kötet középpontjában, emellett az evangelikál, iszlám és zsidó fundamentalizmus, illetve rengeteg egyéb diszciplináris vonatkozás is a boncasztalra kerül – szélesebb rálátást nyújtva a naiv olvasónak arra, mi fundamentalizmus, és mi nem az.

A könyv három részre oszlik, amely részekben négy-négy-három tanulmány olvasható. Először a fundamentalizmus (már említett) hermeneutikai oldala van górcső alá véve, az ember és a Biblia közötti kapcsolat, majd a hagyomány szerepe mint az értelmezés közvetítő közege, valamint hatástörténete, ami megvilágító erejű a tekintetben is, miként alakítja a szöveg recepciója a befogadó gondolkodását.

A fundamentalizmus tehát elsősorban bibliaértelmezési kérdés, amint azt többek között Fabiny Tibor is írja az *Előszóban*: „A szent iratokhoz való viszony, azok isteni tekintélye, inspirációja, sőt tévedhetetlensége és értelmezése mindegyik vallásban a hitélet alapjának, »fundamentumának« tekinthető.” Fabiny később, tanulmányában a fundamentalisták játéktérébe lép, és a tévedhetetlenség tana elé teológiai bírálatot állít: kifogása abban rejlik, hogy hermeneutikájuk propozicionális állításokat keres és érveket használ, ami szembefordul a Szentírásról való tanúságtétel elvével. A bibliaértelmezés tévedhetetlenségre alapuló módszereiről továbbá azt állítja, hogy bár szorosan kapcsolódna a fundamentalizmushoz, mégsem teljesen fedik azt, idézve Mark A. Nollt.

Bernhardt Dóra *Protestáns fundamentalizmus és modernitás* című tanulmányában rögtön egy gyakran visszatérő perspektíva nyílik ki, miszerint a fundamentalizmusról elsősorban nem mozgalmként, hanem szociokulturális modern ellenreakcióként beszélhetünk: olyasvalami, ami a gépies zakatolás és az ész birodalmával szemben akarja felvenni a harcot. Ezzel kiterjeszti a Fabiny-féle teológiai megközelítést a kultúrára, a pszichológiára és a médiakörnyezetre. Részletesebben Szalai Miklós bontja majd ki a problémát, mondván, a fundamentalizmust a modern kor kommunikációs technológiája és információs kultúrája hívta életre (úgy, mint sok más szélsőséget is), hozzátéve, hogy a fundamentalizmus – Rostoványi Zsolt kifejezésével élve – „konzervatív felelet a modernizmusra, a modern világ újfajta – re-tradicionális – megközelítési módja”. Modern és antimodern irányzat.

A kötet érdeme továbbá, hogy a fundamentalizmust mint mozgalmat is körülírja. A fogalom eredetileg egy lokális amerikai protestáns mozgalom önelnevezéseként jelenik meg a 20. század elején. Kilencvenhét konzervatív egyházi vezető a nyugati világ számos pontjáról tizenkét kötetben foglalta össze a keresztény hit alapvető tételeit. Ezeket az írásokat kiadták, és háromszázezer ingyenes példányt osztottak szét a hitéleti közösség tagjai között. A *The Fundamentals* a hit alapjait akarta szembeállítani a bibliai történetkritikával és a teológiai liberalizmussal. Kezdetben azok tartoztak köreikbe, akik szerint a keresztény hit lényeges pontjai – mint Jézus istensége, a szűztől születés, a helyettes bűnhődés, a testi feltámadás és a Szentírás tévedhetetlensége – nem alkuképes tételek. A kifejezés

azonban mára átcsúszott egy vallásközi és világnézeti mezőbe. Ezzel a *fundamentalizmus* szó univerzalizálódik és instrumentalizálódik, úgy, ahogy annak idején maga a fundamentalizmus is ezt tette a szent szöveggel. A fogalom szétterjedésével párhuzamban számos kérdés felvetődik: Most akkor ki tekinthető fundamentalistának? Jézust mondhatjuk annak? Mi van akkor, ha az egész egyháztörténeti mainstream fundamentalista?

Érdekesség, hogy a bibliaértelmezés tévedhetetlenségi tanának formális egyházi kiadványa is született, melyet Kodácsy Tamás *A Szentírás tekintélyének vizsgálata a Chicagói nyilatkozatban és a II. Helvét hitvallásban* című tanulmányában elemez, és a Második helvét hitvallással állít szembe. A református egyház egyik meghatározó hitirata azt állítja, hogy a Szentírás tekintélye önmagától van, nem valamiféle külső ágens behatásától, ami rásüti, hogy tévedhetetlen. A „múlt századi kísérlet”, amelyet „röviden Chicagói nyilatkozatnak nevezünk”, egy „1978-ban készült dokumentum”, amelyet körülbelül háromszáz amerikai evangélikál akadémikus írt alá – jellemzi az iratot Kodácsy. Mellette Fabiny is fogalkozik a nyilatkozattal, ám ő a hermeneutikai és történeti-teológiai problémáira mutat rá: szerinte a nyilatkozat a modernitás válságára adott védekező ideológiai reflexió. A kötet különböző szerzői nagyjából megegyeznek abban, hogy a nyilatkozat egy téves próbálkozás, amely emberi keretek közé akar zárni azon túlmutató dolgokat.

A kötet gyakran taglalt problémája a fundamentalisták szó szerinti bibliaértelmezése is. Ezt a módszertant érdemes elkülöníteni a klasszikus teológiai hagyományban is megjelenő *sensus literalistól*, amely kifejezés eredetileg azt jelöli, amit a szöveg a maga műfajában, kontextusában, nyelvi eszközeivel mondani akar. Továbbá érdemes elkülöníteni a reformáció *sola scriptura* elvétől is, ami eredetileg arra vonatkozott, hogy a Szentírás az egyetlen zsinórmérték. A protestáns fundamentalizmus a *sola scriptura* elvét radikalizálja: a hagyományos értelmet szó szerinti értelemre, literalizmusra cseréli. Már nem a szöveg intonációja a döntő, hanem a felszíni lexikális jelentés: amennyiben a teremtés hat nap alatt zajlott, akkor az hat huszonnégy órás napot jelent; az ősidőkben az emberek pedig tényleg több száz évig éltek. Fabiny azt a torz értelmezést bírálja, amikor a Biblia megkérdőjelezhetetlen tényállítások lajstromává válik.

A literalizmus egy tágabb, 21. századi rákfenével lehet összefüggésben: a felületes feldolgozás népbetegségével. A Szalai által is részletesen tárgyalt információáradat olyan kognitív környezetet teremt, amelyben az egyén hozzászokik az azonnali, gyors és felszínes értelmezéshez. A felületes feldolgozás – amely nem aktiválja a mélyebb szemantikai kapcsolatok feltárásához szükséges kognitív műveleteket – a memóriateljesítményt is jelentősen rontja. Empirikus kutatások igazolják, hogy a kritikai olvasás és a munkamemória terhelése nélkül a tanulók meglepően gyengén idézik fel a rövidebb, másfél oldalas szövegek tartalmát rövid időn belül; részben éppen azért, mert a felszínes olvasás nem teszi lehetővé a tartalom stabil mentális reprezentációjának kialakítását. A Biblia szó szerinti értelmezése, a metaforikus és átvitt értelem felett való szemet hunyás e kollektíve terjedő kognitív mintázat bibliaértelmezési lecsapódása. A késő kapitalista, spektakuláris társadalmak médialogikája: a világ leegyszerűsítésének, gyorsfogyasztásának és vizuális elkorcsosításának kényszere.

A *bibliafordítás funkcionista megközelítésének hermeneutikája* című tanulmányában M. Pintér Tibor megállapítja, hogy a fundamentalizmus nemcsak teológiai, hanem nyelvi és kommunikációs félreértés is, hiszen a többrétegű és aktívan mozgó ígéhez nem rendelhető egy passzív, egyszerű kijelentés, miszerint szó szerint kellene értelmeznünk azt. Pecsuk Ottóval karöltve fordítástudományi szemszögből közelítik meg a Biblia szent szövegének kérdését – elsődlegesen nem maga a vallás, hanem a szöveg értelmezhetőségének nehézsége, illetve a fordítói dilemmák felől, amelyek mégiscsak

a hermeneutika tárgyai, de távoliak a teológiától. M. Pintér hangsúlyozza, hogy a forrásnyelvi szöveg múltjának és eredeti céljának figyelembe vétele elengedhetetlen (a Biblia kapcsán), a fordító aktív értelmezőként van jelen, aki a funkcionális megközelítés szellemében a bibliai textust az adott közösség igényeihez kell, hogy igazítsa.

A protestáns fundamentalizmus kereteiből tágabb vallási mederbe lépve – a bevezetőben felvilantott vallásos képek kibontásaként – Szalai Miklós *Három fundamentalizmus* című tanulmányában azt kérdezi, milyen párhuzamok és különbségek rajzolódnak ki a három ábrahámita vallás fundamentalizmusai között. Az iszlám, zsidó és keresztény fundamentalizmus összehasonlító bemutatásán keresztül mélyebb szerkezetre tapint. Szerinte a vallásoknak alapvetően kétféle válaszuk lehet a modernitásra: először is önmaguk felhígítása, másodsor pedig megmerevítése. E felismerés elengedhetetlen minden hagyomány számára, amennyiben a 21. század életterében kíván megmaradni. A kereszténységben is vannak, akik a felhígítással válaszolnak, mondjuk Rudolf Bultmann német teológus, akinek nevéhez fűződik a demitologizálás elmélete, melynek segítségével a „hitetlen” modern ember lefejt a Biblia mitológiai köntösét, és feltárja annak egzisztenciális magját. Ezzel szemben áll a hagyomány megmerevedése: a fundamentalizmus pontosan a mítosz megőrzésével ügyeskedik, a radikális újraszilárdításban látja a hit túlélési stratégiáját. A két oldal így ugyanazon modern nyomásból fakad: a racionális világkép és a vallás közötti feszültségből, s mégis teljesen ellentétes irányba mozdul. Szalainál bomlik ki a vezérmotívum, miszerint a fundamentalizmus mint jelenség kizárólag modern, amely ugyan „régik idők eredeti” formáit kívánja visszaállítani, de ez – írja – önmagában önámítás: a mozgalom maga is a modern kor gyermeke.

Szalai kifejti, hogy a modern információs eszközök és a globalizált médiatér olyan mennyiségű, egymásnak feszülő értéket zúdí az egyénre, amely szükségszerűen belső feszültséget, kognitív diszszonanciát kelt. Az öröklött vagy megküzdési stratégiaként felvett dogmák egy ideig csendben lapulnak, majd a kívülről érkező, ellentétes impulzusok hatására jogokat kezdenek követelni maguknak, és az embernek választania kell, melyik világhoz tartozik, ezzel tökéletesen megalapozva a „mi” és „ők” precedensét és esetlegesen az erőszak, a gyűlölet dimenzióit.

Az információáradat számos következménnyel jár az egyén állapotára nézve. Úgy gondolom, idevág Byung-Chul Han német-koreai filozófus *A narráció válsága* című könyvének gondolatmenete. Byung-Chul ugyanis megrajzolja, hogyan foszlik szét a történetmondás képessége a gyorsuló információs korszak fragmentált, vizualitás alapú kommunikációjában. A klasszikus narratíva, amely ívet húz múlt, jelen és jövő között, értelmet keres és közösségi jelentést termel – ami mára háttérbe szorult az azonnali láthatóság kultúrájában. A modern fundamentalisták bibliaértelmezésében véleményem szerint pont ez a kortünet szólal meg.

Pecsuk Ottó a bibliafordítás történelmébe tekint vissza, mégpedig azzal a céllal, hogy a szó szerinti fordításokat vizsgálja. A literális megközelítés hívei a forma megtartásában hisznek. Abból indulnak ki, hogy „a forma a lefordítandó szöveg elidegeníthetetlen része, és nem is lehetséges a pontos fordítás a forma feláldozása árán”. A szó szerinti fordítás így a Biblia megszenteltetését igyekszik elkerülni. Pecsuk álláspontja emlékeztet arra, hogy a szorosan értelmezett hagyomány – a formai hűség – hasznos válasz is lehet a modernitás kiüresítő tendenciáira.

Horváth Orsolya Luther Márton hermeneutikájának lételméleti gyökereihez ás, és a köztes létezés mibenlétét elemzi a reformátor kevésbé ismert *Disputáció az emberről* című tételsora alapján. Kiemeli, hogy Luther teológiája – az Isten–ember–világ hármasságáról vallott elképzelése – szigorúan kizárja a fundamentalizmusba hajló bibliaértelmezést. A Biblia megértésének története van, Isten pe-

dig mindig aktívan cselekszik a történelemben, így a „Szentírás értelése nem lehet befejezett”. A Szentírás értelése nem egyszeri, statikus aktus, hanem folyamat, amelyben a befogadó személy is részt vesz. Egy olyan folyamat, mint a keresztút. Ahogy Horváth idézi Luthert: „A kereszt és a szenvedés útján megyünk folyamatosan az ígéret földje felé [...] A keresztény ember életét ne képzeld nyugalmi állapotnak, hanem átmenetnek, előrehaladásnak...” Konklúziójában kiemeli, hogy Luther szerint nem a betűben való hit, hanem a személyes tapasztalat és a Krisztusra való hallgatás szemlélete kell, hogy az origó legyen, ezért a literalizálás lehetősége eleve kizárt. A köztes létezés, átmenetiség valahol arra vonatkozik, hogy a nagy célokat itt nem fogjuk tudni elérni, és az emberi út és sorskérdés az út iránti alázatban, az átmenetiség tiszteletében, a keresztútban rejlik.

A fundamentalizmus érdekes kérdésfeltevése, hogy vajon visszamenőleg kit nevezhetünk fundamentalistának. Karl Barth kikényszerített színvallását Veres Ábel elemzi „Kösz, de nem!” – *Karl Barth válasza a fundamentalizmusra* című tanulmányában, harcba küldve a dialektikus teológia „nagy trombitását” a fundamentalisták ellen. Bevezetésében kifejti, hogy a vallási és politikai ellentétek korunk polgárháborúinak forrásai, s a fundamentalizmus a politika szakrálissá tételének és szakrális ügyek politikává tételének végső következménye. Bizonyos helyeken a Szent Ágoston óta élt legnagyobb teológusnak nevezett Barth egy „kettős nemmel” válaszol a fundamentalizmus kihívására. Ez a „kettős nem” a polgári világ szekularizációja és a vallási dogmatizmus felé egyaránt irányul. Egyrészt kompromisszumot sem köt a liberális teológusokkal, mondván, hogy a Biblia Isten szava, s nem pedig emberi szimbólum, másrészt elutasítja a betű szerinti értelmet: a Bibliát „mutató kézként” fogja fel, de egyben elkerüli a bibliakritika Isten szavára törő relativizációs kísérleteit. Veres Ábel tehát lerántja a leplet Karl Barthról, aminek következtében egy – az előző tanulmányhoz hasonló – krisztocentrikus világkép rajzolódik ki a Biblia dogmatikus értelmezésével és az ateizmus szekularizmusával szemben.

A kötet harmadik része szélesebb, hatástörténeti és politikai kontextusba helyezi a fundamentalizmust. Izsák Norbert tanulmányában a lélektannak nyit ajtót azzal, hogy négy jelentős monográfiát mutat be, amelyeken keresztül rávilágít arra, hogy a fundamentalizmus többdimenziós jelenség, és a hittartalom mellett hitfolyamatként is jelöli a tárgyalta fogalmat. A fundamentalisták úgy érzik, hogy folyamatosan támadják őket, ezért folyamatosan védekeznek a rájuk rontó modernitással szemben. A fundamentalizmus akár a „nép ópiumaként” is aposztrofálható, ami egy biztonság- és hovatartozásérzést nyújtó valóságértelmezést biztosít. Izsák kifejti, hogy a „megváltottság tudata” elemeli az alanyt környezetéből. Hangsúlyozza, hogy a fundamentalizmusban szinte univerzálisan kidomborodik a bűntudat és a kárhozattól való elemi rettegés, például a haragvó Isten elképzelésében vagy „a világ egy veszélyes hely” gondolatiságában. Szerinte a fentiek nem feltétlenül jelentenek erőszakot, sokszor inkább gyermekkorból hozott traumaként vagy önvédelmi stratégiaként értelmezhetők.

Izsák – bár árnyalja annak elképzeléseit – kulcsfontosságú lépést tesz meg akkor, amikor behozza a képbe Altemeyer *Right-Wing Authoritarianism* skáláját. Ezzel azt a perspektívát nyitja meg, hogy a jobboldaliság (értsd: az adott társadalomban rögzült hatalmi struktúrák és értékek tisztelete), a fasizmus, a tekintélytisztelet és az önkényuralmi rendszerek követése olyan személyiségjellemzők, amelyek egy fundamentalista vagy akár evanglikál embertől jellemzően nem állnak távol – s itt a finom fogalmazás indokolt a tanulmány skála iránt tanúsított jogos kritikáinak tekintetbe vételével, ám egyúttal némi bátorság is megengedett Buda Péter később következő gondolataira is figyelve. Az amerikai evanglikál kereszténységről folytatott diskurzus a jelenkorban még fontosabbá válik, ha figyelembe vesszük, hogy a Pew Research felmérése szerint a fehér evanglikál szavazók 72%-a elégedett Trump elnöki tevékenységével; a szigorúbb keretű fundamentalistákról ugyan nincsenek adataink, azonban

Trump kormányzatában és követői között egyáltalán nem ritkaság a fundamentalista sajtómegnyilvánulás, így a politikai-teológiai-pszichológiai elemzés teljességgel indokolt. A fundamentalisták annak ellenére képezik az elnök támogatói táborának egy részét, hogy Trump egy marketingpolitikai húzás keretén belül pont a legfontosabb iratukat degradálta, amikor egy, a Függetlenségi nyilatkozattal kiegészített Biblia-kiadást népszerűsített.

Kósa Amy még inkább a tapasztalat síkjára emeli a témát: két amerikai exfundamentalista szerző, Rachel Held Evans és Nadia Bolz-Weber önéletrajzát elemzi. Írásában a fundamentalizmusból való kilépés történetét globális ügyekre való reflektálás ékesíti, például az USA két híres buddhista templomának megemlézésekor reflektál a bevándorlás és a globalizáció kérdésére. Bemutatja a tradíció és a személyes tapasztalat közötti feszültség milyenségét egy ember életében, jól illeszkedve Izsák elméleti-pszichológiai munkájához. A tinédzser konzervatív gyülekezetének nézetei és családja megengedőbb gyakorlata vagy a patriarchális egyház is képes nagy eszmei kérdőjelek és döntések elé állítani az óvatlanul cseperedő tinédzsert. Az írók egyszerre szólalnak meg a női identitás és a liberális bibliaértelmezés poétikájának hangnemében, ugyanis a fundamentalista tradíció kritikájában megjelenik a férfiak dominanciája és a nőkre nehezedő túlzott társadalmi nyomás kérdése is. Fontos megértenünk az exfundamentalistákat, hiszen közös társadalmi célunk az onnan kivezető út feltárása, azzal a céllal, hogy a tévelygőknek irányjelzést küldhessünk.

Buda Péter nyomán elérkezünk a fundamentalizmus és a politika kapcsolatához, ahol kiderül, hogy a fundamentalizmus „egy redukcionista, ultraliteralizmusra épülő hermeneutikából fakadó politikai ideológia”. A politikai fundamentalisták instrumentalizálják a vallást és a szöveget, egyes részeket kontextusból kiragadva tényként erőltetnek a valóságra politikai célokkal. Bár az evangélikások és a fundamentalisták között különbségek találhatók, amelyeket a kötet részletesen tárgyal, a „keresztény kultúrharcos” Trump hívei között egészen biztosan nagy számban akadnak támogatók, akik az amerikai evangélikál fundamentalizmust képviselik vagy tipikus toposzait hirdetik. Ezen amerikai antiszekuláris politikai filozófia materializálódása olyan közös célokban érhető tetten, mint az abortuszellenesség, az azonos neműek házasságának ellenzése vagy az iskolai vallásoktatás támogatása. A szerző tisztázza, hogy nem volna túlzás beemelnünk a fundamentalista diskurzusba példának okáért Hitlert, a náci vagy a fasiszta ideológiát, hiszen valahol ezek az irányzatok is a fundamentalizmus kategóriájába tartoznak. Buda pontos definíciót ad: a populista szuverenista (politikai) fundamentalisták azok, akik „könnyen kommunikálható, a »törzsi« lojalitás szintjét kijelölő identitásmarkerként használják (instrumentalizálják) egy adott vallás [...] tanításait”. A fundamentalizmus különböző vonatkozásai megértésének fontossága könnyen szemléltethető politikai vonulatával: a modern nagyhatalmak élén olyan uralkodók vannak, akik bár részei a modernitásnak, benne élnek, s mégis ellenzik, opponálják azt. A kérdés így is hangozhat: egy nép mennyire engedheti vajon szolgálóinak, kikre a vezetést bízta, hogy a haladás megállíthatatlan ellenszelében konzerválják önmagukat?

Miközben az ember árgus szemekkel tekint politikusaira, sőt akár a tengerentúltra is kiveti érdeklődésének hálóját, a modernitás profanizált terében mégiscsak kénytelen visszanyúlni a teológia látzólag muzeális berkeibe és felfedezni, hogy az mégsem ősközület, és hogy a politika és a teológia oly régen összeszűrték egymással a levet, hogy ember legyen a talpán, aki képes külön-külön való értelmezésükre. A témában kevésbé elmélyültek számára is evidencia, hogy a modern kori nagy vezetők megjelenéseit vallási fanatizmus, elkötelezettség, lendületes hit veszi körül, ami pedig pusztán a jéghegy csúcsa. A vallási fundamentalizmusról való beszélgetés nem pusztán a vallási-szellemi szféra dolga, hanem ugyanúgy a közélet, a társadalom és a politikaelmélet feladata – s így egyúttal az egyéné is.

„Te pedig menj el, és hirdesd az Isten országát!”

Szemponatok a Jézus-követő élethez

■ KORÁNYI LUCA

KUSTÁR György: *Követhető-e Jézus? A mimézis szerepe Jézus tanításának megértésében*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2023.

Kustár György könyve 2023-ban jelent meg *Követhető-e Jézus? A mimézis szerepe Jézus tanításának megértésében* címmel. A szerző könyvében a címben feltett kérdést járja körül, felhívva a figyelmet egy a bibliaértelmezésben – és igehirdetésben is – új támpontokat adó megközelítésre. A szóbeliség- és miméziskutatás eddigi eredményeinek ismertetése után konkrét példákon keresztül is bemutatja, ezek hogyan jelennek meg Jézus tanításában, és milyen új felfedezésekhez vezethet ezek szem előtt tartása a bibliaolvasás során. A kérdés természetesen nemcsak elméleti, hanem gyakorlati is, hiszen minden Krisztus-követő ember életében felmerül az *imitatio Christi* igénye. Így a könyv mindannyiunk számára aktuális és fontos kérdéseket is körbejár, új megközelítésbe helyezve azokat.

Követhető-e Jézus? – szembesülünk a rövid és frappáns kérdéssel, amikor kezünkbe vesszük Kustár György könyvét. Rendkívül találó címválasztással van dolgunk, hiszen ez olyan kérdés, amely mellett nem lehet csak úgy elmenni. Olyan témáról van szó, amelyben a kereszténység már a kezdetek óta keresi a válaszokat. A könyv 2023-ban jelent meg *A mimézis szerepe Jézus tanításának megértésében* alcímmel, mely egyben Kustár György doktori értekezésének témáját is jelöli. Az *imitatio Christi* az egyház által újra és újra megfogalmazott igény saját magunk felé, amelyhez most újabb támpontokat kaphatunk.

A bevezetésben (11–60. o.) megismerkedhetünk a szóbeliségkutatás történetével, fontosabb állomásaival. Ez abból a szempontból is hasznos, hogy – ahogyan a szerző is írja – egyfajta másodlagos szóbeliség korában élünk, amely nagymértékben hasonlít az elsődleges szóbeliség időszakához. Így egyrészt az előbbiben való eligazodáshoz szükségünk van az utóbbi és az evvel kapcsolatos kutatások ismeretére. Másrészt a bibliaértelmezés szempontjából is szükség van a kontextusok figyelembevételére ahhoz, hogy a feltételezett eredeti jelentést megfoghatóvá tudjuk tenni a ma embere számára. A mimézis pedagógiai és homiletikai távlatot is megnyit az olvasó előtt, JOUSSE „mímelő lény” meghatározásából (1969)¹ kiindulva Kustár György is megállapítja, hogy az ember egyik alapvető tanulási, fejlődési módja a mimézis, amely a tanulási folyamatban a befogadás és a feldolgozás során is fontos szerepet játszik. A szerző, bár elismeri az egzisztencialista teológiai megközelítés eredményeit és jelentőségét, felhívja a figyelmet arra, hogy ez a szemléletmód háttérbe szorítja a tettek jelentőségét. Jézus megismerésében pedig nagyon is fontosak a tettei is, ez a mimézis létformáló, nevelő jelentősége, hogy önmaga példává válása hív követésre.

A következő egység (61–102. o.) a *Mimézis és szóbeliség* címet viseli, fő témája a jézusi tanítás mögötti vagy inkább körüli élethelyzet, azaz a *Sitz im Leben* vizsgálata. Ennek a nehézsége, hogy csupán a narratívából tudunk következtetni arra, hogy pontosan milyen volt az adott szöveg szociális beágyazottsága. A formatörténeti kutatások esetében hangsúlyeltolódás figyelhető meg; inkább a szöveg belső világára koncentrálnak, mint az eredeti jézusi szituáció kikövetkeztetésére. A szerző itt azt emeli ki, hogy a szóbeliségkutatás bizo-

¹ JOUSSE, Marcel 1969. *L'Anthropologie du Geste*. Les Editions Resma, Paris.

nyos tekintetben meghaladja a formatörténeti megközelítést, mivel amíg az szöveggözpontú, a szemtanúság feladata a tettek és szavak továbbadása. Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy elsősorban szóbeli hagyományozásról beszélünk, amely többféleképpen is végbemehetett. Erre Kustár György példaként hozza a *haflat samar* eseményét, amely a tábortűz melletti történetmesélést, a hagyományozás egy módját jelenti.

Ezt követően a *Narráció és erény* (103–162. o.) című fejezetben a személyközösség szempontját is részletezi, amely a tanulás egy fontos eleme. Nem véletlenül küldi ki Jézus a tanítványokat az emberek közé, hogy szolgáljanak a nevében, arra hívva ezzel őket, hogy kövessék őt, melynek része ez a fajta *imitatio*, azaz a mimézis. Az antik szövegekben is megfigyelhető, hogy nemcsak irodalmi alkotásokról, hanem didaktikai eszközökről is beszélünk egyben. Ezt részletesebben Platon példáján szemlélteti, az ő meglátásait is behozza az *imitatio*-val kapcsolatban. A könyv ezek után a *chreia* műfajának bemutatására vállalkozik, felvetve a kérdést, hogy az evangéliumokban mennyire vannak jelen ezek a parabolával, példatörténettel való tanítások. Ehhez kapcsolódóan beszél a zsidóság kontextusában a mimézis oktatásban betöltött szerepéről. „Aki imitál, hasonló lesz ahhoz, akit imitál” (127. o.) – hivatkozik Matthew Potolskyra a szerző, kifejezve ezzel azt is, hogy bizony nem mindegy, hogy összeegyeztethető-e, amit mondunk, amiről tanítunk azzal, ahogyan élünk, amit a tetteinkből tanulnak. Valamint, ahogy Luther írja a *Nagy káté*-ban, mindennek az alapja, hogy kiben bízunk teljesen, hogy Istenen csüng-e a szívünk.²

Az utolsó egységben (163–204. o.) pedig elérkezünk ahhoz a témához, amely a címhez legszerzebben kapcsolódik: *Jézus és a mimézis*, konkrét példák vizsgálatával. Jézus tetteinek jelentősége van, erre a külvilág és ő maga is reflektál, s ez a mimézis kulcsa is. Azt, amit Jézus tanít az életén keresztül, továbbörökíti a tanítványoknak, akik majd szintén továbbadják ezt. Így fennáll egy folyamatos kontinuitás Jézus, a tanítványok, az egyház és köztünk. Ennek szempontjából praktikus okokból is szükség van a narratíva fennmaradására, hiszen írás és szó folyamatosan reflektál egymásra. A szerző ezt a hagyományozódást az exorcizmus gyakorlatának konkrét példáin keresztül vizsgálja. Ennek során kitűnik, hogy Jézus és a tanítványok gyakorlata közt fennáll a kontinuitás, ugyanakkor nem teljesen ugyanaz a kettő. Itt jön be a képbe az egyik kulcsmegállapítás, hogy ez a mimézis mint a követés új útja felé nyitja meg a lehetőséget. „Ahogyan a filozófia vagy a Tóra-követés, úgy a Jézus-követés is életforma” (191. o.) – írja a szerző a követés kapcsán, amelyben meg is mutatkozik ennek a radikalitása. Jézus nem vár mindenkitől teljes mértékű szakítást mindennel, amikor követésre hív, viszont saját élete és hozzáállása valóban követendő példává válik azok számára, akik utánaindulnak. Nem azt várja, hogy mi is „Jézussá legyünk”, hiszen ez egyedül számára lehetséges. A mi feladatunk, hogy megvalósítsuk a saját életünkben, amire tanított, amire hív minket.

A könyv elsődleges célja tehát egy új megközelítés bemutatása és hangsúlyozása az írásértelmezésben. Elismeri, hogy az evangéliumok nem kizárólag *chreia*-kat tartalmaznak, hanem más jellegű mondásokat, tanításokat is, ugyanakkor a mimézis felőli megközelítés rengeteg új ablakot ki tud nyitni számunkra is. Itt pedig visszaérkeztünk a címben feltett kérdéshez: lehet-e követni Jézust? A kérdés és az evangéliumbeli történetek gyakorlati olvasata, amelyre Kustár György is felhívja a figyelmet, nem utolsósorban fontos homiletikai szempont is. A narratívák élő történetekké tudnak válni Jézus és a mi életünk példáin keresztül is, ez pedig rengeteget segít a bibliai igék feldolgozásában és abban, hogy az ige üzenetét közelebb hozzassuk a jelen kor emberéhez. Így a könyv fontos támpontokat ad ahhoz, hogy hogyan tudunk bekapcsolódni a Krisztus-követők közösségébe az *imitatio Christi* útján.

² „Jól kérdezd ki és vizsgáld meg szívedet, és majd meglátod, hogy egyedül Istenen csüng-e vagy nem” – írja LUTHER a *Nagy káté*-ban (In: *A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai*. Szerk. Reuss András. 4. köt. Luther Kiadó, Budapest, 2019. 181. o.).

„Ahogy valójában volt”

Inashood – Az arizonai lutheránus apacs misszió és lelkészeinek története

■ BOGNÁRNÉ HORGOSI ANIKÓ

HARTZELL, Eric: *Inashood – The Story of the Arizona Apache Lutheran Mission and Their Pastors*. Northwestern Publishing House, Milwaukee, Wisconsin, 2022.

A lutheránus külmissziók említésekor elsőként talán a számik, a lappföldi őslakosok között végzett pietista szellemiségű misszió jut az eszünkbe, esetleg az Indiában és Afrikában tevékenykedő miszionáriusok történetei. Kevesebbet tudunk az észak-amerikai missziói munkáról, és ha valamiért mégis a látókörünkbe kerül, annak sokszínűsége – valójában az együttműködés hiánya miatt meglehetősen bonyolult szerkezete és története – könnyen elijeszthet a további kutatástól (REUSS 1982). Ezért első lépésként felvázolom azokat a szervezeti és földrajzi kereteket, amelyek között Eric Hartzell könyvét elhelyezhetjük. A kötetben tárgyalt misszió a Wisconsin Evangélikus Lutheránus Zsinat (Wisconsin Evangelical Lutheran Synod – WELS) ernyője alatt működik még ma is. A szervezet a 19. század második felében négy missziói állomást nyitott Arizonában: East Fork és Cibecue (a Fort Apache Rezervátumon), Peridot (a San Carlos Rezervátumon) és Globe, a rezervátum határához közeli bányászváros a helyszíne a könyvben lejegyzett történeteknek.

A címben szereplő apacs szó – *inashood* – eredetileg a *hosszú fekete ing* viselőjét, a katolikus miszionáriust jelölte, később általánosan elterjedt megnevezésévé vált mindazoknak a fehér papoknak, miszionáriusoknak és lelkészeknek, akik – reverendában, palástban, öltönyben vagy farmerban – Jézust és a keresztény vallást prédikálták az apacs közösségekben.

Amikor a WELS fenntartásában álló első indián¹ missziót 1892-ben megalapították, tudatosan olyan népcsoportot kerestek, akik között még egyetlen felekezet sem vetette meg a lábát. Az erős baptista, holland református, presbiteriánus és metodista jelenlét nem sok teret hagyott számukra. Végül rátaláltak az Arizona közepi részén élő *nyugati apacsok* közé tartozó *coyotero* és *pinaleño* csoportokra. A közöttük végzett missziói munka történetét dolgozza fel a könyv a kezdetektől napjainkig, méghozzá elismerésre méltó részletességgel.

A szerző, Eric Hartzell 1976-ban végzett a Wisconsin Lutheran Seminaryn. Második generációs miszionáriusként – édesapja, Howard Eugene Hartzell harminc éven át szolgált az apacs misszióban – gyermekkori emlékeire és bennfentes információkra is támaszkodhat. Célja nem kevesebb, mint megmutatni azt, „ami valójában volt”. A felhasznált források mennyisége és sokrétősége imponáló, a szerző a felekezeti újságokban megjelent cikkeken és a hivatalos levelezéseken kívül német nyelvű kéziratokra, korabeli magánlevelekre és egyéb saját gyűjtésű belső dokumentumokra is hivatkozik. Az „ami valójában volt” tehát egy felekezeti elkötelezettségű belső narratívát jelent, és mi sem olvashatjuk másképp.

Már az előszóban találkozunk az apologetikus alapállással, amely az egész könyvet áthatja. Ma-napság a keresztény missziókat az őslakos kultúrák lerombolásával vádolják. Hartzell álláspontja szerint épp ellenkezőleg, azok valójában a nyelv megőrzésében és a haldokló közösségek emberhez méltó

¹ A korabeli források így hivatkoznak az amerikai őslakosokra. Mivel a magyar nyelvben a szó nem félreérthető, és nem is tapad hozzá negatív konnotáció, úgy gondolom, hogy bizonyos összefüggésekben használható.

tó életfeltételeinek biztosításában játszottak hangsúlyos szerepet. Könyvét *love story*ként értelmezi, a mindenkori *inashood* és az apacs nép mindkét fél részéről nehezen kiküzdött, de elkötelezett és kölcsönös szeretetének történeteként. Stílusa ehhez illően gyakran szenvedélyes és emelt hangvétellű, egyes szövegrészek nyelvezete sok szempontból hasonlít az 1900-as évek első harmadának missziói történeteire. Hartzell véleménye szerint a misszionáriusok az apacs kultúrának csupán azokat az elemeit akarták kigyomlálni, amelyeket ma is elítélünk: az ikrek meggyilkolását, az idősek önkéntes, kötelező kivonulását a közösségből és egyéb hasonló szokásokat (4. o.). Úgy gondolja, az oktatásnak kiemelten fontos szerepe volt – vagy lehetett volna – az életminőség javításában, vagyis a kényszerű asszimiláció sikerében. Ezzel összhangban egy teljes fejezetet szentel az iskolák történetének, valamint egy másikat az árvaháznak. Végül a könyv utolsó harmadában lebilincselő személyes történeteket oszt meg az olvasókkal, a függelékben pedig csatolt leveleket és jubileumi beszédeket találunk.

Mint korábban említettem, Hartzell gyermekkori emlékei felidézésével indítja el nagy ívű beszámolóját, amely struktúráját tekintve a folytonos időutazások könyve. Sokszor ugrunk vissza az apacs háborúk díszletei közé, hogy meglássuk azt a történelmi múltat, amely az őslakos közösségben elevenen él mind a mai napig. Látjuk a költői képekkel lefestett arizonai tájat, amint felfegyverzett harcosok nyargalnak rajta, amint az első missziói iskola felépül, végül látjuk, ahogy a kis Eric álmosan kiszáll a sárga Fordból, hogy először nézzen szét új otthonában. 1955-ben járunk ekkor. Kevéssel utána a misszió kezdetének nehézségei közé csöppenünk, az első misszionáriusokat láthatjuk a reménység és a kudarc hullámai között vergődni egy olyan ismeretlen szabályok szerint működő környezetben, ahol még a nyelv elsajátítása is csaknem kivitelezhetetlen feladat. Az utánuk következő misszionáriusnemzedékek már valamivel könnyebben boldogultak, melléjük szegődve megismerhetjük azokat az elkötelezett embereket, akik teljes életüket a misszió ügyének szentelték. A könyvben szereplő huszonhárom misszionáriust ilyen szempontok alapján válogatott társaságnak tekinthetjük, hiszen a könyv hetedik mellékletében összesen hetvenhárom pásztor neve szerepel. Ez jól illusztrálja, milyen nehéz terep volt az őslakosok közti szolgálat.

Mintegy mellékesen meg kell említenem, hogy a kötet olvasása közben egy eléggé nehezen kezelhető problémával szembesültem. Az egyes lelkészek teljes életútját páronként vagy külön-külön fejezetben olvashatjuk. Ennek nagy előnye akkor mutatkozik meg, ha egyik vagy másik személy történetét kiemelten, teljességében szeretnénk követni. Van azonban hátránya is: mivel egy-egy eseményben többen is részt vettek, a könyv folyamatos olvasása során sok az ismételtség. Az olvasóban – főleg, ha elektronikus könyvet tart a kezében – többször is felmerülhet a gyanú, hogy rossz helyre lapozott, hiszen egyik-másik történettel korábban már találkozott, esetenként szó szerint ugyanúgy.

A misszió kiemelkedő személyiségeinek bemutatása során Hartzell első helyen említi a „misszionált” nép legjelentősebb képviselőjét, Alchey főnököt. Ő az 1880-as években, az apacs háborúk utolsó fejezetében Crook tábornok oldalán magas rangú felderítőként szolgált. Híres vadnyugati figuraként, afféle történelmi celebként ma is népszerű a téma iránt érdeklődők körében. Hartzell segítségével bepillantást nyerünk élete utolsó éveibe. A törzs vezetőjeként 1921-ben földet ajándékozott a misszióknak, ezzel megnyitva az utat a lutheránus templom (mai nevén Whiteriver Lutheran Church of the Open Bible) építéséhez. Később határozottan leszögezte: ez az egyetlen templom a rezervátumban, amelynek jelenlétét ujjlenyomatával legitimálta (91. o.). Személyesen nyitotta meg a templom ajtaját, majd megkeresztelkedett, és mintegy száz embere követte őt. Tudjuk, hogy élete végéig támogatta Jézus ügyét, halála után pedig – saját kérésére – a templom eredeti kulcsával a kezében temették el. Ezek fontos, szép és szimbolikus történetek, amelyek fényében eléggé feltűnő, hogy Alchey tetteinek jelentősége nem tükröződik a könyv szerkezetében. Míg az apacs hívekkel foglalkozó hatodik fejezeten a három legjelentősebb őslakos szerep-

lő osztozik, tíz fejezet dolgozza fel a fehér misszionáriusok személyes történeteit, kimerítő részletességgel. Alchesay mindössze huszonnégy oldalt kap a 388-ból, ebből tizennyolcat tesz ki az apacs háborúk közismert katonai és történelmi dokumentumaiból összeollózott ismertető. Arról, hogy mit tett és mondott a megtérése és halála közti években, csak töredékes információkat kapunk. Nem gondolom, hogy Hartzell éppen ebben a kérdésben vált felszínes kutatóvá, inkább a források hiánya lehet a szüksézszerűség oka.

Ki kell térnem egy jelenségre, amely rendkívül zavarba ejtő. A területre telepített apacsok annak idején katonai azonosítót kaptak, amely egy nagybetűből és egy hozzákapcsolt számból állt. Alchesay volt A-1, az ő leszármazottai az A-sorozat számait kapták. Manuel főnök volt M-1, az M-sorozat patriarchája, és így tovább. A lutheránus lelkész Edgar Guenther ma is létező *zöld könyvébe* a gyülekezet anyakönyvi adatait jegyezte be, köztük a katonai azonosítókat. Ezeket azután a legnagyobb közvetlenséggel használták a nehezen megjegyezhető apacs nevek helyett. Így kerülhetett be a következő idézet Hartzell könyvébe: „Sokszor táboroztam [...] R-14-gyel, és R-25 is jó barátom volt. [...] Sokat gondolok M-22-re. Vajon A-4 még mindig Tsae-chi mellett táborozik?”² (186. o.) Összességében is úgy tűnik, a misszió sikereit megalapozó és kibontakoztató apacs hívek emlékének ápolása nem a legerősebb oldala a *love story*nak.

Ami a válogatott huszónhármak listáját illeti, John Plocher (1893–1899) és George Adascheck (1893–1894) nem maradhattak ki, hiszen ők voltak az elsőként kiküldött pásztorok. Mint láthatjuk, Adascheck hamar megfutamodott, de a megtisztelő címet sikerült megőriznie. Megismerhetjük a misszionáriusklánokat, a Guenther, Albrechts, Uplegger, Nitz családokat, a lelkészeket és házastársaikat, akik sok esetben szintén misszionáriuscsaládból származtak. És a többiek – P. Koehler, P. Mayerhoff, M. Wehausen, A. Sitz és még sorolhatnám – valamennyien komoly munkát végeztek és jelentős eredményeket értek el a misszió életében. Gyakorlatilag valamennyien ugyanazokkal az elkeserítő körülményekkel néztek szembe. A külmiszióknál szokásos módon két tűz között álltak, egyaránt érzékenyen kellett viszonyulniuk a helyi hatalom, valamint a távoli adományozók és általuk befolyásolt egyházi felettesek kívánságaihoz. Utóbbiak jellemzően egyáltalán nem értették a helyi missziói munka sajátos kihívásait, és az alulfinanszírozott állomásokon szolgáló, alulfizetett és magukra hagyott pásztoroktól irreális teljesítményt vártak el. Természetesen – és ez sem felekezeti sajátosság – észszerűtlen döntésekkel is akadályozták a munkát. Utánpótlásként képzetlen és gyakorlatlan fiatalokat küldtek, a gyakorlott misszionáriusokat pedig öletszerűen helyezték át egyik állomáshelyről a másikra. Mivel az apacsok végtelenül bizalmatlannak és távolságtartónak bizonyultak, a kiépült személyes kapcsolatok megszakítása volt a legnagyobb kár, amit az átgondolatlan döntések okoztak. Mindezekon felül a lelkészeknek egymást is el kellett viselniük, és a beszámolók alapján úgy tűnik, ez is sok nehézség forrása volt. Hartzell nem is igyekszik elrejteti az emberi gyengeség megnyilvánulásait.

Végül meg kell említeni egy különleges személyt. Pastor Gustav Harders volt a misszió első szuperintendense. Ő volt a „misszionáriusok misszionáriusa”, aki minden emberrel szót értett, a Globban dolgozó kínaiakkal, szíriaiakkal, zsidókkal, angolokkal és persze az apacsokkal is. Krónikus betegsége ellenére 1907-től egészen 1917-ig, haláláig szolgált a misszióban. Ha valakiről, róla valóban elmondhatjuk, hogy szerette az embereket. Több terhet vállalt, mint bárki más, több utazást, kitar-
több elkötelezettséget a rezervátum lakóinak jogait illetően. Egy ízben Washingtonba utazott, hogy egy apacs lány sorsáról tárgyaljon az Egyesült Államok elnökével (166. o.).

² E. Arnold Sitz lelkész magánlevele. Az 1920-as évek elején ez talán még elnézhető praktikus megoldás volt, ám az a tény, hogy E. Guenther egyik beszédében még 1993-ban is előfordult ez a gyakorlat, nehéz kérdéseket vet fel. Lásd: *The Ministry among the Apaches after 100 Years*. <https://essays.wisluhsem.org:8080/bitstream/handle/123456789/1900/GuentherMinistry.pdf>. (Letöltés: 2024. november 29.)

A tőle származó idézetek is önmagukért beszélnek:

„Aki megismeri az apacsot olyannak, amilyen valójában, aki meglátja őt az elriasztó maszk nélkül, nem tud másképp gondolni rá, mint szívből jövő együttérzéssel és keserű fájdalommal. Együttérzéssel, mert nagyon szeretne segíteni rajta, és keserőséggel, mert nem tudja, hogyan segíthetne. [...] Az apacs olyan ember, aki elveszítette a létezés örömét, aki számára az élet mint kényszer és mint lehetőség egyaránt keserűség; az apacs olyan ember, akinek nincs reménye.” (159. o.)

Gustav Harders nemcsak misszionárius, hanem tehetséges író is volt. Három önéletrajzi alapokra felépített, a *missionary fiction* műfajba tartozó regényében³ szép példáját látjuk annak a türelmes, figyelő és együttérző szeretetnek, amely sokakban „jézusi” benyomást keltett. Egy olyan lelkipásztort ismerünk meg, aki elismeri az apacs *medicine man* emberi nagyságát, és egyenlő félként, tisztelettel beszélget vele Jézus titkáról. Ez a hit kérdéseiben magabiztos, ám mégis szabad szellemiség Harders utódaira már kevésbé volt jellemző.

Hartzell könyve viszonylag keveset foglalkozik a legutóbbi idők fejleményeivel, más forrásokból viszont tudhatjuk, hogy a WELS missziója ma is működik, a hívek negyedik-ötödik generációja látogatja már az istentiszteleteket. A nyolc gyülekezetnek körülbelül 3600 tagja van.⁴ A szervezet a konzervatív lutheranizmus markáns képviselőjévé vált. A rezervátumi körülmények manapság sem kedvezőbbek, ha az apacsok reményét keressük, éppen úgy járhatunk, mint annak idején Harders. A generációkon átívelő traumák a mai társadalmi viszonyok között sem tudnak gyógyulni. Az alkoholizmus, drog- és emberkereskedelem, bandaháborúk terepévé vált közösségekben a fiatalok öngyilkossági rátája több mint kétszerese a nemzeti átlagnak. (Ez a szám már egy rendkívül sikeres megelőző program eredménye, korábban a négyszerese volt.) Természetesen a gyülekezetek lelkészei ma is igyekeznek mindent megtenni, amit tudnak. Talán a régiek történetei vigasztaló és inspiráló erővel segíthetik őket a nehézségek között.

Ajánlom a könyvet mindazoknak, akiket a lutheránus egyházak missziói gyakorlata mikrotörténelmi perspektívából is érdekel, és azoknak is, akik egyszerűen csak szeretnek missziói történeteket olvasni. Továbbá ajánlom mindenkinek, aki szeretne megszabadulni az észak-amerikai őslakosokkal kapcsolatos hollywoodi sztereotípiáktól.

Felhasznált irodalom

REUSS András 1982. Evangélikusok Észak-Amerikában. *Lelkipásztor*, 57. évf. 3. sz. 143–149. o.

GUENTHER, Alchesay Arthur 1993. *The Ministry among the Apaches after 100 Years*. Arizona Pastoral Conference at Grace Evangelical Lutheran Church, San Carlos, Arizona, May 4–5, 1993. Online dokumentum. Web: <http://essays.wisluthsem.org:8080/bitstream/handle/123456789/1900/GuentherMinistry.pdf>. (Letöltés: 2025. január 5.) 1. o.

BROWN, Lenard E. 1963. *The Arizona Apaches and Christianization. A Study of Lutheran Missionary Activity, 1893–1943*. University of Arizona, Tucson.

KEISER, Albert 1922. *Lutheran Mission Work among the American Indians*. Augsburg Publishing House, Minneapolis, Minnesota.

³ Yaalahn: *Die Geschichte einer Indianerliebe* (1911); *Wille gegen Wille: Indianerroman* (1916); *La Paloma. Eine Geschichte von Lust und Leid aus den Lagern der Indianer und Mexikaner im Westen Nord-Amerikas* (1913).

⁴ Daniel J. Rautenberg – Debbie K. Dietrich: *Reaching Native Christians. WELS Christ's Love, Our Calling*. <https://wels.net/reaching-native-christians/>. (2024. november 29.)



Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap

► Mt 17,1–9

Krisztus dicsőségében formálódó tanítványságunk

A vasárnap jellege

A vízkereszt ünnepe utáni utolsó vasárnap zárja a karácsonyi ünnepkört. Jellegzetes története Krisztus megdicsőülése, mely esemény – mint az igehirdetési előkészítőből reménység szerint kiderül – összekötő kapocs Krisztus földre jövetelének csodája és Krisztus feltámadásának csodája között, így tökéletes átvezető evangélium a karácsonyi és a húsvéti üdvtörténeti események között.

A vasárnap introitusa Ézsaiás 40,5-ből és a 97. zsoltárból az ószövetségi párhuzam révén a megdicsőülés próféciájaként is értelmezhető. A megdicsőülés vagy színeváltozás (transzfiguráció) a keresztyén hagyomány egyik kulcsfontosságú teofániája, Jézus istenfiúságának látványos megnyilatkozása.

A megdicsőülés eseményének a helyszíne nem tisztázott. Az egyik hagyomány Szent Jeromostól származik, aki szerint a helyszín a Tábor-hegy, jóllehet már az ókori szerzők is felvetették, hogy az esemény a 2800 méter magas és sokkal elhagyottabb Hermón egyik magaslatán történhetett, amely a fejezetben a történet előtt említett Cézárrea Filippihez közelebb esik, és alkalmasabb az elvonulásra a Tábor-hegynél, mely már Jézus korában is sűrűn lakott volt, és rajta erőd is húzódott.¹ Máté teológiájában ugyanakkor a „magas hegy”

nem földrajzi, hanem szimbolikus kategória: az isteni kinyilatkoztatás, a mennyei közelség tere. Legalább hatszor megy fel egy magaslatra Jézus az evangélium során, a helyszín valójában másodlagos, a hegycsúcs szimbolikája sokkal fontosabb. A megdicsőülés elbeszélése szervesen illeszkedik Mt 16,13–17,13 krisztológiai-ekkléziológiai egységébe, amely Péter hitvallását, Jézus jövendöléseit és a tanítványok megérési folyamatát kapcsolja össze. Máté nemcsak Jézus istenségét hangsúlyozza, hanem azt is, hogy a tanítványoknak – és az egyháznak – e fényből és ígéretből kell részesedniük, hogy betöltsék valódi küldetésüket (LEE 2004, 39. o.).

Amit a textusról tudni kell

A perikópa kompozíciója tükörmintázatot, úgynevezett khiasztikus formát követ:

A – Jézus és a választott tanítványok felmenetele a magas hegyre.

B – Jézus megdicsőülve jelenik meg Mózes és Illés társaságában; Péter reakciója.

C – a hallható isteni kijelentés; a tanítványok félelme.

B' – Jézus természetes módon, egyedül jelenik meg, bátorító érintés.

A' – lejövetel a hegyről; a titoktartás parancsa.

Ez a szerkezet az elvonulástól a látomáson át

¹ Bible Hub. Online Bible Study Suite.

a hétköznapi világba való visszatérésig vezet, jelezve, hogy az epifánia nem statikus állapot, hanem dinamikus útra indítás.

Mt 17,1–9 szorosan kapcsolódik a megelőző fejezethez. Mt 16-ban a farizeusok és a szadduceusok égi jelet kérnek, majd Jézus tanítványaihoz fordul, hogy kiknek tartják őt az emberek és ők maguk. Péter hitvallása (16,16) után Jézus előre kijelenti szenvedését és feltámadását, és a tanítványi útról beszél. A megdicsőülés jelenete ezért kulcsfontosságú: megerősíti a tanítványokat abban, amit Jézus mondott, és előrevetíti a feltámadás dicsőségét. A ragyogó Krisztus-arc ellentétben áll a keresztúton szenvedő Jézus eltorzult arcával, ugyanakkor előre jelzi a feltámadott Úr megdicsőült arcát.

A megdicsőülés titka nem csupán a kereszteny emberre vonatkozik, hanem az egész teremtet világra. Krisztus megtestesülésének valósága és a hegyen felragyogó isteni fény azt hirdeti, hogy a teremtet is részesedik a megváltás dicsőségében. Ahogyan Jézus teste, ruhája átjárhatóvá válik Isten világosságá számára, úgy lesz majd az új teremtet a megújult élet hordozója.² A hegy, a felhő és Péter sátorépítésre irányuló ajánlata az anyagi világ felé fordítják figyelmünket. Arra emlékeztetnek, hogy Isten megváltó munkája nem hagyja kívül a természetet sem: a teremtet világ minden része részesülhet benne, nem csak a kereszteny egyház annak szentségeivel, imádságával és küldetésével. A végső béke idejét ígéri ez a látomás, amikor a teremtet világ teljessége minden részével együtt Isten világosságában újul meg, és új teremtéssé lesz (YOUN 2017, 18. o.).

Idő és hely teológiai jelentése

A „hat nap múlva” (μεθ’ ἡμέρας ἕξ) formula az ószövetségi teofániák formáját idézi (2Móz 24), és Máté narratív összefűző eszközeként kapcsolja a jelenetet Jézus korábbi jövődöléseivel. A „magas hegy” (ὄρος ὑψηλόν) egyaránt utal a Sínai-hegyre és Jézus

korábbi megkísértésére: a 4,8–10 sátáni alternatívájával szemben a 17,1–9 a Fiú engedelmisségét jeleníti meg. A hegy a mennyi rend és az isteni akarat megnyilatkozásának helyszíne, amely az Olajfák hegyének sötét ellenpontjával együtt mutatja a Fiú identitásának teljes ívét: a dicsőséget és a megpróbáltatást egyaránt megjárja az Emberfia (LEE 2004, 45. o.).

A szereplők teológiai funkciója

Jézus a jelenet középpontja, akinek arca „úgy ragyog, mint a nap”, ruhája pedig „fehér, mint a fény”. A μεταμορφώω ige passzív formája arra utal, hogy az Atya dicsősége válik láthatóvá benne. A fény nem visszavert, mint Mózes esetében, hanem belső isteni ragyogás.

Isten hangja ismétli a keresztségnél elhangzott kijelentést: „Ez az én szeretett Fiam; őt hallgassátok.” Az Atya kijelenti, hogy Jézus tekintélye meghaladja Mózesét és Illését.

A tanítványok – Péter, Jakab és János – Máténál pozitívabb fényben jelennek meg, mint Márknál. Péter megszólalása („Uram, ha akarod...”) alázatot fejez ki, s Jézus nem feddi meg, ahogyan más evangéliumokban. A félelem (φόβος) itt nem értetlenség, hanem az istenfélelem válasza a teofániára; Jézus érintése az epifánia célját, a tanítványok belső átalakulását erősíti meg. Megerősíti őket későbbi küldetésükben.

Mózes és Illés a törvény és a próféták reprezentánsai, akikben az ószövetségi hagyomány csúcspontja jelenik meg. Máté – Lukáccsal ellentétben – nem részletezi beszédük tartalmát, ezzel a teológiai szimbolikát erősíti. Jelenlétük a folytonosságot, Jézus központban ragyogása pedig a beteljesedést fejezi ki (YOUN 2017, 13–17. o.).

A látomás természete

Jézus a történetet „látomásnak” nevezi (9. vers), amely nem pusztán érzéki tapasztalat, hanem teológiai reveláció. A bibliai látomás mindig az isteni

² Bible Hub. Online Bible Study Suite.

közelségből fakadó átalakulás helye: a látomást látó személy identitásának, küldetésének megerősítése. A megdicsőülés során valójában nem Jézus változik meg, hanem a tanítványok látása: felismerik őt mint az Atya Fiát. A korai keresztény értelmezés ezt az átalakító látást hangsúlyozza, akár nyugati, akár keleti ősatyákat tekintünk. Augustinus a teofániákat a lelki felemelkedés jeleinek tartotta (uo. 51. o.); Órigenész a hegyre való felmenetelt az imádság és az erény útjának szimbólumaként értelmezte. A megdicsőülés tehát egzisztenciális modell: a hívő Krisztussal együtt megy fel a hegyre, részesedik a látásban, majd visszatér a világba, hogy az átalakulás gyümölcseit megélje (uo. 44. o.).

A μεταμόρφωσις egyszerre jelenti Jézus isteni dicsőségének láthatóvá válását és a tanítványok jövőbeli megdicsőülésének előképét. A ragyogás (δόξα) és fehér ruházat az apokaliptikus hagyomány állandó motívumai, amelyek a végidőkben az igazakat jellemzik (Dán 12,3; Mt 13,43). Máté hangsúlyozza: az isteni fény már most formálja a tanítványokat, akiknek maguk is részesedniük kell Krisztus dicsőségében.

A megdicsőülés és a szenvedés viszonya

A megdicsőülés nem öncélú epifánia: Jézus a feltámadásig titoktartást parancsol. A látomás célja, hogy a tanítványok megértsék: a dicsőség és a kereszt összetartozik. Máté teológiájában a Fiú nem kerülheti el a szenvedést, és a tanítványok sem részesedhetnek a dicsőségben a kereszt vállalása nélkül.

A megdicsőülés befogadásához azonban elengedhetetlen, hogy azt hívő szemmel nézzük. Nem csupán a mennyei szótatot kell hallani, hanem Krisztus arcának dicsőségét is meg kell látni. Az ikonok a keleti keresztény ember számára éppen ebben segítenek: ablakot nyitnak Isten országára, és látni engedik azt, amit hit nélkül nem lehetne észrevenni (LEE 2004, 135. o.). A kép nem imádat tárgya, hanem segédeszköz. A dicsőség különös fénye és homálya egyszerre jelzi Isten közelségét

és felfoghatatlan szentségét; a tanítványok félelme az Istent látó hitről tesz bizonyosságot.

A megdicsőülés és a szentségek között is párhuzamot lehet vonni (uo. 136. o.). Titka a keresztességben és az úrvacsorában jelen van, ahol a földi elemek a Szentlélek tüzeinek vagy épp Krisztus testének és vérének hordozóivá lesznek. A megdicsőülés ilyen értelemben ezért csomópontja keresztény hitünknek és egyházi évünknek is: egyszerre mutat vissza a megtestesülésre és előre a feltámadásra. Összeköti az Ó- és Újszövetséget, a kereszt szenvedésének sötétségét és a feltámadás ragyogását, az emberi törekénységet és az isteni dicsőséget. Krisztus világossága hidat ver Teremtő és teremtés között, és megmutatja: emberi természetünk célja a vele való közösségben való megújulás. Az ő fényében látjuk meg valódi rendeltetésünket, az ő dicsőségének fénye formálja a mi tanítványságunkat (uo. 137. o.).

Az igehirdetés vázlatja

1. A hegy üzenete

- A hegy mint az isteni közelség szimbóluma.
- Nekünk is szükségünk van eltávolodásra a világtól – imádságban, közösségben.

2. Krisztus fénye, üdvözítő hatalma, szenvedése

- Jézus dicsősége és szenvedése összetartozik.
- A hit nem menekülés, hanem erő a nehézségekben.

3. A tanítványok tapasztalata

- Félelem, alázat, majd visszatérés a hétköznapiakba.
- Üzenet: megerősödve, Krisztust megismerve visszatérni a világba.

4. Sitz im Leben

- Sok hang és „fény” villog körülöttünk (média, politika), de Jézus világossága az irányadó.

- Válságok, háborúk, bizonytalanság idején a színeváltozás reményt ad: a szenvedések között is irányt mutat.
- A teremtés is részesedik a megváltásban – felelősségünk van a viláért.

5. Zárás

- A színeváltozás mint modell: felmenetel – epifánia – leereszkedés.
- Krisztus dicsősége ma is átfomál, isteni dicsősége tanítvánnyá formál minket.

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 357, 361, 389

ZÉ 51 / ÚÉ 62 (Fényességedbe én)

Lekciók

2Pt 1,16–21; 2Móz 3,1–15

Illusztráció

Krisztus megdicsőülésének legkorábbi, máig fennmaradt ábrázolása a ravennai Sant'Apollinare in Classe bazilikában: <https://www.christianiconography.info/Edited%20in%202013/Italy/transfigurationClase.html>.

A keleti kereszténység jellemző ábrázolásának feltehetően eredeti darabja a Sínai-hegyi Szent Katalin-kolostorban látható, Krisztus körül a mandula („mandorla”) alakú fényjelenséggel és fénysugarakkal. Ezzel az ábrázolással nagyon sok későbbi ikonon találkozhatunk, igaz, a

fényjelenség formája változó, de az ikon lényegileg évszázadokon át változatlan. (https://en.wikipedia.org/wiki/Transfiguration_of_Jesus#/media/File:Transfiguration_of_Christ_Icon_Sinai_12th_century.jpg.)

Krisztus megdicsőülését Európában a kereszténység olyannyira nem ünnepelte, hogy elvértve találunk az 1400-as éveknél korábbi ábrázolásokat. Ilyen kivétel Duccio Maestája 1308-ból, melynek hátoldalán a jobb alsó sarokban rejtőzve megtalálható a Sínai-hegyi kolostor szerinti jelenet: [https://en.wikipedia.org/wiki/Maest%C3%A0_\(Duccio\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Maest%C3%A0_(Duccio)).

Az istentapasztalat ábrázolásának mérlege elsősorban nem a hit keltésének képessége – hiszen a hit az ige hallásából van –, hanem e korai isten-ábrázolások abba a hitbe nyújtanak bepillantást, amit a kor keresztényeiben az ige hallása keltett, ez pedig tapasztalatszerzés és tanulólücke saját hitmegélésünk számára.

Felhasznált irodalom

Bible Hub. *Online Bible Study Suite*. Gill's Exposition of the Entire Bible, Matthew 17. <https://biblehub.com/commentaries/gill/matthew/17.htm>.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

LEE, Dorothy 2004. *Transfiguration*. Bloomsbury Academic, London. (New Century Theology)

YOUN, Jin Hee 2017. *The Transfiguration of Christ. A Study of Matthew 17:1–9 in Relation to the Believers' Transformation and Senses in the Matthean Transfiguration Narrative*. Boston College Electronic Thesis or Dissertation. <https://ur.bc.edu/islandora/transfiguration-christ>.

■ GERLAI PÁL

Hetvened vasárnap

► Jer 9,22–23

Hetvenkedéstől magasztalásig

Az ünnep helye az egyházi évben

Hetvened vasárnapja (Septuagesima) lényegét tekintve „küszöbünnep”. Két ünnepkör határát jelöli ki. Ezzel a vasárnapkal lépünk át a Krisztus-történet ívében a karácsonyi evangélium „teréből” a Jézus Krisztus földi útjáról, passiójáról és feltámadásáról való emlékezésfolyamatba.¹ Hetvened vasárnapja azonban nem csupán elhatárolja, hanem össze is kapcsolja e két ünnepkört: hiszen a megváltás nagy történetében ezek az események mind egybetartoznak. Különösen fontos és nagyon érdekes is, hogy az egyházi évben a nagyböjt (az előkészület kiemelt ideje) előtt is van még egy rövidebb előkészületi idő. Így kétszeresen is áldást hordozó lehet ez a három hét: előkészühetünk az előkészületre...

A „böjtelő” három, egymást követő vasárnapja egyfajta lelki „visszaszámlálás” a böjti időszak beköszöntéig: 70 – 60 – 50. Invocavittal azonban már előrenézünk, úgy számoljuk a vasárnapokat virágvasárnap felé. A mérhető időfolyamat (kronoszt), amit az előttünk álló vasárnapok neve is jelez, ugyanakkor átjárja és át is minősíti a kairoosz, a kiemelt idő: a kegyelem ideje. És mivel a kegyelemnek arca van, végső soron egyetlen személyt jelöl, ezért az előttünk álló hetekben ott van a Krisztussal való mély és átforgató találkozás ígérete.

A textus helye, háttere

Jeremiás könyve két változatban maradt ránk. A LXX görög szövege kb. 2800 szóval (mintegy egynolcadával) rövidebb a maszoréti szövegnél

(amely a protestáns bibliakiadások alapja). Valószínűleg egy korábbi, eltérő felépítésű héber szövegre megy vissza. Ebből adódik textusunk esetében is a kétféle versszámolás (BRUEGGEMANN 1998, 7–11. o.; KUSTÁR 2025, 445–446. o.).

Jeremiás könyve különböző műfajú szövegek szötte: költői nyelven megfogalmazott próféciák, rövid prédikációk, prózai beszédek, biográfikus „beszámoló” és reflexiók a próféta életével kapcsolatban. Az eredetileg önálló forrásanyagokat a babiloni fogság alatt és után összegyűjtötték, egyetlen nagy gyűjteménybe rendezték, amelyet az igaz próféta: Jeremiás neve hitelesített.

Jer 9,22–23 a könyv első nagy egységének (1–25. fejezet) a része. Főként fenyegető próféciákat találunk itt Júda és Jeruzsálem ellen. A „reformer” Jósias király halálát (Kr. e. 609) követően Jeremiás élesen bírálja utóda, Jójakim asszírbarát politikáját, a társadalmi elit visszaéléseit. A könyv 7–20. fejezeteiben olvashatjuk ebből az időszakból való igehirdetéseit, és értesülünk a kritikus véleménynyilvánítására adott megtorló akciókról is. Jeremiást a hatalmon lévők részéről folyamatos támadás érte, szolgálatát megpróbálták teljesen ellehetetleníteni.

Jer 9,22–23 egy rövid orákulum, egy tömör bölcsességteológiai tanítás. Önmagában, előzmények nélkül áll a fejezetben, ám bizonyos, hogy tudatos szerkesztés révén került ide (ALLEN 2008, 119–121. o.; BRUEGGEMANN 1998, 100–102. o.). Érdekes módon a LXX szövegében egy másik helyen is szerepel ez a két vers, mégpedig 1Sám 2,10-ben, Anna hálaénekének kontextusában.

A 9. fejezet öt rövidebb egységből épül föl. 9,1–8-ban a „nyelv bűnei” kerülnek a fókuszba: a hazugság, rágalmozás, álnok beszéd és egymás becsapása miatt fakad ki a próféta. Ezután egy költői képekben gazdag siratóének hangzik föl

¹ <https://uni.lutheran.hu/hetvened-vasarnap/>.

Jeruzsálem pusztulásával kapcsolatban (9,9–15), majd egy siratóasszonyoknak címzett felhívást olvashatunk (9,16–21). Ezt követi a textusunk (22–23), amely újra visszautal a fejezet elejének témájára. Ám most intelem formáját ölti magára a tanítás – mégpedig a helyes dicsekvéssel kapcsolatban. A fejezet utolsó két verse (24–25) próféta ítélethirdetés Júda és a környező népek ellen.

A szöveg teológiai üzenete

Jer 9,22–23 rövid igeszakaszának elején és végén „inclusióként” fogalmazódik meg, hogy az üzenet Isten kijelentett szava. JHWH igéje útmutatás, eligazítás. Jelen esetben arra vonatkozik, hogy a dicsekvésnek mi a vállalhatatlan és mi a lehetséges útja.

A könnyebb érthetőség kedvéért, és hogy bevésődjön emlékezetünkbe, három-három fogalmat állít szembe egymással a szentíró. Három helytelen dicsekvési mód, majd pedig JHWH teremtető és gondviselő szándékának három megnyilvánulása alkot kontrasztpárt egymással. A tanítás lényege: két út áll az ember előtt. Az első, amikor önmagával dicsekszik. A másik, ha önmagát háttérbe szorítva Istent dicséri, vele dicsekszik. Az első, a 22. vers az emberi attitűdöt, a második, a 23. vers Isten „működésmódját” mutatja meg.

A két igeversben összesen ötször találkozunk a *הָלַל* ige (dicsér, magasztal) hitpaél, vagyis visszaható (reflexív) imperfectum alakjával (magát dicséri, kérkedik, büszkélkedik). A 22. versben háromszor, a 23. versben kétszer; utolsó előfordulása hitpaél participium. Ez a kulcsszó „sűrített” teológiai üzenetet hordoz: ha az ember önmaga felé fordítja, vagyis saját magára vonatkoztatja, göggé, hencegessé válik a dicséret. Ám ha Isten felé fordítja, akkor az egyetlen hiteles emberi attitűdöt jelenti: Isten istenségének elismerését, az alázat és hála útját (BRUEGGEMANN 1998, 100–102. o.; O'DAY 1990, 262–265. o.; ALLEN 2008, 120–121. o.).

A 22. vers három azonos felépítésű figyelmeztetésből áll. A feszes retorikai struktúrában a fel szólítások valójában tiltások. A vers hármas ta-

golásában a bölcs (חכם), az erős/vitéz (גיבור) és a gazdag (עשיר) olyan társadalmi „kategóriákat” jelöl, amelyek Jeremiás korában is a vezető réteget alkották. A második fogalom katonai és politikai hatalomra is utal (1Kir 15,26; Ézs 11,2). A harmadik általános értelemben az elit státusz gazdasági potenciálját jelzi (BRUEGGEMANN 1998, 101. o.). A három fogalom mindegyikéhez ugyanabból a szóból képzett, birtokos raggal ellátott főnév társul nyomatékositás céljából. E különleges triász csak itt, Jeremiásnál fordul elő az Ószövetségben.

A 23. vers lényegében az előző vers pozitív újradefiniálása és ezzel együtt ennek radikális kontrasztja (BRUEGGEMANN 1978, 91–92. o.; ALLEN 2008, 120–121. o.). Ezt a mondat elején a *כִּי אֲנִי* (hanem) kötőszó jelzi. A két ige, amely ebben a versben a hiteles emberi alapállást, attitűdöt írja le, a *שָׂכַל* és a *יָדַע*. Az előbbi a megértést, felfogást, belátást, az utóbbi a megismerést, elfogadást jelenti. Ilyen módon a bölcsesség útjának lényege is feltárul előttünk (O'DAY 1990, 261–262. o.).

Isten ismerete (*יָדַע*) az ószövetségi teológia „veleje”: ez azonban az ember számára nem statikus, „télteles” tudást jelent, hanem sokkal inkább JHWH folyamatos cselekvésének tudatosítását. Ő az, aki szeretetet, vagyis jóindulatot (*חַסֵּד*), jó rendet (*מִשְׁפָּט*) és igazságot (*צֶדֶק*) munkál a földön. A *creatio continua* e nagy műve Isten kegyelmének bizonyosága – ezért egyedül övé a dicsőség. A szentíró azonban még tovább megy. JHWH számára ez a munka nem csupán elkötelezettségből végzett erőfeszítés: ő ebben kedvét leli (*הִפִּיץ*)! Az ige egy másik jelentése: gyönyörködik. A világról gondot viselő Alkotó szenvedélyesen merül bele teendőibe, sőt maga is ámul alkotásain. E rövid igeszakasz itt, ebben a gondolatban éri el csúcspontját: vagyis Isten örömeiben.

Igehirdetési vázlat

A próféta olyan követ, aki látja a hétköznapi valóságot: a tévutakat, kudarcokat, a sebeket és a sok kárt, amelyet az emberi önzés okoz. Ám ő az, akit JHWH

gazdag képzelőerővel áldott meg azért, hogy meg-
láss a teremtés jó rendjét és értelmét is. A próféta
a domináns kultúrával, a hatalmasok szándékaival
szemben tudatosan föl vállalta az alternatív utat,
amely a közös jó megvalósulása felé vezet. Kriti-
kus hozzáállásával, éleslátó üzenetével és bölcses-
ségével igyekszik felrázni és motiválni kortársait.

Olykor elég néhány mondat, amelyekben,
mint egy tükörben, megcsillan valami a Valóság
erejéből. Elég néhány szó, amely megvilágítja az
emberi és az isteni természet közötti különbséget
– ugyanakkor az életünk kiteljesedésének irányát
is. Megmutatja, miként léphetünk ki az önma-
gunk körül forgás hiábavalóságából, céltalansá-
gából. Ezen a vasárnapon: hetvened vasárnapján
a „hetvenkedés” leküzdésére segít bennünket ez
a két és fél évezredes üzenet.

Három fontos felismerés születhet meg bennünk,
ha közel engedjük magunkhoz Isten igéjét, és meg-
engedjük, hogy mint egy tükörben, megláthassuk
benne azt, akik vagyunk és akik lehetünk. Az első
felismerés: nincs semmim, amit ne kaptam volna.
Az életemet, családomat, kapcsolataimat, tehetsé-
gemet, teherbírásomat, hivatásomat, javaimat, céljai-
mat, képzelőerőmet, álmaimat ajándékkul adta nekem
Isten. Nincs mire felvágnom. Bölcsességem, ráter-
mettségem és gazdagságom nem az enyém. „Köl-
csönbe” kaptam, hogy segíthessek vele másoknak.
Ahogyan én is támaszkodhatok a többiek bölcsessé-
gére, rátermettségére, gazdagságára. Ám legfőképpen
Istenére. Az ő rendjében így működnek a dolgok...

A második felismerés: ez a két igevers valójá-
ban egy modell. A transzformáció lelki útját tárja
elénk. A nagyon is emberiből Isten felé. A magam
körül forgás szédületéből az alázat józansága felé.
A második vers végére az antropocentrikus főnevek
(a bölcsék, erősek, gazdagok) teocentrikus főnevek-
ké változnak át (szeretet, jó rend, igazság). A vissza-
ható szemléletű igemódból pedig egyszer csak ki-
bontakozik a halleluja – a teljesen Isten felé forduló
hálaadás. Így még a nyelv(tan) is teológiává válik!

És végül a harmadik felismerés: a szeretet (lo-
jalitás, hűség), a jó rend és az igazság dinamikus

fogalmai JHWH „munkaköri leírásának” alapját
képezik. Ám ő abban érdekelt, hogy bevonjon
minket is „nagy országprojektjébe”: az új teremtés
transzformatív folyamatába. Krisztus bölcsessége,
ereje és gazdagsága az az ajándék, amellyel felvér-
tez, támogat és motivál minket a közös munkára.

Pál apostol körülbelül fél évezreddel Jeremi-
ás kora után a korinthusi gyülekezet helyzetét a
próféta üzenetének „lencséjén” keresztül értelme-
zi (BRUEGGEMANN 1998, 101. o.; O'DAY 1990, 261–
262. o.). 1Kor 1,26–31-ben arról beszél, hogy Isten
a kicsiket, a világ szemében erőtlenekeket, lenézet-
teket választotta ki. Azokat, akik nem tudnak fel-
vágni, csak a kegyelemben bíznak. Krisztussal nö-
vekednek „lefelé”, az alázat útján...

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 20,1–16; 1Kor 9,24–27

Énekek

EÉ 47, 436, 445, 470

Illusztráció

TÖRTÉNET

Volt egyszer egy monostor, ahol három idős szer-
zetes lakott. Eljártak fölöttük az évek, kezdeti lel-
kesedésük és erejük alábbhagyott, egyre morco-
sabbak és elégedetlenebbek lettek. Már egymás
társaságát sem tudták élvezni. Évről évre keve-
sebb látogatójuk akadt, elmaradtak a kisgyere-
kes családok, pedig évekkel ezelőtt még micso-
da nyüzsgés volt a vasárnapi miséken! Teltek a
napok, nem látszott, hogy a helyzet jobbra for-
dulna. Egyszer azonban hírt hallottak: egy idős,
bölcs asszony költözött a falu szélén álló kis há-
zikóba. Bár visszavonultan él, a falu lakói közül
egyre többen keresik föl útmutatásért, bátorítá-

sért. Sokaknak tud segíteni megoldhatatlannak látszó helyzetekben...

A három szerzetes napokig tanakodott, majd végül mégis rávették magukat, hogy meglátogassák az asszonyt. Bekopogtattak, az idős hölgy szívélyesen fogadta őket. Meghallgatta a történetüket, a gondjukat, amiről egymás szavába vágva beszéltek neki a szerzetesek. Néhány percig csendben ült, majd ezt mondta nekik: „Kedveseim, nem tudok nektek egetrengető tanáccsal szolgálni. Csupán ezt a mondatot adom nektek útavalóul, vigyék magatokkal: Valaki közületek szent lesz!”

A három szerzetes egészen elhűlt a mondat hallatán, hazafelé ezen tanakodtak magukban, és még napokkal a látogatás után is. Efrém testvért nem hagyta nyugodni a dolog. Mi van, ha Bernát testvér lesz szent? Akkor megérdemelne tőlem egy kicsit több figyelmet, kedvességet. És mi van, ha Antal testvér lesz szent közülünk? Igaz, hogy elég mogorva, de hát mégiscsak együtt élünk már több évtizede. Ráférne egy kis törődés. De – ne adj Isten – mi van, ha én leszek szent? Hú, akkor össze kellene kapnom magamat! Nem járja, hogy ilyen kiállhatatlan és antiszociális vagyok... A két másik szerzetes is hasonló gondolatokkal volt elfoglalva.

Teltek a napok és a hetek, lassanként vissza-költözött az élet a monostorba. Újra megtelt a kis templom vasárnaponta, gyerekek futkároztak az udvaron. A szerzetesek egyre többször mosolyogtak, és felszabadultan nevetgéltek... És hogy szentek lettek-e? Hát, ezt tőlük kellene megkérdezni...

Felhasznált irodalom

- ALLEN, Leslie C. 2008. *Jeremiah*. Westminster John Knox Press, Louisville. (The Old Testament Library.)
- BRUEGGEMANN, Walter 1998. *A Commentary on Jeremiah. Exile and Homecoming*. Eerdmans, Grand Rapids.
- BRUEGGEMANN, Walter A. 1978. The Epistemological Crisis of Israel's Two Histories (Jer 9:22–23). In: John G. Gammie – Walter A. Brueggemann – W. Lee Humphreys – James M. Ward (szerk.): *Israelite Wisdom. Theological and Literary Essays in Honor of Samuel Terrien*. Scholars Press, Missoula. 85–105. o.
- KUSTÁR Zoltán 2025. *Bevezetés az Ószövetség irodalmába. Az Ószövetség könyveinek előállása, tanítása és keresztyén üzenete*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- O'DAY, Gail R. 1990. Jeremiah 9:22–23 and 1 Corinthians 1:26–31. A Study in Intertextuality. *Journal of Biblical Literature*, 109. évf. 2. sz. 259–267. o.

■ VARGA GYÖNGYI

Hatvanad vasárnap

► Ézs 55,6–11

Az ige élet és/vagy ítélet

A vasárnap jellege

A hatvanad vasárnapon felolvasásra kerülő lekciók, illetve a textus mind-mind Isten szent ígéről beszélnek, azt mutatják be. Az evangélium szerint az ige lehet kegyelmi eszköz, az epistola szerint az ige lehet Isten kezében erő, ami által szólni tudnak Isten választott emberei. Ótestamentumi textusunk „az Ige hatalmáról, Isten üdvösséges akaratának

csodálatos szolgálatáról szóló ígéret: az Ige nyomán élet – ítélet születik: – »nem tér vissza üresen, hanem megcselekszi!« (JÁNOSSY 2008, 23. o.)

Exegézis

Ki volt Ézsaiás?

„És tudd, hogy Ézsaiás megvetett ember, bolond és eszeveszett volt a nép szemében. Mert amint mi

méltatjuk őt, úgy azok sohasem méltatták, maga is azt írja róluk (57,4), hogy nyelvüket öltögették és ujjal mutogattak reá, és beszédét csupa bolondságnak vélték, Isten néhány igaz gyermekét kivéve, mint Ezékiás király. Szokás volt ugyanis a nép között a prófétákon csúfolódni, őket bolondnak tartani (2Kir 9,11), mert ez történt minden időben az Istent szolgálókkal és a prédikátorokkal, történik napról napra, és történni fog ezután is.” (LUTHER 2010, 73. o.)

Szóelemzés a héber szövegközpontú kommentárból

6. vers: „Keressétek az Urat, amíg megtalálható...”

דִּרְשׁוּ אֲדֹנָי (diršú Adonáj). A dāraš ige gyök ('keresni, kutatni, nyomozni') aktív, kitaró keresést jelent, nem csupán érdeklődést. A felszólító mód többes szám: közösségi felhívás.

בְּהִמָּצְאוֹ (b^ehimmāc'ō): „amíg ő megtaláltatik”, a nif'al igealak Isten hozzáférhetőségét hangsúlyozza. Nem mi találjuk meg őt, hanem ő az, aki „elérhetővé teszi magát”.

קָרָאָהּ (qā'ra'uhu) – „hívjátok őt”. A qārā' ('szólítani, hívní') itt istentiszteleti vagy imádságos megszólítást jelent.

בִּהְיוֹתוֹ קָרוֹב (bihyōtō qārōv) – „mikor közel van”. A qārōv a közelség, odafordulás kifejezése, de mögötte ott van az idői sürgősség is: „amíg az alkalmas idő tart” (vö. Zsolt 32,6).

Fő üzenet: Isten „kereshetősége” kegyelmi idő. A próféta nem a távolságot, hanem a nyitottság rövidülő idejét hangsúlyozza.

7. vers: A gonosz „elhagyja útját”

יָעֹזֵב רַשָּׁע דֶּרֶכּוֹ (yā'azōv rāsā' darkō). A 'āzav = 'elhagyni, elfordulni'. A derekh („út”) rendszerint életmódot, magatartást jelöl.

וַיָּשָׁב אֶל-אֲדֹנָי (veyashōv el-Adonáj) – „térjen vissza az Úrhoz”. A shuv a bibliai „megtérés” kulcsszava. Nem érzelmi fordulat, hanem visszavertetés az eredeti szövetségi kapcsolathoz.

כִּי יָרְבֶּה לִּסְלוֹחַ (ki yarbeh lisloach) – „mert bőven megbocsát”. A harbeh/yarbeh = 'bőség-

gel, nagy mértékben'. Isten bocsánata túlárado, nem mértéktartó.

Fő üzenet: A megtérés mozdulata az emberé, de a megbocsátás mértéke Isten túlárado nagylelkűsége.

8–9. vers: „Gondolataim nem a ti gondolataitok”

מַחְשְׁבוֹתַי (machshevotáj) – „az én gondolataim”; דֶּרֶכַּי (derākháj) – „az én utaim, életkezelésem”; גָּבְהִי (gavhú) – „magasabbak”. Az isteni és emberi „gondolatok” különbsége itt nem megismerhetetlenséget jelent, hanem erkölcsi és üdvözítő szándékbeli fölényt: Isten megbocsátó szándéka messze felülmúlja az ember logikáját.

Fő üzenet: Az ember gyakran korlátozza a megbocsátást, Isten viszont a végtelen irgalom „logikáját” követi.

10–11. vers: A „megtermékenyítő” ige képe

Itt az egyik legszebb héber poétikai kép áll.

Eső és hó • כִּי אֶשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג (ki ka'asher yeréd hagéseme vehasheleg) – „Ahogyan az eső és a hó lehull...” Az eső és hó Isten áldásának két külön típusa: az eső azonnali hatása, a hó lassú, tartós nedvességet ad.

„Megöntözi... termést hoz” • וְהִשְׁקָא (v^ehishqá) – 'meglocsolja, megöntözi'; וְהוֹלִידָה (v^eholidah) – 'szülővé teszi, sarjasztja'; וְהִצְמִיחָה (v^ehitzmichá^h) – 'növeszti, hajtásba hozza'. Három egymásra épülő ige: nedvesít – sarjaszt – növeszt. Az isteni szó hatása fokozatos és biztos.

„Kenyeret ad az éhezőnek” • וְנָתַן זֵרַע לְזֶרַע (v^enátan zera' lazoré'a) – „magot ad vetőnek”; וְלֶחֶם לָאֵכַל (v^elechem láóché^l) – „kenyeret az evőnek”. Itt a vetőmag és a kenyér kettős ajándéka Isten ígéjének „két idejét” jelzi: a jövőbeni reménységet (mag) és a jelen szükséglet betöltését (kenyér).

„Így lesz az én ígésem...” • כֵּן יִהְיֶה דְבָרִי (kén yihye^h d'varí); לֹא יָשִׁיב אֵלַי רִיקָם (lo yáshuv é^laj réyqám) – „nem tér vissza hozzám üresen”. A ló yáshuv tagadja annak lehetőségét, hogy Isten szava hatástá-

lan lenne. Az üresen (réyqám) szó a terméketlenség, eredménytelenség képe.

Fő üzenet: Isten „kimondott szava” nem információ, hanem teremtető erő. A hatás nem opcionális – az ige mindig célt ér.

Gondolatok az igehirdetéshez

Keressétek, amíg lehet

A keresés szó felkutatást, megtalálást vagy éppen annak kísérletét jelenti, hogy valamit meg akarunk találni. A világi életben a keresés szó mellé legtöbbször a pénz szó kerül. Sajnos ez a fajta keresés (pénzkeresés) teljesen lefoglalja a legtöbb embert, szinte elmerülnek, sőt elvesznek benne. Ennek következménye, hogy nem marad idő Isten keresésére. Pedig ha nem keressük Istent, nem kapjuk meg az ígért áldást, és így magunkat zárjuk ki az Isten közelségéből, sőt az örök életből. Mikor tudnánk megtalálni Istent? Ha hajlamos lenne a szívünk keresni őt! Jó tudnunk, hogy ez a hajlam Isten szándéka. De addig kell keresni, amíg megtalálható, mert amikor ítélni jön, akkor már túl késő. Ha keresni kezdem, akkor elhagyom, otthagynom a korábbi utaimat, akkor bűnbánatot tartok. A bűnbánat máris segít abban, hogy megforduljak, és így elforduljak a bűneimtől, sajátos gondolataimtól, utaimtól. A bűnbánó ember nem önmarcangoló ember, mert nemcsak önmagára néz, nemcsak helyes önismeretre jut, nemcsak a saját korlátait látja meg, hanem a bűnbánó ember szüntelenül Istenre néző ember. Bűnbocsánatért esdeklő és bűnbocsánatra váró, azaz Istenre, Isten cselekvésére váró ember. Mert Isten az, aki csodálatos módon korrigálni tudja, amit mi elhibáztunk.

Isten és ember gondolata

A tudás hatalom. Ez a kifejezés Sir Francis Bacon angol filozófustól származik, és arra biztat, hogy bőséges tudás birtokában tudunk jó döntéseket hozni. Valóban érezzük, hogy ha tájékozottak vagyunk, könnyebben tudunk a közösségben ba-

rátkozni, beszélgetni. De a tudással sajnos vissza is lehet élni; a tudás felhasználható például mások gyengeségeinek kihasználására vagy mások sakkban tartására. Isten nem ezzel a tudással fordul felénk. Bár mindent tud rólunk, mégsem vet el, sőt az ő magasabb tudása, gondolatai, útjai segíteni szeretnének minket. A nép gondolatai a fogság miatt darabokra törtek, nem értették, Isten mit akar mindezzel. Nem látták meg, hogy Isten szeretete a mélységben is velük van, nem hagyta őket magukra, szereti őket. Sőt a megtörtént esemény által akarja őket alázatra tanítani, hogy részesei legyenek Isten országának. Isten a mélységbe engedte egyszülött Fiát. Ott, a kereszten lehet Istent megtalálni Jézusban. És csak ott, a kereszten, Jézus közelében az ő szóttan tűrését, néma szenvedését látva döbben rá az ember, hogy eddig rossz úton járva kereste Istent, mert az a helyes út, amelyen Jézus jár, aki nem keresi a maga igazát, némán tűri az ellene felhozott rágalmat és hamis vádakat, és vállalja értünk a büntetést is.

Erősítés: Isten ígéje, mely elvégzi, amiért küldetett

Könnyebb terveket készíteni, renoválni, plakátokat szerkeszteni, mint az ígét úgy képviselni, ahogy azt Isten elvárja tőlünk. Mert mit vár Isten? Azt a hitet, bizodalmat, hogy az ige nem tér vissza hozzá üresen, hanem megcselekszi azt, amit Isten akar. Hisszük-e ezt igehirdetőként, illetve Isten útját járó keresztényként? Isten nemcsak a földet tudja esővel öntözni és így termővé tenni, hanem az életünket is. Az ő hatalma által új élet indulhat bennünk. Ez Isten célja az ember életében, és ő ezt a célját úgy éri el, hogy áthidalta a föld és a menny távolságát: leküldte esőjét, ígéje alászállt. Alászállt prófétái által is, és végképp alászállt a nagybetűs Próféta, Jézus Krisztus által. Eljött, és nem hiába, nem céltalanul, nem célt tévesztetten, nem eredménytelenül és nem üresen tér vissza, hanem eléri célját. Eléri célját, amikor a jászolba érkezik, eléri célját, amikor a Golgotára szegezik, eléri célját, amikor sírba teszik, eléri cél-

ját, amikor feltámad, eléri célját, amikor kitöltetik a pünkösdi lélek. A hangzó ige akkor éri el célját, ha szíven talál most téged, ha keresni kezded az Urat, ha segítségül hívod őt. Ha elhagyod bűnös utadat, ha megtérsz, ha belátod, hogy gondolataid és útjaid a földön futnak, míg Istené a mennyben.

Vázlat

1. Keressük, amíg megtalálható!
2. Lássuk meg az isteni és emberi különbségét!
3. Erősítsen: Isten ígéje nem tér vissza hozzá üresen!

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek

EÉ 285, 284

Imádság

Mennyei Atyánk! Hálásak vagyunk, hogy tart még a kegyelem ideje. Hálásak vagyunk, hogy kereshetünk téged, és a te keresésed által jobban megismerhetjük magunkat, kik vagyunk valójában. Hálásak vagyunk, hogy nem elítélsz minket, hanem Jézus értünk „szállt a mélybe”, értünk vállalta a keresztet, hogy benne örök életünk lehessen. Köszönjük a te különleges utadat, gondolkodásaidat. Ámen.

Illusztrációk

VERS

Mohr Tamás: *Szeretem az Istent*

Szeretem az Istent,
az örök Erőt,
kusza mindenségéből

világot teremtet,
a Hatalom bő forrását.

Szeretem az Istent,
a mennydörgő Atyát,
ki jóságos arccal
néz el minden hibát,
s a jóknak mutatja szigorát.

Szeretem az Istent,
e föld Urát,
a jónak, rossznak,
igennek és nemnek
törvényes Bíróját!

Szeretem az Istent,
a Mindenhatót,
a Szentség,
az Örök Igazság
élő lényegét:
a Valóságot.

TÖRTÉNET

Az alábbi történet Corrie ten Boom egyik önéletrajzi írásából származik. Corrie túlélte a náci koncentrációs tábor, édesapja és nővére azonban életüket vesztették.

Münchenben, egy gyülekezeti alkalmon láttam meg azt a férfit. 1947-et írtunk ekkor. Azzal a céllal utaztam Hollandiából a legyőzött Németországba, hogy elmondjam az ott élő embereknek, hogy Isten megbocsát, ha megvallják bűneiket. Az emberek nemigen merték elhinni szavaimat, csak felálltak az alkalom végén, és csendben elindultak a kijárat felé. Ekkor pillantottam meg azt a férfit, amint próbált utat törni magának a tömegben a pódium felé, ahol álltam. Rögtön felismertem. A ravensbrücki tábor egyik náci őre volt, a legkegyetlenebb. A fájdalmas emlékek újra belém hasítottak. A férfi megállt előttem, kezét felém nyújtva így szólt:

– Igazán remek volt a ma esti szolgálata, Testvérnő! Jó tudni, hogy minden bűnünk a tenger

mélyére vettetett, ahogyan Ön is mondta. Én az egyike voltam az ottani öröknek, de azóta keresztény lettem. Tudom, hogy Isten megbocsátott nekem, de szeretném Öntől is hallani: meg tud bocsátani nekem?

És akkor én csak álltam, nővérem fájdalmas halálára gondoltam. De tudtam, hogy meg kell tennem, mert a bűnbocsátnak létezik egy előfeltétele, mégpedig az, hogy mi is bocsássunk meg azoknak, akik ellenünk vétettek. Megtapasztaltam, sokak életét látva, hogy akik meg tudtak bocsátani ellenségeiknek, azok tudtak új életet kezdeni. Tudtam, de ennek ellenére most nehezemre esett. Jézus segítségét kértem, és a kezemet nyújtottam. Abban a pillanatban valami egészen hihetetlen dolog történt:

– Megbocsátok, tiszta szívemből megbocsátok – szakadt fel belőlem a zokogás. Még sohasem tapasztaltam meg Isten szeretetét olyan kézzelfogható módon, mint azon az estén. (RICE 2017, 101–104. o.)

Felhasznált irodalom

- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkeszek Közössége, Veszprém.
- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Magyar Luther Szövetség – Luther Kiadó, Budapest. (Magyar Luther-könyvek 2.)
- RICE, Wayne 2017. *Fején a szöveget! 3. Újabb 100 frappáns, figyelemfelkeltő illusztráció előadásokhoz, tanításokhoz*. Új Remény Alapítvány, Budapest.

■ TAMÁSY TAMÁSNÉ

Ötvened vasárnap (Esto mihi)

► Péld 9,10

A bölcsesség házat épít magának

Az ünnepről

„Esto mihi” – „Légy nekem”. Az introitusban a 31. zsoltár 3. verse adja meg az alaphangját ötvened vasárnapjának. „*Légy erős kősziklám, erős váram, segíts rajtam!*” (RÚF) Vagy ahogy a *Liturgikus könyvben* találjuk: „Légy pártfogóm és menedékem, siess, válts meg engem, Istenem!” Ez a mondat a vasárnappal együtt böjt felé vezet bennünket. Az elveszett ember Istenhez kiált. Jézus pedig a nap evangéliumában harmadszor jelenti be közelgő szenvedését, és elindul a via dolorosa felé (JÁNOSSY 2008, 23. o.). E kettőt összekapcsolva úgy érünk böjt küszöbére, hogy az istenkereső, kétségbeesett embernek hirdettetik az evangélium: Isten meghallotta kiáltásunkat, és a testet öltött szeretet a Golgota felé vette az irányt. Jézus áldozata megment minket, megváltást hoz a számunkra.

A vasárnap témája a *Liturgikus könyvben*: Vakságból Isten műveinek látására. A Pröhle-féle *Agendában*: Böjt felé igaz megtéréssel.

A textusról

Igénk a Példabeszédek könyve első nagy egységének végén található (1–9. fejezet). Az 1–3. fejezet az istenfélelem és a bölcsesség kapcsolatát taglalja. Az 5–7. fejezetek a házasságtörésről szólnak, beiktatva még három témát a kezességről, a lustaságról és az álnokságról. A 8–9. fejezetben a bölcsesség megszemélyesítve kerül elő, és a föld kezdete előtti létéről, a teremtésben való részvételéről és az asztalához való hívogatósról van szó.

Ezeket a fejezeteket az allegorikus írásmagyarázat direkt módon Krisztusra vonatkoztatta,

minthogy Isten bölcsessége Krisztusban ölt testet. A bölcsesség a 8. fejezetben úgy mutatkozik be személyként, mint aki öröktől fogva jelen van Istennél, és közreműködik a világ teremtésében is. Ezt azonosították a jánosi Logosszal. Ez az azonosítás azonban ma ebben a formájában vitatható. A megoldás abban fogalmazható meg inkább, hogy Isten az egyedül bölcs. Mi csak annyiban lehetünk azok, amennyiben ő ezzel megajándékoz bennünket. Az Isten bölcsessége Krisztusban öltött testet, és lett elérhetővé számunkra, ezért a bölcsesség mindig a megváltó Jézus Krisztussal való élő, személyes, hitbeli kapcsolat által élhető meg. Csak Krisztusban lehet istenfélőnek, bölcsnek, jónak, igaznak lenni, helyesen élni, hogy végül az ember a követendő úton járva elérje élete végcélját és azt, aki várja az út végén.¹

A 9. fejezet egy házépítés képével indul. A bölcsesség (1–6. versek) és a balgaság is házat épített magának, és hívogatja az embereket, hogy térjenek be a házukba.

A bölcsesség gazdag úrnő. A hét oszlop jó módú házigazdára utal, egyúttal a hetes szám a teljesség jelképe is. Lakomája gazdag. Amikor kész a vacsora, a szolgák még egyszer hívogatják a meghívottakat. (Érdekes összevetni Jézus nagy vacsoráról szóló példázatával: Lk 14,15–24.) A lényeg tehát abban fogható meg, hogy vajon az ember meghallja-e Isten hívását, ahogy bőségesen terített asztalához hív minket? Aki meghallja a hívást, az indul azzal a bölcsességgel, melynek kezdete az Úrnak félelme (Péld 9,10; vö. CZANIK 1995, 649–650. o.).

Ez a mondat többször, egyéni hangsúlyokkal fordul elő a bölcsességirodalomban (Jób 28,28; Zsolt 111,10; Péld 1,7; 9,10; 15,33).

הַחֵלֶל – kezdet, eleje valaminek. Ez a szó mindig időbeli, vagyis egy cselekvés első lépése. Itt is ilyen értelmet kap: a bölccsé válás kezdőpontja.

¹ Steinbach József: A Példabeszédek könyvének homiletikuma. Jegyzet. (https://regi.reformatus.hu/data/siteattachments/2/2012/12/2/steinbach_jozsef_peldabeszedekek_homiletikuma.pdf).

חָכְמָה – bölcsesség, okosság, ügyesség, tapasztalat. Használják az élettapasztalat kifejezésére is. De itt ennél mélyebb értelmű. Nem egyszerűen bölcs életvitelre vonatkozik, hanem szorosan összefonódik Isten jelenlétével.

יָרֵא – félelem. Talán közelebb visz az igazi jelentéséhez, hogy tiszteletként, hódolatként is fordítható. Istentől nem félni, rettegni kell, hanem leborulni előtte, látni nagyságát és dicsérni őt.

יָרֵת קִרְשִׁים – a Szent ismerete. Bár többes számú alak, de ez a tisztelet jele, mint valóságos pluralis. Királyi többes, amit magyarul ezzel a szófordulattal fordítanak: a Szent tisztelete. Ez így egyértelműen Istenre utaló kifejezés. Isten megismerésének az útja ad egyedül értelmet az ember útjának.

בִּינָה – értelmet nyerni, de jelentheti azt is: belátást adni, felfogni valamit.

Ezekkel a jelentésárnyalatokkal érdemes „játsszani”, hogy még közelebb kerüljünk a jól ismert mondat igazi lényegéhez.

A perikópa megértése

A bölcsesség (hokmáh) alapjelentésében nincsen semmi különleges: megszerzett tudás, tapasztalat, bölcsesség. Ez az élet sok területéről, hosszú időn át megszerzett tudás, tapasztalat alkotja az életbölcsességet. Bölcs az, aki az életet „jól csinálja”. Ez is már teljes mértékben Isten ajándéka. De a Példabeszédek könyve arra helyezi a hangsúlyt, hogy az az igazán bölcs ember, aki úgy éli az életét, hogy nem hagyja ki Istent a számításból. Már csak azért sem, mert igazán csak ő bölcs (Jób 12,12–13), és bölcsességével mindent jónak és tökéletesnek teremtett (Péld 3,19), valamint mert Isten bölcsessége messze felülmúlja az emberekét. A Példabeszédek könyve szerint csak ez az isteni bölcsesség lehet minden emberi bölcsesség alapja.

A könyv végig használja a bölcsesség és balgaság ellentétpárját. Azt mondja, hogy az ember-

nek mindig van lehetősége választani e kettő között. Az, hogy valaki bölcs lesz-e vagy bolond (jól rendezi-e be az életét vagy sem), döntés kérdése (CZANIK 1995, 643. o.).

Érdekes lehet végiggondolni a Péld 1,7 („Az Úrnak félelme az ismeret kezdete”) és a textus közötti különbséget is. Nem annyira a bölcsesség, ismeret oldaláról lesz különböző jelentése ezeknek a mondatoknak. Sokkal érdekesebb bennük a „kezdet” kifejezése. Két külön szót használ erre a Példabeszédek könyve. A már fent említett kezdet igénkben mindig időpontra utal. De a Péld 1,7-ben viszont a רִשְׁוִית (résit) szó ugyanaz, mint az Ószövetség első szava – kezdetben. Ez a szó a kezdetre sokkal inkább azt jelenti, hogy valaminek a gyökere, forrása, sőt valaminek a legjava is lehet. A különbség valahogy úgy fogalmazható meg a két „kezdet” között, hogy Péld 1,7-ben az Úr félelme mindennek az alapja. Az élet legfontosabb alapvetése. Minden ismeret összessége benne van. Míg Péld 9,10 viszont arra utalhat, hogy senki sem jön a világra bölcsességgel a szívében, éppen ezért a bölcsességnek lesz egy kezdőpontja az életben. Ez az időbeli kezdőpont pedig akkor lesz, amikor az Úr félelme, Isten tisztelete megszületik az ember szívében. Vagyis az Úr félelme lesz az első lépés a bölcsességre vezető úton (SMITH é. n.)

Igehirdetési vázlat

A bölcsességnek van kezdete

Felügyelőnk szokta emlegetni: senkinek sincs a zsebében a bölcsék köve. Az ember önmagában nem tud bölcsen élni, bármennyire is igyekszik. Akárhogy is törjük magunkat, hogy a lehető legjobb döntéseket hozzuk, mégis sokszor félresiklik az emberi terv és akarat. Salamon király sem véletlenül kéri uralkodása kezdetén, hogy „*adj azért a te szolgálódnak engedelmes szívet, hogy tudja kormányozni népedet, különbséget téve a jó és a rossz között*” (1Kir 3,9). Szó szerint nem bölcsességet

kért magának Salamon, hanem engedelmes szívet. De ebből is láthatjuk, hogy az igazi bölcsességet nem lehet elválasztani az engedelmességtől. Éppen ezért az igazi bölcsesség nem belülről fakad, hanem adatik. Isten felülről jövő adománya.

Ennek a bölcsességnek pedig van időbeli kezdete is. Nem az, amikor én úgy döntök, hogy számolok Istennel az életemben. Tévedés, nem mi tartjuk kezünkben a szálakat. A bölcsesség kezdete akkor történik, amikor Isten dönt, hogy valamit elkezd bennem, én pedig örömmel igent mondok neki. A bölcsesség kezdete az istenfélelem, a benne való bizalom megszületése bennem. Ez pedig ajándék (Ef 2,8). Ráadásul személyre szabott ajándék. Mindenkinnek máskor, máshogy, egészen különböző módokon adatik.

A bölcsesség értéke

Az is nagy kérdés, hogy bennünk mennyire fontos az istenfélelemből fakadó bölcsesség. Megelőz-e minden mást, ami érték számunkra? De itt sem mi adjuk az értékét a bölcsességnek. Pál azt írja Jézusról: „*Benne van a bölcsesség és ismeret minden kincse elrejtve.*” (Kol 2,3) Vagyis a bölcsesség, az Úr félelme, tisztelete, minden Jézusban van elrejtve. Azért titok, mert Isten kikutathatatlan, felfoghatatlan bölcsessége, hogy a megcsúfolt, töviskoronás Krisztusban adta nekünk önmagát. A kereszt bolondsága által hív bennünket bölcsességre. Jézus adja a bölcsesség igazi értékét, mert Isten embermentő bölcsességét hirdeti nekünk.

A bölcsesség házat épít magának

Előttem egy ház képe. Az alapja istenfélelem. A falai szeretetből kell legyenek. A teteje Isten áldása. A világra néző ablakai, ajtóai, amelyeken keresztül nyitott mindenki előtt: az öröm. A kályha melegét pedig a szüntelen imádság adja. De attól lesz igazi otthonom, hogy nem lakom benne egyedül. Velem él az én Jézusom! Illetve, egészen pontosan én élek, én élhetek vele. Engedem-e, hogy ezt a házat építse bennem a bölcsesség? Elhiszem-e, hogy ilyen egyházat is képes építeni ez a bölcsesség?

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Lk 18,31–43 (K); 1Kor 12,31–13,13 (F)

Énekek

EÉ 441, 503

Illusztrációk

GONDOLATOK

„A bölcsesség pedig nem jelent egyebet Salamonnál, mint Isten bölcsességét, amelyre Isten igéi és cselekedetei tanítanak, ezért minduntalan megemlékezik az ő rendeléséről és cselekedeteiről. Ezenfelül minden mondása ezekből származik, mert álnok és hamis az ember minden terve, és a dolgok mindig úgy fordulnak, amint azt Isten akarja és cselekszi [...] Salamon balgaságnak nevezi mindazt, ami Isten igéje és cselekedetei nélkül történik; bölcsnek mondja azt, aki Isten igéjét s cselekedeteit követi, s bolondnak, aki megátalkodottságában a maga elméje és gondolata szerint cselekszik.” (LUTHER 2010, 60–61. o.)

„Mivel minden ember úgy születik, hogy valójában halott a bűn miatt, és a balgaság szolgája, egyedül Isten szabadíthatja meg a rá váró ítélettől. Isten kegyelmesen fölkínálja bölcsességét azoknak, akik benne hisznek, őt keresik és félük teljes szívből. A bölcsességből Isten iránti szeretet fakad, amely teljes életre és az Istennel való bensőséges kapcsolatra vezet ebben és az eljövendő életben egyaránt.” (<https://magazin.ezazanap.hu/jezus-isteni-bolcsessegunk-peldabeszedek/>)

A Fasori Gimnáziumban a bejáratnál ki van téve egy nagy márványtábla, amelyen ez az ige áll: A bölcsesség kezdete az Úrnak félelme. Vala-

miért mindig felpillantottam erre a táblára. Óriási üzenete van. Úgy ismerni meg a világot, magunkat; úgy élni meg kapcsolatainkat, úgy jelen lenni ebben a világban, hogy mindennek az alapja az Isten iránti tisztelet legyen... Ebben áll az igazi bölcsesség.

VERS

Eszterházy Pál: *Az isteni bölcsességről* (részlet)

L.

Hogyha azért, ember, akarsz üdvözülni,
Mennyei javakban bőven részesülni,
Szentek seregi közt boldogságban ülni,
Engem, bölcsességet, nem köll elkerülni.

LI.

Legkisebb szikráját te bölcsességednek
Adjad Uram nékem, hogy Szent Fölségednek
Dicsérhessem nevét és dicsőségednek,
Látója lehessen szentséges színédnek.

Felhasznált irodalom

CZANIK Péter 1995. A Példabeszédek könyvének magyarázata. In: Tóth Kálmán – Tarr Kálmán – Szathmáry Sándor – Czegléd István (szerk.): *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Kálvin Kiadó, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Községe, Veszprém.

LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Magyar Luther Szövetség – Luther Kiadó, Budapest. (Magyar Luther Könyvek 2.)

SMITH, Chuck é. n. *A Biblia lépésről lépésre. Az Ószövetség és az Újszövetség tanításai*. The Word for Today. <http://media.pastorchuck.com/hungarian/C2000/20-PRO-006-001-text.pdf>.

■ KALINCSÁK BALÁZSNÉ VARGA KATALIN

Böjt 1. vasárnapja (Invocavit)

► Zsid 4,14–16

A „szimpatikus” Főpap

A vasárnap

A húsvét előtti negyvenedik nappal, hamvazó-szerdán kezdetét veszi a böjti időszak. A böjti vasárnapok azonban nem böjti napok, hiszen minden vasárnapon Jézus feltámadását ünnepeljük. Az ógyház idejében ez különösen fontos időszak volt, mert ekkor készültek a katekumenek a keresztség felvételére, a Krisztusban kapott új életre. Ennek fényében érdemes értelmeznünk a böjtöt: nem csupán az önvizsgálatnak és a bűnbánatnak van itt az ideje, hanem az új életre való felkészülés jegyében végzett böjtről van szó.

„Az ebbe az időszakba eső vasárnapok szándékosan nem Krisztus szenvedéséről, nem a passióról szólnak, hanem Krisztus Urunk győzelmese harcát mutatják meg az ördöggel és sötét birodalmával. [...] Igen jó tájékozódást ad a nagyböjti szent idő felhasználására az egyháznak az a közel 1500 éves gyakorlata, hogy Mózes könyveinek folytatólagos olvasása mellett az Újtestamentumból a Zsidókhoz írt levelet olvassa mindennapi istentiszteletein, hogy meglássuk egyetlen Főpapunkat, értünk vívott harcát, önmagát értünk áldozó szent áldozatát!” (JÁNOSSY 2008, 25. o.)

A vasárnap témája a kísértés, amely az emberre lésztünk velejárója. Amiben mi elbuktunk, elbukunk, abban Jézus győzött, így lesz a nap témája: „A sátán legyőzője”.

A böjttel kapcsolatban érdemes a gyülekezeteink felé tisztáznunk azt, hogy mi, keresztyének nem „egészségmegőrző tisztítókurát” tartunk (bár nem mellékes a böjt egészségtani hatása sem), hanem szellemi-lelki alapon döntünk úgy, hogy böjtöt tartunk. A böjt célja nem egyes ételek megvonása, hanem hogy az elvett-meg-

vont (étel, tárgy, szokás stb.) helyébe kerüljön az Istennek szentelt idő megélése, a vele való kapcsolatunk szorosabbá fűzése.

Amit a textusról tudni kell

A Zsidókhoz írt levél az egyik legtitokzatosabb, hiszen nem ismert sem a szerzője, sem a címzettjei, de a keletkezési körülményekben sincs tisztátlátás. Annyi bizonyos, hogy a páli teológiát ismerő, alapos műveltséggel és még alaposabb ószövetségi bibliaismerettel rendelkező szerzőnek tulajdonítható az írás, amelyről azt tartják, hogy inkább prédikáció, mint levél.

„A Zsidókhoz írt levél a belső, hitbéli elesettségtől, lepusztulástól akarja megóvni őket. [...] nemcsak az egymás iránti szeretetben és a jó cselekvésében tanúsított nagyobb buzgóságra van szüksége ennek a fásult, kilúgozott keresztyénségnek, hanem hogy egyáltalán »ne hagyja ott a saját gyülekezetét, amiként ez némelyek szokása, hanem bátorítsa egyik a másikat, annál is inkább, ahogy látjátok ama napot elközeledni«” – írja CSERHÁTI (2012, 191. o.).

A levélből az is kiderül, hogy a második generációs tanítványi kör a címzett, akik már elfáradtak, kiüresedtek. Az ismeretlen apostol a feltehetően zsidó származású testvérek számára ad bátorítást, mégpedig azzal, hogy az Ószövetség ígeit új kontextusba helyezve mutatja be Jézust mint Főpapot, de nem a mózesi törvények, hanem Melkisédek rendje szerint.

A levél érdemi része, Jézus főpapi tisztségében való bemutatása és kifejtése épp a textusunkkal veszi kezdetét.

Néhány fontosabb kifejezés exegézise

συνπαθεω: a magyar szóhasználaton túl sokkal mélyebb az eredeti szó jelentése, mert szó szerint azt jelenti: 'együtt szenved', 'együtt érez valakivel', 'részvétellel van iránta'. „Krisztus »beleéli magát« nyomorúságainkba, és ezeket a szó legszorosabb értelmében »velünk együtt éli át«.” (VARGA 1992, 893. o.)

εὐκαιρον βοήθειαν: Ez a szókapcsolat a megfelelő időben érkező segítség kifejezése (VARGA 1992, 151. o.). Érdekesség, hogy a segítség szava a kiáltás szavából származik – ez is egy kapcsolódópont a vasárnap introitusához.

A perikópa megértése

A zsidóságban a főpapnak, aki Lévi törzséből származott, elsődleges feladata a közbenjárás szolgálata volt. „Tisztéből fakadóan ő mutatta be a népért a nagy engesztelő áldozatot (3Móz 16,23), amelynek során évente egyszer bemehetett a kárpit mögé, a szentek szentjébe. Vítás ügyekben ő kérdezte meg Istent az éfód, valamint az úrim és tummím segítségével (2Móz 28,30; Péld 16,33; 4Móz 27,21; 1Sám 14,31), s így őt illette a legfelsőbb döntés joga minden vallási kérdésben. Ő a közbenjáró Isten és ember között, amint a Zsid 5,1 összefoglalja szerepét.” (Keresztény bibliai lexikon)

Vagyis a főpap köti össze az embereket Istennel. Jézus a mi tökéletes Főpapunk, aki az egyetlen utunk az Atyához (Jn 14,6).

Az Ószövetség főpapjai Lévi nyomán mind bűnösök voltak, ezért saját maguk miatt is áldozatot kellett bemutatniuk. Ám Jézus mint Főpap teljesen bűntelen. Ő az egyetlen ember, aki bűn nélkül való, ezért az általa hozott áldozat tökéletes.

Mai vasárnapunk összefüggéseiben Jézus személye és áldozata azért érdekes, mert földi élete során teljesen azonosult velünk. Mindenben ki-

sértést szenvedett, kivéve a bűnt. Vagyis Jézus teljes mértékben tisztában van azzal, hogy mi milyen kísértések között vagyunk. Sajnos mi nagyon ritkán tudunk ellenállni a kísértéseinknek. Jézusnak sikerült. Jézusnak ez a győzelme az erőforrásunk.

Jézus együttérez velünk, kísértéseinkben küszködő népével. Jézus együttérzéséről és alapvetően Isten érzéseiről (például Jn 11-ben Jézus könnyei) nem igazán szoktunk beszélni (lásd MAGASSY 1997). Lehet, hogy épp ez az egyik olyan tulajdonságunk, amely összekapcsol minket Teremtőnkkel: az érzés, illetve az együttérzés képessége.

A böjttel kapcsolatban érdemes azt is végiggondolni, hogy arra soha ne mint érdemszerző cselekedetre gondoljunk. A böjtölés fontos része a hitünk gyakorlásának. Jézus a Hegyi beszédben azt mondja: „Amikor böjtöltök...”, vagyis a böjt is hozzátartozik a kegyességünkhöz.

Emberi kapcsolataink jellemzője az „adok-kapok” viszony. A böjtre viszont másként kell gondolnunk. Nem jelent(het) érdemet, hivatkozási alapot, hanem egy eszköz arra, hogy az Istennel való kapcsolatunkat tudjuk javítani, fokozni, elmélyíteni. A mai fogyasztói társadalomban érdemes lehet erre is kitérni.

Ahogy a vasárnap karaktere kapcsán említettem a keresztségre való készülést, az idei böjti időszak egyik feladata lehet, hogy életújításra készüljünk. Számoljunk le az olcsó kegyelemmel, hogy újra és újra „visszaesőkke” válunk. Számoljunk le azokkal a bűneinkkel, amelyekhez annak ellenére is képesek vagyunk ragaszkodni, hogy ismerjük és tudjuk, Jézus mekkora árat fizetett értük a keresztfán kinszenvedésével és halálával. Hol van a mai evangélikusokban, a mai keresztényekben a krisztusi új élet? Hol van a mindent felülmúló, csordultig megmutató öröm és boldogság? Mi az, amit mutatunk kifelé? És mi lehet az életünkben vonzó a kívülállók számára?

Igehirdetési vázlat

Ami az igehirdetést illeti, Jézust kell hirdetnünk, és nem a bűjtöt. A vázlatomban iránymutatónak tartom MAGASSY Sándor (1997) vázlatát.

Olyan Főpapunk van,

1. ...aki áthatolt az egeken, lehajolt hozzám, hogy aztán engem megváltva, számomra is utat készítsen az Istenhez (kenózis és inkarnáció). A bőjt az önvizsgálat, a lelki küzdelmek, a belső harcok időszaka. Ebben a küzdelmes időben nem vagyunk egyedül, mert Jézus áthatolt az egeken. Ő lett a mi személyes közbenjárónk, aki értünk esedezik az Atyánál.

2. ...aki együttérző. Jézus ismer a legjobban, ő ismeri a küzdelmeimet, a bűneimet, a gyengeségeimet, a betegségeimet. Tudja, mi nálam a leggyengébb láncszem. Jézus tudja, mit jelent a kísértések kereszttüzében lenni. Jézus tudja, mit jelent a szenvedés, hiszen ő szenvedett, ő bűnhődött, hogy nekünk békességünk legyen. Jézus mint Isten szenvedése a titok, ami szíven üt minket.

3. ...akinek a trónusához járulhatok bizalommal. A bőjt lehetőséget nyit arra a kérdésre, hogy mit tehetek: a hitemért, az üdvösségemért, az istenkapcsolatomért. A 16. vers az egyetlen és üdvös lehetőségre irányítja a tekintetünket: bizalommal járulhatunk a kegyelem trónusához. Csak Jézus trónjánál lelhetünk irgalomra és kegyelemre. Vagyis amikor a bőjt önvizsgálatomban eljutok odáig, hogy szembesülök a gyengeségemmel, a hitem meglanyjulásával, akkor kiálthatok segítségért, akkor kérhetek kegyelmet az együttérző Főpaptól, Jézus Krisztustól.

A perikópa utolsó verse egy érdekes szakasszal zárul: „...amikor segítségre van szükségünk.” Bőjt-önvizsgálati időszakunk egyik fontos kérdése: Van-e szükségem segítségre? Szükségem van-e arra, hogy kiáltsak – Isten felé? A „mit tehetek?” kérdéseinkre adott egyik válasz: kiálthatok Istenhez, mert segítségre szorulok.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 4,1–11 Jézus megkísértéséről és diadalmas megállásáról szól; az ószövetségi ígénkben, 1Móz 3,1–13-ban pedig az ősszüleink bukásáról hallhatjuk Isten ígését.

Imádság

Istenem, aki szeretet vagy, tisztíts meg engem Jézus vérével minden tisztátalanságtól, amely téled elválaszt engem, és azután költözzél szívembe, hódíts el magamtól, és szabadíts meg mindentől, ami alkalmatlanná tesz a szolgálatra, hogy hitben, szeretetben és türelemben mindig neked hódoljak, és örökké tied legyek, Jézus Krisztus, a te Fiad, a mi Urunk által. (Johann Arndt 1809, EÉ 710. o.)

Illusztrációk

Amíg Luther a wormsai birodalmi gyűlést követően Wartburg várában tartózkodott, Wittenbergben „folytatódott” a megújulás, de az sajnos erőszakos cselekményekbe, zavargásokba torkolt. Amikor Luther megtudta, mi történik, felhagyott száműzetésével, visszatért Wittenbergbe 1522. március 8-án, ami épp bőjt első vasárnapjára, Invocavit vasárnapjára esett. Luther felment a szószékre, és prédikált nyolc napon keresztül. Isten ígéjének hirdetésére a nép lecsillapodott, visszaállt a rend és a béke.

Ez a történet ékes illusztrációja annak, hogy Isten ígéje élő és ható, amiként Krisztus Urunk is az Isten ígéjével mint egyetlen használható fegyverrel szállt szembe a kísértő támadásaival. Számunkra ez egyben példa és figyelmeztetés is: nagyon alapos bibliaismeretre van szükségünk, hogy megállhassunk a kísértéseink között.

Nagyon sok evangélikus templom oltárképén a Gecsemáné-kerti jelenet látható: az imádkozó,

a kísértésekkel küzdő (nagyon emberi) Jézus. Talán ebben látták eleink a kapcsolódási pontot saját maguk és az Úr Jézus között.

Új szolgálati helyemre kerülésemtől egy gyülekezeti tag beszélgetett velem, majd együtt imádkoztunk. Az ő imádságában érintett meg először ez az íge: „bizalommal járulhatunk a kegyelem trónusához”, és mélyen a szívembe égett nekem, a zöldfülű, megtérés előtti segédlelkésznek. Jézus trónusa a kegyelem trónusa, ahová még én is bizalommal járulhatok. Egyben azt is megtudhatam, hogy értem is imádkoznak.

VERS

Reményik Sándor: *Valaki értem imádkozott*

Mikor a bűntől meggyötörten
A lelkem terheket hordozott
Egyszer csak könnyebb lett a lelkem
Valaki értem imádkozott.

Valaki értem imádkozott,
Talán apám, anyám régen?
Talán más is, aki szeret.
Jó barátom vagy testvérem?

Én nem tudom, de áldom Istent,
Ki nekem megváltást hozott,

És azt, aki értem csak
Egyszer is imádkozott.

GONDOLAT

Fölfedeztem, hogy amint lehetőségünk nyílik engedni a kísértésnek, nyomban engedünk. Minden emberi lény kész rosszat cselekedni, csak a körülményektől függ, hogy valóban meg is teszi-e.

Paulo Coelho (1947–) brazil író

Felhasznált irodalom

CSERHÁTI Sándor 2012. *Az Újszövetség teológiája*. Luther Kiadó, Budapest.

HEUSSI, Karl 2000. *Az egyháztörténet kézikönyve*. Osiris Kiadó – Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Községe, Veszprém.

Keresztény bibliai lexikon. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztien-bibliai-lexikon-C97B2/f-C9C6F/fopap-C9CF5/>. (Megtekintés: 2025. november 24.)

MAGASSY Sándor 1997. *Óegyházi perikópák*. 1. köt. Szerzői kiadás, Budapest.

PECSUK Ottó (szerk.) 2016. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

SZARKA Éva 2012. Böjt 1. vasárnapja (Invocavit). *Lelkipásztor*, 87. évf. 2–3. szám, 94–97. o.

VARGA Zsigmond 1992. *Újszövetségi görög–magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

■ SZEBIK KÁROLY

„Ti Krisztus levele vagytok”

*Könyves György képzeletbeli levele (Róm 1,16–17)**

■ FABINY TAMÁS

Testvéreim a Jézus Krisztusban!

„Az igaz ember hitből fog élni!” – ez a Pál apostoli ige összefoglalja a reformáció felismerését. Luther Márton megküzdött ezért a hitért. Sokáig úgy érezte ugyanis, hogy ha Isten igazságos, az az ő kárhozatát jelenti, hiszen bűnösnek tartotta magát. Egyszer csak – ez volt az ő úgynevezett toronyélménye – megnyílt a szeme az irgalmas Isten iránt, akinek jóindulata nem jó cselekedetekkel és emberi teljesítménnyel szerezhető meg, hanem akit hittel lehet befogadni. Az evangélium ezt a felszabadító üzenetet jelentette számára, ezért vallotta Pál apostollal: „Nem szégyellem az evangéliumot!” Amikor felismerte azt, hogy Isten igazsága az ő irgalmasságát jelenti, akkor – így írja egy helyen – egészen újjászületett, és úgy érezte, hogy nyitott ajtókon keresztül belépett a Paradicsomba.

Evangélikus istentiszteleten vagyunk. Nevünket Jézus Krisztus evangéliumáról kaptuk, ennek az örömhírnék a továbbadói vagyunk. Pál apostollal és Lutherrel együtt mondjuk: „Nem szégyellem az evangéliumot!”

Nem szégyelltek az evangéliumot Luther tanítványai sem. Ma, a reformáció ünnepén róluk emlékezünk meg. Előrebocsátom, hogy nem egyháztörténeti előadást kívánok tartani, hanem ígét szeretnék hirdetni. Édesapámtól, aki lelkészként élete talán legboldogabb éveit itt, Miskolcon töltötte, megtanultam, hogy mit jelent a biblikus és hívő szemléletű egyháztörténet-írás. „A történelem az élet tanítómestere” mondást ő így ala-

kította át: „Az egyháztörténet a keresztyén élet tanítómestere.” Így előrebocsátom: amikor személyekre és eseményekre utalok, akkor azt azért teszem, hogy hitünkben megerősödjünk. Nem egyszerűen lutheránus, hanem krisztusi, keresztyén hitünkben.

Ezen a helyen csak röviden utalok Dévai Bíró Mátyásra, a „magyar Lutherre”, akit itt, Miskolcon nagy becsben tartunk, hiszen ebben a városban is prédikált. Miskolc népe már nagyon korán csatlakozott a reformációhoz. Lelkészüknek Dévai Mátyást hívták meg, aki nemcsak hogy személyesen ismerte Luthert, de a reformátor róla az asztali beszélgetéseiben is említést tesz. (Az avasi református templomban emléktábla is őrzi az ő nevét.) Dévai a felvidéki Kassáról érkezett ide. Mai istentiszteletünkön sajjógyömöri és tornaljai evangélikus testvéreink is részt vesznek, mintegy annak jeleként, hogy a reformáció tanítása is a Felvidékről érkezett ide, Miskolcra. Tudom, kedves felvidéki testvérek, hogy milyen fontos számotokra az, hogy kettős kisebbségben éltek. És ti sem szégyellitek az evangéliumot. Tágas sajjógyömöri templomotok belső falát hatalmas freskó díszíti, rajta híres jelenet, ahogy Luther a wormszi birodalmi gyűlésen kijelenti: „Itt álllok, másként nem tehetek!” Ezzel a hitvallással ti sem szégyellitek evangélikus hiteteket, de ugyanilyen bátran vállaljátok magyarságotokat is. Újra és újra tudatosítani kell – és erre emlékeztetnünk kell másokat is –, hogy a reformáció mennyire szorgalmazta az anyanyelvi igehirdetés, az anyanyelvi vallásgyakorlás lehetőségét.

Dévai Bíró Mátyás nevét sokan ismerik. Ma azonban Luthernek egy másik, kevésbé ismert

* Elhangzott Miskolcon a 2025. október 31-ei reformáció ünnepi istentiszteleten.

tanítványáról szeretnék beszélni. Ő a reformáció első magyarországi mártírja volt. Baumgartner Györgynek hívták. Könyvárusként már az 1520-as évek elején terjesztette Luther műveit. Hamarosan fogságba ejtették, és előbb a könyveit égették el, majd őt magát is. Valamivel több mint ötszáz éve történt mindez. Ma, a reformáció ünnepén őrá is emlékezünk, akit a későbbi hagyomány Könyves Györgyként emleget.

A továbbiakban egy képzeletbeli levelet olvassunk fel. Egy könyvszerető és írástudó embertől, Luther tanítványától talán nem idegen ez a stílus és tartalom. Képzeletem szerint ezt a levelet Luther egy másik magyarországi tanítványának, Cordatus Konrádnak írta.

Könyves György levele tisztelendő Cordatus Konrádnak, kegyes pártfogómnak, Martinus Luther jóbarátjának Wittenbergbe

Kegyelem és békeség adassék néked Krisztusban! Mióta elmentél innen, Magyarhonból, nagyon sok minden megváltozott. Az a hír is érkezett felőled, hogy Wittenbergben a jó Martinus doktor és felesége, Katharina von Bora saját házukba fogadtak téged, ahol kosztot és kvártélyt biztosítottak néked. Tudom, hogy Luther, a mi tisztelt tanítómesterünk a háza mellett erszényét is megosztotta veled. Bizonyára ebből tudtad megvásárolni azokat a könyveket, amelyeket részemre küldtél. Örömmel írom, hogy hiánytalanul megérkeztek. Egyrészt magam is nagy igyekezettel olvasom őket, továbbá a fölös példányokat terjesztem az itteni polgárság körében. A teljesség igénye nélkül írom, mely könyveket tudom terjeszteni. Itt vannak kezem ügyében, fel tudom őket sorolni: *A keresztény ember szabadságáról* – írta dr. Luther Márton. *Az egyház babiloni fogságáról* – írta dr. Luther Márton. *A német nemességhez* – írta dr. Luther Márton. És persze a 95 tétel, vagyis dr. Luther Márton teológus vitatkozása a bűnbocsánat erejéről.

Veszélyes hivatás a könyvterjesztés. Sokan rettegnek attól, hogy a betűket megelevenítő Lélek új fuvallatot hoz az egyházba. Ezért tiltanak be

könyveket és ítélik el azok terjesztőit. Hallottam, hogy Bécsújhelyen több asszonyt tizennégy napi elzárásra ítélték, mert Martinus Luther Újtestamentum-fordítását találták meg náluk. Máshol két könyvárust vesszőztek meg. Ennél is szörnyőbb: Bécsben Isten igéjéért lefejezték és megégették Luther Mártonnak egy Caspar Tauber nevű követőjét. Nem szégyellte az evangéliumot, ezért vállalta érte még a kínhalált is.

Testvéreim a Jézus Krisztusban! Szólni kell arról, hogy későbbi korokban, az ellenreformáció idején is mennyien vállaltak mártíriumot hitükért. Bármennyire is eredményesen indult a hitújítás Magyarországon, az ellenreformációnak kíméletlen megnyilvánulásai voltak. Ennek csúcspontja az úgynevezett gyászévtized volt. Ekkor – háromszázötven évvel ezelőtt – protestáns prédikátorokat és tanítómestereket citálták a pozsonyi vésztörvényszék elé. Választás elé állították őket, hogy vagy feladják hivatásukat, vagy áttérnek katolikus hitre. Aki egyiket sem vállalta, azt gyalogmenetben és szekéren Nápolyba hurcolták, és ott gályarabként eladták. Tornaljai missziói központunkat Bugány Miklós evangélikus gályarab prédikátorról neveztük el. Jó lenne, ha mindazok, akik ide jönnek konfirmációs vagy ifjúsági táborba, pihenésre vagy elcsendesedésre, azok nemcsak az ő nevét ismernék meg, de hitvallásos magatartását is követni tudnák. Ha fiatalok és idősek egyaránt vallanák: *„Nem szégyellem az evangéliumot, mert Isten ereje az!”*

Tudom, sok személy- és helységnév szerepel ebben a prédikációban. Fontosnak tartom, hogy az előttünk jártak emlékét megőrizzük. Igen, ahogy mondtam, nemcsak az igaz, hogy a történelem az élet tanítómestere, hanem az is, hogy az egyháztörténet a keresztény élet tanítómestere.

Valóban, ezekben a hónapokban a gályarab prédikátorokra is emlékezünk. Ama negyven prédikátor a hit hőse volt. Illyés Gyula írta róluk: „...kiket sem a máglya nem riaszthatott vissza,

sem a gálya...” Közben felidézzük a gályaraboknak tulajdonított éneket:

Térj magadhoz, drága Sion,
Van még neked Istened,
Ki atyádként felkaroljon,
S szívét ossza meg veled.

Ha sújt, akkor is szeret,
Így próbálja hitedet.
Sion, ezt hát jól gondold meg,
Szabj határt bús gyötrelmednek!

Nemrégiben személyesen is járhattam egy protestáns zárandokcsoporttal a nápolyi kikötőben, ahol együtt énekeltük a gályarabok énekét. Amikor a következő versszakot idézem, akkor képzeljük magunk elé az Adriai-tengert, amelyre azokat a gályákat bocsátották, amelyeknek evezőpadjain prédikátor és tanító elődeink ültek.

Hullámok ha rémítenek
Mérhetetlen víz felett,
S a habok közt szíved remeg,
Hogy sírod is ott leled;

Ha aludni látod őt,
Ki reményed és erőd:
Sion, soha ne feledd el,
Ő megvívhat tengerekkel!

Ez az ének: hitvallás. Nemcsak a protestáns gályaraboké, hanem az ő mai követőiké is. 2026 egyházunkban a hitvallás és az egyházi éneklés éve. Hiszem, sok gyülekezetben és iskolában fel fognak csendülni ezek a sorok: „Térj magadhoz, drága Sion, van még neked Istened!” Ezért is mondhatjuk ma is: „Nem szégyellem az evangéliumot!” Hitünkért próbatételeket kell kiállnunk? Előfordul, hogy gúnyolnak minket? Megszólnak azért, mert templomba járunk? A vallás vagy világnézet semmiféle kigúnyolásának nem volna ma helye, de gondoljuk végig:

mi ez ahhoz képest, amit a gályaraboknak kellett elszenvedniük? Akiknek valóban kipecskelték a száját, hogy ne tudjanak énekelni. Mi szabadon énekelhetünk, és tehetünk hitvallást, de nem maradunk-e némák, amikor szólnunk kellene? Az apostol azt vallja, hogy nem szégyelli az evangéliumot, mert Isten ereje az. Mi nem lapítunk-e sokszor helyett, hogy hitvalló magatartással tanúságot tennénk az evangéliumnak erről az erejéről? Az első keresztények életét látva még az őket üldözők is ezt mondták: *„Nézzétek, mennyire szeretik egymást!”* Jellemző-e ez ránk a magunk gyülekezetében, a magunk egyházában, a magunk protestantizmusában, a magunk ökumenikus életében? Milyennek tartanak, hogy látnak minket a kívülállók, a nem hívők, a bizonytalanok? Nemrég hallottam egy ázsiai keresztény tanúságtételét. Így szólt: *„Mi, keresztények a Szentírást olvassuk. A nem hívők pedig a keresztényeket olvassák.”* Pál apostol azt is írja: *„Ti Krisztus levele vagytok, amely nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével van írva, és nem kőtáblára, hanem a szívek hústábláira.”*

És ha már levél, akkor hallgassuk tovább Könyves György képzeletbeli levelét.

Magam ugyan – egyelőre – nem vagyok börtönben, de nem mondhatnám, hogy nyugodtan alhatnék. Tapasztalom, hogy sokan az új religio terjesztőjének tartanak. Mivel barátaim tudják rólam, hogy betűszerető ember vagyok, eljuttattak hozzám egy feljegyzést a pápai követtől. Abban szó szerint ez szerepel: „Magyarországon a lutheri eretnecség már régebben elterjedt írások terjesztése által.” Mondom, betűszerető ember vagyok. Ezért is hordozom magammal mindig ezt a könyvvel megrakott szekeret, hogy mások kezébe is könyvet adjak.

Szeretett Testvéreim! Itt szólnom kell arról, hogy Miskolcon a belvárosi gyülekezet könyvtára micsoda kincseket rejt. Mintha személyesen Könyves György járt volna itt, hogy Luther, Melanchthon és mások műveit terjessze! Köny-

ves Györgynek élt itt egy méltó követője, Wallaszky Pál lelkész. Az állomány elsősorban az ő értékes teológiai könyveivel gyarapodott. Számos 16. és 17. századi teológiai mű az ő gyűjtésének köszönhető.

A könyvtárban Luther és Melanchthon műveinek első kiadásai szerepelnek.

Itt van például Luther Galata-kommentárja 1563-ból, frankfurti kiadás, vagy egy még régebbi kommentár 1538-ból.

Különleges kincs Paulus Eber *Calendarium Historicum* című műve, amelyet Wittenbergben adtak ki 1564-ben. Ennek üres lapjaira történeti, művelődéstörténeti és irodalmi értékű feljegyzéseket írtak.

Philipp Melanchthon Luther közvetlen munkatársa volt. Az ő *Chronici Carionis* című könyvét tartom kezemben, 1573-ban adták ki.

Amit pedig most felmutatok, az egy éppen ötszáz éve kiadott Luther-irat. A reformátor egyik fő műve, *A szolgai akaratról*. Latinul *De servo arbitrio*.

Hadd szóljak most hozzátok, miskolci evangélikusok! Tudjátok, milyen sokat jelentett nekem ez a templom, ez a közösség. Hat- és tízéves korom között itt éltem. Itt kezdtem el iskolába járni. Persze nem is álmodtam róla, hogy a Dayka Gábor utcai iskola újra evangélikus intézmény lesz. Isten ezt a csodát is megadta. Sőt az óvodát és a gimnáziumot is. Ebben a templomban hallgattam az igehirdetéseket. Fent, a tanácsteremben ott voltam a szeretetvendégségeken. Közel húsz éve itt, ennél az oltárnál kezdtem meg püspöki szolgálatomat.

Hozzátok szólok most, miskolci evangélikusok. Ne engem, még csak ne is édesapámat vagy a gyülekezet más lelkészeit emlegessétek. Ne csak erre a különlegesen értékes könyvtárra legyetek büszkék. Hanem azért adjatok hálaát, hogy Krisztus népe vagytok, az ő tanítványai lehettek. Éljetek őhozzá méltóan. Tegyétek félre vélt vagy valós sérelmeiteket. Válgatok egymást hordozó közösséggé. Kérjétek Isten Szent-

lelkének útmutatását, amikor lelkészt választotok. Lelkipásztor és gyülekezet együtt vallja: nem szégyellem, nem szégyelljük az evangéliumot, mert Isten ereje az!

A miskolci gyülekezet könyvtára kapcsán kezdtem el beszélni ezekről a szellemi és még inkább lelki értékekről. Ha nem lettek volna olyan önfeláldozó lutheránusok, mint a derék könyvárus, akkor ezek a kincsek ma nem lennének a birtokunkban. Hallgassuk ezért, mit ír Könyves György a levél további részében.

Meg kell veled, jó Cordatusom, osztani azt a rémisztő hírt, hogy nálunk, Magyarhonban a közel-múltban elfogadtak egy törvényjavaslatot ezzel a címmel: Lutherani omnes comburantur, vagyis hogy minden lutheránus égettesék meg. Egyre több testvérünket éri üldöztetés. Sokakra rásütik a herezis, vagyis az eretnokség bélyegét, mondván, hogy a reformáció szellemében prédikálnak, tanítanak, vagy akár csak ilyen szellemű könyveket terjesztenek. Talán tudsz arról, hogy a Luther tanítását követő prédikátorok, iskolamesterek és nyomdászok számos felsőmagyarországi városban is veszélyben vannak.

Ha már Felső-Magyarország vagy Felvidék, itt is utalnom kell későbbi eseményekre. Nem meszse tőlünk, Eperjesen működött a híres evangélikus kollégium, kiváló jogászképzéssel. Egyebek mellett az evangélikus Kossuth Lajos is itt tanult. A trianoni békediktátumot követően a jogakadémia Miskolcra költözött. 1949-ben a kommunista diktatúra ugyan megszüntette a jogakadémiát, de a rendszerváltást követően újraindult a jogászképzés Miskolcon. Az egyetemi kar az eperjesi, majd miskolci evangélikus jogakadémia örökségét is viszi tovább.

Mennyi vargabetű, micsoda változások! Az evangélium azonban ugyanaz marad. Ezért végeznek lelkészeink fontos szolgálatot egyetemisták körében. Bárcsak a fiatal értelmiség is el tudná mondani: „Nem szégyellem az evangéliumot, mert Isten ereje az.” Jogi, bölcsész- vagy

éppen műszaki tanulmányaitok mellett keresétek, kedves fiatalok, a keresztény közösséget, éljete azokkal a lehetőségekkel, amelyeket az egyetemi gyülekezetek kínálnak, ökumenikus módon.

Hallgassuk meg a képzeletbeli levél utolsó mondatait!

Jó Cordatusom, a hírek, hogy hitükért üldöztetés ér embereket, arra készítetnek: számoljak azzal, hogy elfognak és megkínóznak. Készen állok a halálra, dicsőségnek tartom, hogy az én Uramért szenvedjek. Az apostollal együtt mondom: „Lehet, hogy közeledik az én elköltözésem ideje. Ama nemes harcot megharcoltam, futásomat elvégeztem, a hitet megtartottam.” Talán hamarosan fellobban a máglya tüze. Előbb talán a könyveimet égetik el, aztán engem is. Mert ahol könyveket égetnek, ott előbb-utóbb az embert is megégetik. Nem tudom, milyen lesz a zsarátnok ropogása és a fatörzsek recsegése. De abban bizonyos vagyok, hogy az a tűz, amely az én máglyámon fog égni, örömtűz lesz. Új hajnal pírja. Fénye örökké világítani fog, s azt el nem oltja senki többé.

Ora pro me peccatore! Imádkozz értem, bűnösért! És imádkozz Krisztus egyházáért, azokért különösen is, akik Luther Márton követőiként Magyarországon élnek.

Ünneplő gyülekezet! Szeretett testvéreim a Jézus Krisztusban! Mai reformációi istentiszteletünkön a hitvallás fontosságáról volt szó. Hitvalló őseink a mi atyáink a hitben. „Apáink hűlő, drága arcán járunk.” (Farkas Árpád: Apáink arcán) Hálát adunk azokért, akik példát adtak a hitben való megállásra, a hitvallásra, akár a vértanúságra is. Reformátorként, könyvárusként, gályára hurcolt prédikátorként vagy tanítómesterként, jogászként vagy hűség lelkipásztorként. Ők nem szégyellték az evangéliumot, mert tudván tudták, hogy Isten ereje az.

Mai tanárok, lelkészek, diákok, presbiterek és gyülekezeti tagok: maradjunk meg a hitben mindvégig. Tanúskodjunk Jézus Krisztusról, az egyedül üdvözítő Úrról. Hiteles étellel tanúskodjunk a keresztény közösség erejéről. Ne szégyelljük az evangéliumot, mert Isten ereje az, amelylyel minden hívőt üdvözít. Ámen.

TARTALOM

Mécses a te igéd

GARAS KRISZTINA JUDIT: <i>Isten bölcsessége (5Móz 6,5)</i>	1
--	---

Tanulmányok

FÜSTI-MOLNÁR SZILVESZTER: „ <i>Ubi ecclesia, ubi theologia?</i> ” – Felfedezések az átmenet küszöbén. A liminalitás teológiai horizontjai: az egyház átalakulása a rend és káosz határán – 1. rész	3
REIMER MÁRTA: A narcizmus jelensége lélektani és lelkipásztori kontextusban	15

Figyelő

Könyvrecenzió	
BERÉNYI MÁTYÁS: <i>Fundamentalizmus – a vallási és politikai radikalizmus vonatkozásai</i>	25
KORÁNYI LUCA: „ <i>Te pedig menj el, és hirdesd az Isten országát!</i> ” <i>Szempontok a Jézus-követő élethez</i>	31
BOGNÁRNÉ HORGOSI ANIKÓ: „ <i>Ahogy valójában volt</i> ”. <i>Inashood – Az arizonai lutheránus apacs misszió és lelkészeinek története</i>	33

Az igehirdető műhelye

GERLAI PÁL: <i>Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap (Mt 17,1–9)</i>	37
VARGA GYÖNGYI: <i>Hetvened vasárnap (Jer 9,22–23)</i>	41
TAMÁSY TAMÁSNÉ: <i>Hatvanad vasárnap (Ézs 55,6–11)</i>	44
KALINCÁS BALÁZSNÉ VARGA KATALIN: <i>Ötvened vasárnap (Esto mihi) (Péld 9,10)</i>	48
SZEBIK KÁROLY: <i>Böjt 1. vasárnapja (Invocavit) (Zsid 4,14–16)</i>	52
Igehirdetés	
FABINY TAMÁS: „ <i>Ti Krisztus levele vagytok</i> .” Könyves György képzeletbeli levele (Róm 1,16–17)	56

W

